

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE SİYASAL DAVRANIŞ:
SERDİVAN MERKEZLİ BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hümeyye OKUROĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN

TEMMUZ-2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE SİYASAL DAVRANIŞ:
SERDİVAN MERKEZLİ BİR ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hümeyye OKUROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

Bu tez 13 / 07 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doc. Dr. Zekeriya DAHİN
Jüri Başkanı

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doc. Dr. İrfan HAŞLAK
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLİR
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinde yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hümeyye OKUROĞLU

13.07.2011

ÖNSÖZ

Yoksulluk olgusu son zamanlarda popülerleşen önemli bir çalışma alanıdır. Sosyal ve siyasal süreçlerle yakından alakalı bir konudur. Üzerinde tam anlamıyla mutabakata varılamayan yoksulluk tanımı birçok farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Mutlak, görel, önel, insani yoksulluk gibi yaklaşımlar bulunmaktadır. Yoksulluğu derinlemesine analiz etmek açısından önemli olan yoksulluk kültürü yoksulluğu tam anlamıyla ortaya koymaktadır. Yoksulluk kültürü, yoksul bireylerin siyasal katılma ve davranışlarını açıklama anlamında önemi oldukça büyüktür. Bu çalışma süresince danışmanlığımı yapan, teşvik ve fedakârlığını, birikimini esirgemeyen hocam Sayın Yrd. Doç Dr. Köksal ŞAHİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Dört yıllık lisans ve ardından sürmekte olan Yüksek Lisans eğitimim boyunca desteklerini gördüğüm bölüm öğretim üyelerine teşekkür ederim. 2005'den bu yana yerine göre hoca yerine göre bir abla ve ağabey olarak her konuda bana yardımcı olan Arş. Görevlileri Dr. Fatma YURTTAŞ ÖZCAN ve Lütfi ÖZCAN'a çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışma esnasında birçok kaynağa ulaşmamda yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Mahmut BİLEN'e, birikimlerini benden esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Mahmut KARAMAN'a ve Arş. Gör. Tuğrul KORMAZ'a da teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın üçüncü bölümünde uyguladığım anket verilerine ulaşmamda çok önemli katkıları olan, ellerindeki tüm imkânları bana sunan başta Serdivan Kaymakamı Sayın Fahri KESER'e, Serdivan Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Müdürü İpek BAHADIR'a, Serdivan Kaymakamlığı Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi Özgür UĞUR'a, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Müdürü Betül KARAPINAR'a, Serdivan Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü İbrahim İKİZ'e çok teşekkür ederim.

Bana her zaman maddi manevi destek ve güven veren, yanımdan hiç ayrılmayan aileme ve son olarak da arkadaşlarıma sevgi ve saygılarımı sunarım.

Hümeyye OKUROĞLU

13.07.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: YOKSULLUK VE YOKSULLUK KÜLTÜRÜ	5
1.1. Yoksulluk Nedir?	5
1.2. Yoksulluğun Nedenleri	11
1.3. Yoksulluk Kültürü.....	17
1.4. Türkiye’de Yoksulluk	24
1.5. Türkiye’de Yoksulluk Kültürü.....	38
BÖLÜM 2: SİYASAL DAVRANIŞ VE SİYASAL KATILMA: KAVRAMSAL ANALİZ VE BAŞLICA ETMENLER	44
2.1. Siyaset, Siyasal Davranış ve Siyasal Katılma: Kavramsal Bir Analiz.....	44
2.1.1. Siyasal Davranış.....	46
2.1.1.1. Kişilik Yapısı ve Siyasal Davranış.....	48
2.1.1.2. Çevre ve Siyasal Davranış	48
2.1.1.3. Tutum ve Siyasal Davranış	49
2.1.1.4. Siyasal Kültür ve Siyasal Davranış.....	52
2.1.1.5. Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Davranış.....	54
2.1.2. Siyasal Katılma	58
2.1.2.1. Siyasal Katılma Biçimleri	59
2.1.2.2. Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler	61
2.2. Siyasal Davranış-Yoksulluk İlişkisi Noktasında Bir Değerlendirme	70

BÖLÜM 3: YOKSULLARDA SİYASET ALGISI ve SİYASAL KATILMA

ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA.....	72
3.1. Araştırmanın Evreni	72
3.2. Araştırmanın Örneklem Seçimi.....	73
3.3. Uygulama ve Veri Toplama Aracı	75
3.4. Araştırmanın Sınırları.....	75
3.5. Araştırmanın Hipotezleri.....	76
3.6. Veri Analizi	77
3.7. Bulgular.....	78
3.7.1. Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri	78
3.7.2. Araştırmaya Katılanların Siyasal Algıları.....	83
3.7.3. Araştırmaya Katılanların Siyasal Katılma Biçimleri	89
3.7.4. Araştırma Hipotezlerinin Analizleri.....	93
SONUÇ VE ÖNERİLER	101
KAYNAKLAR	109
EKLER	117
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGÜ : Az Gelişmiş Ülkeler

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Günde 1\$ Altında Gelir Elde Eden İnsanların Ülke Grupları İtibariyle Dağılımı	26
Tablo 2: Dünya Ülkelerinde Gelir Dağılımı ve Bazı Ekonomik Göstergeler	28
Tablo 3: Kişi Başına Minimum Gıda Harcaması Tutarına Göre Yoksul Nüfusun Oranı.....	32
Tablo 4: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002–2009 ..	33
Tablo 5: Türkiye’de Fertlere Göre Gelir Dağılımı 1963–2005.....	34
Tablo 6: Mevsim Etkilerinden Arındırılmamış Temel İşgücü Göstergeleri	36
Tablo 7: Cumhuriyet Dönemi Kent, Kır Nüfus ve Göç Hareketleri	38
Tablo 8: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Fert Yoksulluk Oranı, 2002–2007	42
Tablo 9: Serdivan İlçesindeki Yoksul Nüfus ve Ulaşılan Denek Sayısı.....	74
Tablo 10: Likert Ölçeğine Göre Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Değerlendirme Aralıkları.....	78
Tablo 11: Örneklemin Cinsiyet Dağılımı.....	79
Tablo 12: Örneklemin Yaş Dağılımı.....	79
Tablo 13: Örneklemin Hane Sayısı	80
Tablo 14: Örneklemin Meslek Durumu	80
Tablo 15: Örneklemin Evinin Aylık Geliri	81
Tablo 16: Örneklemin Eğitim Durumu	81
Tablo 17: Örneklemin Mülk Durumu	82
Tablo 18: Örneklemin Yardım Aldığı Kurumlar	82
Tablo 19: Önermenin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları	84
Tablo 20: Önermeler	85
Tablo 21: Örneklemin Siyasal Katılma Biçimleri.....	90
Tablo 22: Örnekleme Kitlenin Siyasal Davranışlarını Etkileyen Aracı Kurumlar	92

Tezin Başlığı: Türkiye’de Yoksulluk ve Siyasal Davranış: Serdivan Merkezli Bir Çalışma	
Tezin Yazarı: Hümeyye OKUROĞLU Danışman: Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN	
Kabul Tarihi: 13.07.2011	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım)+117(tez)+4(ekler)
Anabilimdalı: Kamu Yönetimi	Bilimdalı: Siyaset ve Sosyal Bilimler
<p>İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynaklara sahip olmama durumu olan yoksulluk olgusu, küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte dünya çapında küresel bir sorun haline gelmiştir. Ancak buna karşılık yoksulların, siyasal davranışı, siyasal katılımları ve siyasal algıları üzerine literatürde yeterli çalışma söz konusu değildir.</p> <p>Bu çalışmanın temel problemi, Türkiye’deki yoksulluk kültürünün, siyasal davranış ve siyasal katılmayı ne şekilde etkilediği hususudur. Bu bağlamda bu çalışma ile cevabı aranan başlıca sorular şunlar olmuştur:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü nedir?2) Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü olgularının görünümü nasıldır?3) Siyasal Davranış nedir? Siyasal Katılmayı etkileyen faktörler neler olabilir?4) Serdivan’daki yoksulların Siyaset Algısı ve Siyasal Davranışı nasıldır? <p>Bu sorulara cevap ararken literatür taramasına ek olarak betimleyici metod ve alan araştırmalarından anket yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada anket yönteminin kullanılması iki temel gerekçeye dayandırılabilir. Birincisi, genel yoksulluk kültürü özelliklerinin, Türkiye’deki yoksulluk kültürü ile ne kadar bağdaştığıdır. İkincisi ise yoksulluk kültürünün, yoksul kesimin siyasal algılarını ne ölçüde etkilediğinin en sağlıklı olarak anket yöntemiyle açıklanabileceği düşüncesidir.</p> <p>Bu çerçevede yapılan çalışma sonucunda genel yoksulluk ve yoksulluk kültürü özelliklerinden, dışarı karşı duyarsızlık ve dışlanma dışında tüm özelliklerin örneklem grubunda var olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu grupta tebaa kültürü hâkimdir. Siyasal davranış ve katılımlarında etkili olan başlıca aracı kurum olarak ise kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Son olarak siyasal katılma biçimlerinde başta izleyici faaliyetler yoğun bir şekilde görülürken, geçiş faaliyetleri çok az görülmektedir. Gladyatör faaliyetler ise örneklem grubu için söz konusu değildir.</p>	
Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Yoksulluk Kültürü, Siyasal Davranış, Siyasal Katılma, Yoksulların Siyasal Algısı.	

Title of the Thesis: Poverty and Political Behaviour in Turkey: This is Studied in Serdivan	
Author: Hümeyye OKUROĞLU	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Köksal ŞAHİN
Date: 13.07.2011	Nu. of pages: vi (pre text)+117 (main body)+4(app.)
Department: Public Administration Subfield: Political and Social Sciences	
<p>Poverty, which is condition of not having enough sources too meet needs of people, has become a global problem all around the world in concurrence with acceleration of globalization. But there are not enough studies in literature about political behaviour, participation and perception of poor people.</p> <p>Main aim of this study is how poverty culture in Turkey affects political behaviors and political participation. In this context, these are the main questions to be answered;</p> <ol style="list-style-type: none">1) What is poverty and poverty culture?2) How is the perspective of poverty in Turkey?3) What are the factors of political behaviors and political perceptions?4) What kinds of political behavior and perception poor people of Serdivan have? <p>While questions are answered; besides literature survey, descriptive method and questionnaire of field research are used. This method is based on two reasons. First one is how general poverty culture features are associated with Turkish poverty culture. Second one is the idea how poverty culture affects political perception of poor people is explained properly by questionnaire.</p> <p>As a conclusion of study, apart from indifference to outside and exclusion, general poverty and poverty culture features are available in sample group. Moreover, subject culture is dominant in this group. It is found out that main foundation in political behavior and participation is mass communication. Finally, while main audience activities are seen intensively in political participation, transition activities are seen less. Gladiator activities aren't seen in sample group.</p>	
Keywords: Poverty, Poverty Culture, Political Behaviour, Political Participation, Political Perception of Poor People.	

GİRİŞ

Çalışmanın Önemi

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte yoksulluk, dünya çapında bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır. Yoksullukla mücadelenin, küreselleşmenin insani yönünün sembolü haline geldiği söylenebilir.

Yoksulluk olgusunu somutlaştırmak açısından hakkında kısa bir bilgi vermek gerekirse, ilk olarak birtakım istatistiklerden bahsetmek faydalı olabilir. Birleşmiş Milletler Üniversitesi Kalkınma Ekonomisi Araştırmaları Enstitüsü verilerine göre; bugün dünya nüfusunun yüzde 10'u, dünya servetinin yüzde 85'ine sahip bulunmaktadır. Bu servet, Kuzey Amerika, Avrupa ile Asya Pasifik bölgesindeki Japonya ve Avustralya'da yoğunlaşmış durumdadır. Dünya'da 1 milyar insan 1 dolarla geçinirken, zenginler aşırı yoksul 1 milyar insandan 38 bin 486 kat daha fazla gelir elde etmektedir. Yoksulluk ayrıca çok boyutlu ve farklı yoksulluk tanımlarını içeren bir konudur. Yani yoksulluk, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli kaynaklara sahip olamaması şeklinde açıklanabilir (Örs, t.y:193-194).

Türkiye bu genel çerçevenin daha doğrusu çarpık ekonomik gelişmenin içinde yer alan bir ülkedir. Bilhassa yarım asırdır yaşanan ekonomik dar boğaz yoksul kimseleri arttırmıştır. Ayrıca Türkiye ekonomisi 1987–1994 dönemini Körfez Savaşı sonrasında, daralan dış ekonomik ilişkiler ile iç siyasal gelişmelerin etkisinde, ekonomik istikrar programlarına başvurmayı gerektirecek kadar zorlu şartlar altında geçirmiştir. İncelenen dönemde ekonomik büyümedeki istikrarsızlık, yüksek enflasyon oranları ve kırdan kente göçün büyüttüğü işsizlik sorunu ile hızlı kentleşmenin yol açtığı rantların etkisiyle gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığı söylenebilir (Dağdemir, 2002:1).

Yoksulluk sorunu üzerinde Türk akademik hayatında yoğunlaşma ise 90'lı yıllarla beraber görülen bir gelişmedir. 2009 yılında Türkiye'de yaklaşık olarak 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Buna karşın satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15 Dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranının %0,22, yoksulluk sınırı 4,3 Dolar olduğunda ise yoksul fert

oranının % 4,35 olarak tahmin edildiği söylenebilir. (<http://www.tuik.gov.tr>, 09.02.2011).

Günümüzde yoksulluk olgusunun; bireysel refah ve sorumluluk, sosyal ve kültürel bütünleşmeme, sosyal dışlanma, sınıf-alt sınıf-sınıf altı, yoksulluk kültürü, ayrımcılık, sosyal patoloji, toplumsal cinsiyet, ırk, etniklik, mekânsal ayrımsılık, çalışma refahı gibi kavramlar çerçevesinde ele alındığı görünmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008:57).

Yoksulluğun çok boyutluluğu ve politik yönü yoksulluk kavramının tanımlarını da farklılaştırmaktadır. Yoksulluk kavramı “mutlak, görel, önel, karma, kültürel, nöbetleşe” gibi farklı yaklaşımlar etrafında incelenerek; siyasal, sosyal, ekonomik ve ideolojik manada farklı açılardan değerlendirilmektedir (Demiral ve diğ., 2007:3).

Bu çerçevede en popüler olan yaklaşımlardan biri mutlak yoksulluktur. *Mutlak Yoksulluk*; hane halkı ya da fertlerin biyolojik varlıklarını sürdürebilmek için gereksinim duydukları asgari gelir ve harcama düzeyini ifade eder. Tanımın yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin birleşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır (Demiral ve diğ., 2007:4). Bilimsel araştırmalarda kullanılan bir başka popüler yaklaşım da yoksulluğu görel bir kavram olarak ele alan metottur. *Görel Yoksulluk*; yoksulluğu bireyin gereksinimlerini karşılama derecesi yönüyle toplumdaki diğer bireyler karşısındaki durumuna göre tanımlamaktadır. Yoksulluğun görel olarak tanımlanmasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır (Dağdemir, 2002:2). Diğer iki yaklaşıma göre oldukça farklı olan *Önel Yaklaşım*a göre ise, yoksulluk çizgisini belirlemenin bir yolu, büyük ölçekli anketler yaparak toplumun bu konudaki görüşünü belirlemektir. Yapılan anketlerde kişilere, yoksul olmamak, iyi bir gelire sahip olmak gibi bazı özel hedeflere ulaşabilmek için yeterli olduğunu düşündükleri gelir miktarı sorulur. Anket sonuçlarından refah düzeyleri ile gelirler arasında bağlantı kurularak, kritik bir refah düzeyi seçilip ona karşılık gelen gelir düzeyi yoksulluk çizgisi olarak kabul edilir (Demiral ve diğ., 2007:4).

Yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, yoksulluğun nedenleri ve çözümlemeleri bağlamında farklı tanımlar ve yaklaşımlar kullanıldığı söylenebilir. Modern kapitalist toplum ve piyasa ilişkilerinin belirleyiciliği açısından, 18. yüzyıldan

1960'lı yıllara kadar ki süreçte, yoksulluğun kavramsallaştırılması ağırlıkla ekonomik temelli olarak ele alınmıştır. Fakat 1960'lardan itibaren yoksulluğun bireysel mi yoksa kapitalist piyasa ilişkilerinin bir ürünü mü olduğu ya da kültürel mi yoksa yapısal bir sorun mu olduğu tartışmaları hız kazanmıştır. İşte bu noktada karşımıza “Yoksulluk Kültürü” kavramı çıkmaktadır. Yoksulluk kültürü yaklaşımının ortaya çıkışı ve tartışması Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 1950'li ve 1960'lı yıllarda Oscar Lewis'in çalışmalarına dayanmaktadır¹ (Gül ve Sallan Gül, 2008:57–67).

Yoksulluk kültürü, işçi sınıfı ve köylülerden farklı olarak, kendine özgü bir alt kültürdür. Lewis'e göre yoksulluk kültürü, sınıfsal olarak ayrılmış, aşırı bireyselleşmiş kapitalist toplumda, yoksulların yaşamak zorunda kaldıkları marjinal koşullara ve ortama hem bir uyum hem de bir tepkidir (Gül ve Sallan Gül, 2008:68). Türkiye'de yoksulların siyasal davranış ve katılımlarını etkileyen faktörler üzerine çalışma olmamasından dolayı, bu çalışma ile bir boşluk doldurulacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın Amacı

Buraya kadar anlatılan arka planın da gösterdiği gibi yoksulluk Türkiye'yi de içeren önemli bir küresel sorundur. Ayrıca yoksulluk kültürü olarak ifade edilebilecek bir alt kategoriden de giderek daha fazla bahsedilmektedir. Bu nedenle çalışmanın temel problemi yoksulluk, yoksulluk kültürü ve siyaset arasındaki ilişkilere bilimsel bir bakış açısı ile değinebilmektir. Çalışmada yoksulların yoksulluk kültürü bağlamında davranış kalıplarının olup olmadığından hareketle bu hususun siyasal alandaki yansımaları üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bu amaç doğrultusunda Sakarya/Serdivan örneğinden hareketle Türkiye genelinde yorumlara ulaşılmak istenmiştir.

Bu noktada siyasal davranıştan bahsetmek gerekir. Çünkü siyasal davranışın başlıca etkenleri arasında sosyo-ekonomik faktörler gelmektedir. Özellikle gelir ve statü siyasal davranışlar üzerinde etkili olan sosyo-ekonomik faktörlerdir. İşte bu çalışmada yoksul

¹ Lewis'e göre yoksulluk kültürünün oluşması için gerekli olan koşullar (Lewis, 1965:LI):

- ❖ Para ekonomisi, ücretli emek ve kâr amaçlı üretim,
- ❖ Geniş ölçekli ve devamsızlık gösteren işsizlik,
- ❖ Düşük ücretler,
- ❖ Politik tasarruf olarak ya da bilinçli bir şekilde sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için gerçekleştirilememesi,
- ❖ Hâkim (Varlıklı) toplum kesimlerinde, alt tabakaya mensup olmanın kişisel yeteneksizlikten ileri geldiğini savunan bir değer yargısının varlığı.

kesimlerin daha doğrusu gelir seviyesi ve sosyal statüsü düşük olan kesimlerin siyasal katılma biçimleri ve siyaseti algılama biçimleri açıklanmaya çalışılacaktır.

Yukarıda bahsedilen problematik ve yoksulluk ile ilgili arka plandan hareketle çalışmanın araştırma soruları olarak ise şunlar tespit edilmiştir.

1. Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü nedir?
2. Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü olgularının görünümü nasıldır?
3. Siyasal Davranış nedir? Siyasal Katılmayı etkileyen faktörler neler olabilir?
4. Serdivan’daki yoksulların Siyaset Algısı ve Siyasal Davranışı nasıldır?

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın birinci bölümünde “Yoksulluk” ve “Yoksulluk Kültürü” üzerine bir kavramsal çerçeve çizilmek istenmiş, bu kavramların içi doldurulmaya çalışılmıştır. Yine aynı bölümde bu kavramsal çerçeveden hareketle bir Türkiye analizi yapılmak istenmiştir. İkinci bölümde ise siyasal davranış ve siyasal katılmada rol oynayan sosyo-ekonomik faktörler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm ise araştırma sorularından dört ve beşin cevabını bulmak için yapılan alan araştırmasından müteşekkildir. Bu bölümde ilk iki bölümden hareketle oluşturulan hipotezler ve bu hipotezler doğrultusunda gerçekleştirilen anket analizi ağırlıktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Üç bölümden oluşan çalışmada, ilk iki bölüm için literatür incelemesine dayalı “betimleyici metot”, üçüncü bölüm için ise “anket” yöntemi kullanılmıştır. Anket, “Beşli Likert Ölçeği” kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM 1: YOKSULLUK VE YOKSULLUK KÜLTÜRÜ

Sosyal bilimler sahasındaki çalışmaların vazgeçilmez bir ögesi de kavram analizleridir. Genellikle bir konu üzerinde ortak bir tanımlamaya gidilememesi kavram analizlerini daha da önemli kılmaktadır. Ancak kavramlar da farklı bakış açılarına konu olabilmektedir. Özellikle kavramların düşünsel arka planı ve fonksiyonları, içinde buldukları topluma göre değişiklik göstermektedir.

Yoksulluk kavramı da, yaygın bir şekilde bireylerin hayatlarını sürdürebilmeleri için yeterli derecede gıda, barınma, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayamama durumu şeklinde ifade edilen bir olgudur. Ancak sosyal bilimlerdeki mutabakata varamama sorununun ve kavrama farklı anlamlar yükleme durumunun yoksulluk konusunda da söz konusu olduğu söylenebilir.

Çalışmanın bu bölümünde literatürde yoksulluk kavramı ve yoksulluk kültürü ile ilgili yapılmış tanımlamalara ve farklı yaklaşımlara yer verilecektir. Yine bu bölümde yoksulluk ve yoksulluk kültürü kavramlarından hareketle Türkiye'deki yoksulluk ve yoksulluk kültürü konuları üzerinde durulacaktır.

1.1. Yoksulluk Nedir?

Yoksulluk bireylerin hayatını idame ettirebilmesi için yeterli kaynak ve gelir sahibi olamamaları şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda yoksulluk, insanın yaşamını onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olması şeklinde ele alınabilir (Oktik, 2008: 25). Dikkat edilirse yoksulluk, sosyo-ekonomik faktörlerle yakından alakalı ve siyasal davranışlara direkt etki edebilecek bir husustur.

Literatüre göz atıldığında bu konunun daha çok farklı perspektiflerle ortaya konulduğu görülmüştür. Bu bağlamda etkili olduğu söylenebilecek düşünür olarak E. Hobsbawn, gösterilebilir. Son çeyrek asırda bu konuda ön plana çıkan düşünürlerden biri olan E. Hobsbawn, yoksulluğa toplumsal yoksulluk, sefalet ve moral yoksulluğu olarak üç ayrı perspektiften yaklaşmaktadır. Toplumsal yoksulluk, yoksulluğun sadece ekonomik ölçütlerle değil, aynı zamanda bağımlılık, sömürü ve aşağılık hissine bağlı olduğuna

işaret eder. Bundan dolayı yoksulluk görelî olarak tanımlanabilir. Çünkü burada yoksulluk iktisadi girdiye rağmen varlığını sürdürür. Sefalet ise, verili bir toplumda minimal yaşama standartlarının altında bulunma ve böylece başkalarının yardımına bağımlı kalma durumudur. Yoksulluğun üçüncü anlamı olarak moral yoksulluğu da, toplumsal yoksulluk ve sefaletin bir sonucu olarak oluşur ve toplumun veyahut onun altgruplarının ve kurumlarının değer sisteminde yoksulluğun yerini tanımlamaktadır (Çiğdem, 2007:206).

Daha önce de değinildiği gibi yoksulluk incelemelerinde yoksulluğun tanımlanması konusunda genel bir kabule gidildiği görülmemiştir. Yoksulluk tanımıyla ilgili farklı yaklaşımları üç grupta açıklamak mümkündür (Buz, 2003:152);

- ❖ Yoksulluk, kişisel kaynakların eksikliği ya da yokluğudur: Bu anlayışa göre yoksulluğu aşabilmek için gerekli olan hayati kaynaklara, yoksul bireyler çok az ulaşabilirler ya da hiç ulaşamazlar. Bu kaynaklar ise yaşamak için temel ihtiyaçlar, daha iyi bir yaşam standardına sahip olmak için maddî ve manevî şeyler ve kişisel olarak hayatını kontrol ettiğini hissetme anlamında katılım gibidir.
- ❖ Yoksulluk, sosyal yapı ve iç güçlerle (düşünce, inanç ve değerler vb.) ilişkilendirilmektedir: Bu anlayış, yoksulların sosyal organizasyonunu ve yoksul toplumlardaki içsel güçlerin nasıl yoksulluğu yarattığını ve sürdürdüğünü açıklar.
- ❖ Yoksulluk, dışsal güçler ve fırsat eksikliği olarak da ele alınmaktadır: Bu anlayış çerçevesinde toplumsal gelişmelere ve yapıya dikkat etmek gerekmektedir. Toplumsal gelişmeler kişilerin yaşamlarını değiştirmeleri için fırsatlar sağlayacak yönde seyretmediği takdirde yoksulluk meydana gelir.

Yoksulluk, yoksulların yaşam koşullarını belirleyen temel durumdur. Fakat yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde objektif ve sübjektif ölçütlere dayanan farklı yoksulluk belirleme metotları ile de karşılaşmaktadır. Bu çerçevede de “mutlak yoksulluk”, “görelî yoksulluk”, “gelir yoksulluğu”, “insani yoksulluk”, “kronik yoksulluk”, “şehir yoksulluğu” ve “çalışan yoksullar” gibi kavramlaştırmalar söz konusudur. Normal uzunlukta sağlıklı bir yaşam için gerekli olan temel ihtiyaçların

varlığı, temiz su, beslenme, barınma, giyinme, sağlık yoksulluğu tüm bu yaklaşımların üzerinde hemfikir oldukları ölçütlerdir (Uyan Semerci, 2010:2).

Yoksulluk tanım ve ölçümünde hâkim yaklaşım olarak ise, kökenleri 19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de yapılan çalışmalara dayanan gelir/tüketim harcamaları kıstaslarına dayalı mutlak yoksulluk yaklaşımı gösterilebilir (Şenses, 2009:62). Dünya Bankası tarafından sistematikleştirildiği söylenebilecek olan “Mutlak Yoksulluk” kavramı, bireyin “hayatını idame ettirebilmesini”, daha somut bir ifade ile biyolojik açıdan var olmaya devam edebilmesini mümkün kılacak beslenmeyi baz almaktadır. Buna göre, temel ihtiyaçlarını karşılayacak ayni ve nakdi geliri olmayan birey, “Mutlak Yoksulluk” sınırının altında yaşamaktadır. Tanımın “mutlaklık” vurgusu, hayatın idame ettirilebilmesi için ihtiyaç duyulan asgari kalori miktarını² esas alıyor olmasından kaynaklanmaktadır (Bilen ve diğ., 2005:4). Bu yaklaşımın ülkeler arası karşılaştırmaların yapılması amacıyla kullanılan bir tanımlama olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda ülkelerin içinde buldukları farklı koşulları ve gelir dağılımındaki farklılıkları dikkate almaksızın her ülkeye uygulanabilecek bir küresel yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılır. Bu sınır temel tüketim gereksinimlerini karşılayacağı varsayılan mal denetimi maliyetine denk gelen bir yoksulluk düzeyini tespit eder. Elde edilen bu yoksulluk sınırı ile hesaplanan gerçek hane halkı ya da fert geliri karşılaştırılmaktadır. Yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan kişi veya hane halkı yoksul veya aşırı yoksul olarak gruplandırılmaktadır (Demiral ve diğ., 2007:4).

Daha kolay nicelleştirilebildikleri için en yaygın kullanılan yoksulluk kıstasları parasal gelir ve tüketim harcamalarıdır. Mutlak yoksulluk yaklaşımında tüketim harcamalarına ilişkin hesaplamalar, genellikle “yeterli” miktarda temel gıda maddesinden oluşan gıda sepetinin maliyeti veya bir asgari kalori normunun gerektirdiği tüketim harcamaları esasına göre yapılmaktadır. Buna göre kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değerinden hareketle bir yoksulluk çizgisi oluşturulmakta ve bu gelir düzeyine ulaşamayanlar yoksul sayılmaktadır. Çeşitli

² Dünya Bankası’nın 1990 Yılı Raporunda, insanın hayatta kalabilmesi için gerekli olan günlük asgari kalori miktarının, şehirde yaşayanlar için 2400 birim, kırsalda yaşayanlar içinde 2100 birim olduğunu belirtilmektedir. Dünya Bankası 1990 Yılı Raporu’nda (satın alma gücü paritesine göre ülkelerin gelişmişlik seviyesi hesaplandıktan sonra) “mutlak yoksulluk” sınırının, günlük gelir olarak, az gelişmiş ülkeler için 1\$, Latin Amerika ülkeleri için 2\$, Türkiye’nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4\$ ve gelişmiş ülkeler için 14,4\$ olduğu belirtilmektedir (Bilen ve diğ., 2005:4).

değer ölçütleri için içine karışsa da, bu yaklaşımda yoksulluk çizgisi, kişilerin kendilerini değerlendirmelerinin sonucu değil, uzmanların üzerinde anlaştıkları ihtiyaçlar esasına göre saptanmış mal ve hizmetlerin satın alınabilmesi için gerekli en az maliyeti yansıttığı için nesnel yoksulluk çizgisi olarak tanımlanmaktadır. Bu arada mutlak yoksulluk yaklaşımının salt gıda harcamaları üzerinde odaklanan “dar” biçimi yanında gıda dışı harcamaları da hesaba katan “geniş” biçiminden de söz edilebilir. Bu konu üzerine yapılan ilk çalışmalar da dâhil olmak üzere barınma ve giyim gibi gıda dışı harcamaları da hesaba katma çabalarına rastlanmıştır. Günümüzde pek çok az gelişmiş ülkede, yoksulluk çizgisi en az kalori gereksinimi sağlayacak gıda sepetinin maliyeti yanında gıda dışı harcamaları da dikkate alacak biçimde hesaplanmaktadır. 1970’li yılların ilk yarısında, “Dünya Bankası” ve “Uluslararası Çalışma Örgütü”nün çalışmalarında ön plana çıkan ve yoksulluğu gıda, sağlık, eğitim, barınma ihtiyaçlarının karşılanması esasına göre tanımlayan temel ihtiyaçlar yaklaşımı, özünde bir mutlak yoksulluk yaklaşımı olarak nitelenebilir (Şenses, 2009:63–64).

Mutlak yoksulluk kavramının evrensel boyutundan da bahsedilebilir. Mutlak yoksulluk kavramı, insan geçimini sağlamak için standartların, her nerede yaşıyorlarsa yaşasınlar aynı yaş ve fizikteki bütün insanlar için az çok aynı olduğunu düşünen bir bakış açısıdır. Ancak hemen belirtilmelidir ki bu standartlaştırma mutlak yoksulluğun eleştirilere açık bir hususudur. Nitekim her toplumda var olan genel yaşam standartlarıyla ilişkili görelî yoksulluk kavramını kullanmanın bu noktada daha uygun olacağı yönünde önemli bir bloktan bahsedilebilir (Giddens, 2008:386). Görelî yoksulluk, bir bireyin ya da hane halkının içinde bulunduğu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin içindekilere göre yoksulluğun incelenmesi ve bu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin diğer grup ve birimlerle karşılaştırılmasıdır (Zengingönül, 2004:109). Bir diğer ifadeyle görelî yoksulluk, yoksul bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olanların kabul edilmesidir. Yani toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey ve hane halkı görelî anlamda yoksul kabul edilmektedir.

Görelî yoksulluk kavramını savunanlar, yoksulluğun kültürel olarak tanımlanması ve evrensel bir yoksulluk standardına göre ölçülmemesi gerektiğinde ısrarlıdır. Onlara göre insan gereksinimlerinin her yerde standart olduğunu varsaymak yanlıştır. Aslında, temel

ihtiyaçlar hem toplumlar arasında hem de toplumların içinde farklıdır. Sözelimi bir toplumda gerekli olarak görülen şeyler, başka bir toplumda lüks olarak görülebilir. Örneğin birçok sanayileşmiş ülkede, musluk suları, sifon suları, sebze ve meyvelerin düzenli tüketimi sağlıklı bir yaşam için temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Onlar olmadan yaşayan insanlar yoksul yaşıyorlar denilebilir. Ama birçok gelişmiş toplumda böyle ayrıntılar nüfusun büyüklüğü için bir standart değildir. Onların varlığı veyahut yokluğuna göre yoksulluğun bir ölçüsü olduğu anlamı çıkarılmamalıdır (Giddens, 2008:386).

Yoksulluğun öznel olarak tanımlanmasında ise, bireyin içinde yaşadığı toplumsal ortamda belirlenen asgari yaşam standardı yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Bu belirleme toplumlarca büyük ölçekli anketlerle tespit edilmelidir (Onat, 2003:10). Bireylerin kendi tercihlerine göre oluşturdukları ihtiyaç birleşiminden hareketle yoksulluk sınırı oluşmakta böylece soyutluktan uzaklaşmaktadır (Zengingönül, 2004:109).

Yoksulluğun gelir ile ölçülmesinin yetersizliği gözönüne alınarak, insani gelişme raporları çerçevesinde 1997 yılından itibaren “insani yoksulluk” kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram, insanların sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ulaşabilirliği ile normal uzunlukta bir yaşam sürme beklentisi ve sürdürülebilir kalkınma ölçütlerine bağlı yeni fırsat ve seçenekleri kullanabilmeleri için gerekli altyapının olup olmaması ile saptanmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ilk kez 1998 yılında yayınlanan insani yoksulluk endeksi, insanca yaşam için gerekli olan şeylerden mahrum olanları tespit etmeyi ve bunu gelir merkezli olmayan bir yaklaşımla yapmayı hedeflemektedir (Uyan Semerci, 2010:3).

Buraya kadar yoksulluk konusundaki farklı bakış açıları üzerinde yoğunlaşıldı. Ancak yoksulluğun tanımı kadar yoksulluk sınırı da üzerinde durulması gereken bir husustur. Çünkü yoksulluk tanımlamalarının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için yoksulluk sınırının da belirlenmesi gereklidir. Yoksulluk sınırı her ne kadar ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaşsa da temel gıda, barınma ve giyecek ihtiyaçlarını sağlamak için yeterli olan asgari miktar sınırın belirlenmesinde ortak bir zemin teşkil etmektedir (Onat, 2003:11).

Yoksulluk sınırının tanımlanmasında birçok problemle karşılaşmaktadır. Yoksulluk sınırının gelir düzeyi üzerinden mi, yoksa harcama düzeyi üzerinden mi, tanımlanması gerektiği karşılaşılan ilk problemdir. Yoksulluk sınırının birey üzerinden mi yoksa hane halkı düzeyinden mi tanımlanması gerektiği konusu üzerinde durulması gereken başka bir sorundur. Yoksulluk sınırının tanımlanmasında karşılaşılan bir diğer problem de hane halkı düzeyinde tanımlanacak bir yoksulluk sınırının, hane halkının büyüklüğüne göre değişecek olmasından kaynaklanmaktadır. Kalabalık ailelerin küçük ailelerden daha fazla tüketimde bulunduğu ve daha yüksek bir gelire gereksinim duyduğu açıktır. Bu nedenle, farklı hane halkı büyüklükleri için farklı yoksulluk sınırlarının tanımlanması gerekmektedir (Dağdemir, 2002:3).

Bir ülkenin muhtelif bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkına dayalı olarak da zenginlik veya yoksulluk söz konusu olabilir. Kırsal alanlardaki yoksulluk, yapısı itibariyle kentsel alanlardaki yoksulluktan farklılıklar gösterebilir. Aynı doğrultuda yoksulluk oranları da farklı olabilir. Bununla birlikte kentsel bir alanda, kırsal bir alan yapısına uygun verilerin elde edilmesinin de mümkün olduğu belirtilmelidir. Sözelimi, büyük kentlerin çevresinde gelişen gecekondu alanlarında ne tam bir kentli ortam ne de tam bir kırsal sosyo-ekonomik yapı söz konusudur. Bu kesim kırsal ilişkiyi devam ettirmekte ama aynı zamanda, kentliliğin imkânlarından da yararlanmaktadır (Dumanlı, 1995:213).

Bu problemlerden hareketle yoksulluk sınırının hesaplanmasında “gıda-enerji alım yöntemi” ve temel gereksinimler maliyet yöntemi olarak ifade edilen iki farklı yöntem benimsenerek uygulama olanağı bulunmuştur. Bu yöntemleri kısaca açıklamak gerekirse (Dağdemir, 2002:3-4);

- ❖ Gıda-enerji alım yöntemi ile yoksulluk sınırı, ekonominin farklı bölge ve kesimleri için bir dönem boyunca; önceden belirlenmiş gıda enerjisi ihtiyacına denk kalori değeri içeren gıda maddelerine yapılacak harcamalar tutarının hesaplanması yoluyla saptanmaktadır.
- ❖ Temel gereksinimler maliyet yöntemine göre yoksulluk sınırı, farklı kesim ve bölgeler itibariyle normatif temel ihtiyaçları içeren mal sepetinin maliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu mal sepeti de öngörülen kalori düzeyini almayı sağlayacak, yoksul nüfusun tüketim alışkanlıklarını temsil eden mal ve hizmetlerden oluşturulmaktadır.

Sonuç itibariyle, “Gıda-Enerji Yöntemi” görelî yoksulluğa yakinken, “Temel Gereksinimler Maliyet Yöntemi” mutlak yoksullukla ilişkilendirilebilir. Türkiye’de yapılan yoksulluk analizleri ise hem mutlak hem de görelî yoksulluk çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

1.2. Yoksulluğun Nedenleri

Son çeyrek asra bakıldığında, siyaset ile ekonomide hızlı değişimler ve dönüşümlerin yaşandığı görülecektir. Ekolojik sistemin ciddi boyutlarda zarar görmesi, kaynakların adil olmayan ve hesapsız şekilde kullanılması, aşırı tüketimin egemen olması da bu dönüşüm sürecinin karşısında olan ve yoksulluğu tetikleyen gelişmelerdir. Bu sürecin önemli bir boyutunu ekonomik bunalımlar teşkil etmekte ve yaşanan krizlerle doğru orantılı bir şekilde yoksulluk giderek yaygınlaşmaktadır. Sosyal devlet düşüncesi giderek gerilerken yerine yurttaşların müşteri olarak görüldüğü, eğitim, sağlık gibi temel toplum hizmetlerinin özelleştirildiği düzenlemeler getirilmektedir. Uygulanan neoliberal³ politikalar neticesinde ekonomileri kırılgan olan ülkelerde krizlere her an açık ve üretmeyen ekonomik sistemler ortaya çıkmış, işsizlik ya da orta sınıf erimesi hızlanmıştır. Bunların sonucunda ise varılan noktada yoksulluk, tek kutuplu gelişen küreselleşme süreci ile birlikte artmakta, bir yandan üretim artışı ve zenginlik yaşanırken diğer yandan yoksulluk ve açlık yaygınlaşmaktadır (Örs, t.y, 194).

Bu arada son çeyrek asırda giderek yaygınlaşan neoliberal ekonomik ve sosyal politikalar neticesinde yoksulluğun giderek arttığına yönelik hâkim söylemin yanı sıra bu politikaların yoksulluğu azalttığı yönünde yaklaşımlarda söz konusudur.

Bu yaklaşımlar, küreselleşmeyle oluşan yeni çevresel şartlardan en az zararlı çıkma yolunun neoliberal politikalar olduğu şeklinde özetlenebilir. Buna göre; hükümetlerin özelleştirme politikalarını uygulama, fiyatları liberalize etme, serbest piyasayı güçlendirme ve ekonomilerini uluslararası piyasalarla bütünleştirmekten başka çareleri

³ Neo liberalizmin 1970’lerden itibaren ekonomik liberalizmin yeniden canlandırılmasının karşılığı olarak kullanımı yaygınlaşan bir terim olduğu söylenebilir. Ayrıca Neoliberalizmin bir karşı devrim niteliğinden de bahsedilebilir. Amacı, 20. yy’a damgasını vuran büyüyen, geniş kapsamlı ve müdahaleci devlet eğilimini durdurmak, mümkünse tersine çevirmektir (Heywood, 2007:67). Neoliberalizm, 1970’lerdeki ekonomik krizin yaşanması sonucunda serbest piyasacı fikirlerin canlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yeni canlanmada en önemli husus, sosyal devlet, refah devleti gibi kavramlarla alabildiğine büyüyen devletçi yapının bir yandan serbest piyasa alanını önlemesi ve ekonominin siyasi kararlarla yönlendirilmesini hızlandırmasıdır. Böylece ekonomik istikrar ve güveni de yok etmesidir (Yılmaz, 2003:44).

yoktur ve bu tarz neoliberal politikaları izlenmezlerse yoksullaşmaları kaçınılmazdır (Liosa, 2003:18). Yine bu görüştekilere göre; yoksul kesimlerin ağırlıkta olduğu gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin yapabilecekleri en doğru hamle bu politikalarla hareketle küresel rekabetin bir parçası olmalarıdır (Sinanoğlu, 2004:90).

Ancak serbest piyasa sistemine sahip ülkelerdeki göstergelerin bu görüşler kadar iyimser olmadığını da belirtmekte fayda vardır. Sözelimi serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşmenin işçi maliyetlerinin düşük olduğu yoksul ülkelerde hayat standartlarını arttırıcı etkileri olması gerekirken bu yönde ciddi katkılardan bahsetmek pek mümkün değildir⁴ (Pogge, 2004:163). Ayrıca liberalizmin belki de doğası gereği küreselleşmeyle birlikte zengin ülkelerdeki zenginleşme oranı ile yoksul ülkelerdeki zenginleşme oranı arasında büyük fark olmakta ve sonuç itibariyle ülkeler arasındaki hayat standartları makası giderek açılmaktadır (Şahin, 2009: 87-89).

Aslında neoliberalizmi bu noktada masum gösterecek bazı politikalarla da bahsedilebilir. Bunların başında gelişmiş ülkelerin serbest piyasa mantığına aykırı bir şekilde sübvansiyonlar yoluyla ülkelerindeki görece zayıf toplumsal kesimleri koruma gayretleri gösterilebilir. Bu noktada ABD'deki sübvansiyon uygulamaları küreselleşmenin yeni pazarlar açıp yoksul ülkelere katkıda bulunması söylemini boşa çıkartan bir örnek olarak ele alınabilir. Amerika'daki pamuk üreticilerine, ürettikleri pamuk miktarına göre her yıl milyonlarca dolarlık sübvansiyon verilmektedir. Devletin verdiği bu sübvansiyonlar ile Amerikalı pamuk üreticileri, mallarını çok daha ucuz fiyatlarla dünya pazarına sürebiliyorlar. Zira elde ettikleri kârı devlet yardımlarından sağlıyorlar. Sonuç olarak bu durumun Afrika'daki pamuk üreticilerinin dünya pazarında mal satma şansını son derece azalttığını söylemek mümkündür. Daha da kötüsü görünüşte serbest piyasa sistemi işlerken gerçek anlamda bir refah artışı yaşanmamakta ve birçok yoksul Afrikalı yoksulluğun pençesinde kalmaya devam etmektedir (Pogge, 2004:164).

Buraya kadar bahsedilenler en azından neoliberalizm ya da küreselleşme ile yoksulluğun azalması noktasında güçlü bir bağlantı olmadığını ortaya koyması açısından önemlidir. Ancak yine de çok kesin yargılarda da bulunmamakta da fayda

⁴ İstatistiklere göre dünya nüfusunun en yoksul beşte biri ile en zengin beşte biri arasında 1960'da 30 kat olan farkın 2004 yılı itibariyle 82 kata çıkmış olması bu konuda çarpıcı bir örnektir (Şahin, 2009:89).

vardır. Zira serbest piyasa ekonomisiyle birlikte gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkeler de de gelir artışları yaşandığı da bir vakıadır (Toprak ve Demir, 2001:218-219). Sözgelimi serbest pazar sistemine geçen ülkelerde kişi başına milli gelir 1990'lar boyunca yılda ortalama %5 artmıştır (Şahin, 2009:90). Ancak bunlar dünya çapında henüz yoksulluğu azaltacak sonuçlara yol açmamıştır. Bu durumun uzun vadede yoksulluğu azaltabileceği söylenebilir. Ancak dışa açılma ve serbestleşmeye ekonomilerin adaptasyonu sürecinde kısa dönemde yoksulluk oranında bir artış yaşanabileceğini ve yoksul ülkelerde sürekli, istikrarlı bir büyüme sağlamanın zorluğu da bu noktada göz ardı edilmemesi gereken unsurlardır (Yanar ve Şahbaz, 2011:314).

Esasen yoksulluğun nedenleri ülkeler ve ülkelerin içinde buldukları bölgelerin gelişmişlik düzeylerine (sahip oldukları demografik, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel nitelikler) göre farklılıklar göstermektedir. Bununla beraber yoksulluğun önde gelen ve tüm dünyada etkili olan başlıca nedenleri olarak; üretimin yetersizliği, üretimle elde edilen değerlerin bölgeler, sektörler ve bireyler arasında adil bir şekilde paylaşılmaması gösterilebilir (Demiral ve diğ., 2007:5).

Aslında yoksulluğun tanımı genişledikçe yoksulluğun nedenlerinin belirlenmesinin de güçleştiği söylenebilir. Bu bağlamda, yoksulluk türlerinin bütün ülkelerde, hatta aynı ülke içinde değişik yerleşim yerlerinde aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi de çoğu zaman mümkün değildir. Yoksulluğun nedenlerinin zaman içerisinde siyasal ve sosyo-ekonomik değişikliklere duyarlılık göstererek farklılık göstermesinin de normal karşılanması gerekmektedir. Tüm bu faktörleri de göz önünde bulundurarak belli başlı yoksulluk nedenleri olarak şunları göstermek mümkündür (Şenses, 2009:148- 203);

- ❖ Ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımındaki eşitsizlik düzeyi bir yoksulluk nedeni olabilmektedir. Eşitsizliklerin, özellikle serbest piyasa kurallarının kök salmadığı azgelişmiş ülkelerde (AGÜ), piyasanın ve ekonomi politikalarının başarısızlıklarının büyüme üzerindeki olumsuz etkileriyle daha da fazla olduğu görülmektedir. Mesela, sermaye piyasasının yeterince gelişmediği AGÜ'de küçük girişimcilerin, yeterli miktarda maddi karşılık gösteremedikleri için, krediye erişimleri kısıtlanabilir ve bu eşitsizlik aynı zamanda yoksulluk görünümüdür. Zira bu durum yoksul insanların büyümenin yarattığı fırsatlardan yeterince yararlanamaması anlamına gelebilir.

- ❖ Demografik unsurlar (nüfus baskısı ve göç) yoksulluğa yol açan etmenler arasındadır. Sanayileşmiş ülkeler, nüfus artış oranlarının uzunca bir süredir çok düşük düzeylerde kalmasının etkisiyle istikrarlı bir yapı yakalamışken az gelişmiş ülkelerin birçoğunun ağır bir nüfus baskısıyla ve buna bağlı olarak işgücü artışıyla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Nüfus artışının, insanların başta toprak olmak üzere doğal kaynaklara erişimini ve dolayısıyla refah düzeyini önemli ölçüde etkileyen unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Bazı araştırmalar da nüfus artışının yoksulluk üzerinde olumsuz yönde etkisi olduğu görüşüne destek vermektedir. Ayrıca nüfus baskısını, özellikle kentlerdeki olumsuz yaşam koşullarının ve çevre tahribatının önemli bir nedeni olarak gösterilmektedir. Hızlı nüfus artışı, başta toprak olmak üzere, kaynaklar üzerinde büyük baskı oluşturmakla, gıda talebinin de artmasına yol açarak yoksulluğu arttırmaktadır. Bunun da özellikle durağan teknoloji ve kısıtlı sermaye stoğuna sahip geri tarımsal yapılarda, artan ölçülerde doğal ve çevresel kaynaklara başvurulmasıyla çevrenin ve ortak kullanım alanlarının tahribatına yol açtığı ileri sürülebilir.
- ❖ Yoksulluğa yol açan bir başka temel unsur olarak, başta kırdan kente olmak üzere değişik yerleşim alanları arasında yaşanan göçler gösterilebilir. Kentlerde görülen yoksulluğun, ne ölçüde kırdan kente göçün bir sonucu olduğu yönünde belli başlı iki tez bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kırsal kesimdeki yoksulların düşük gelir düzeyleri sonucunda kentlere itildiklerini, göçlerin kent-kır kazanç farklılıklarının büyüklüğüne bağlı olarak artacağını ve hızlı göçlerin kentsel alanlardaki yavaş istihdam artışları karşısında hızlı bir enformelleşme⁵ ve buna bağlı olarak yoksullaşma sürecine yol açacağı şeklindeki yaklaşımdır. İkinci tez ise, yoksulluğu göçü özendirmek bir yana, kısıtlayan bir etmen olarak görmekte ve kırsal alanda yaşayan topraksız/küçük toprak sahibi ve ücretle çalışan yoksulların göç maliyetini karşılamayacaklarından dolayı, göçten en az yararlanan kesim olduğunu ileri sürmektedir. Bunların yanında ekonomik krizler sonucunda büyük kentlerin kırsal nüfus için çekiciliğinin azalması ve kentsel yoksulluk artışlarını bir ölçüde frenlemektedir. Bu farklı yaklaşımlardan anlaşılacağı üzere göç ve yoksulluk arasındaki ilişki konusunda kolay kolay

⁵ Enformelleşme kavramı ile kastedilen şekli olmayan yapılaşmadır.

genellemelerde bulunulamayacağı açıktır. Göç alan-veren bölgelerin demografik ve sosyo-ekonomik yapısı, göçün mevsimlik mi sürekli mi olduğu, göçmenlerin kişisel özellikleri (yaş, eğitim durumu vb.) ve göç sonrası istihdam edildikleri sektör gibi etmenlerin yoksulluk göstergelerini yakından etkilediği söylenebilir.

- ❖ Yoksulluk gerek gelişmiş ülkelerde gerekse AGÜ’de giderek işgücü piyasalarına bağlı olarak da ele alınmaktadır. Bu bağlamda yoksulluğun nedenleri arasında işgücü piyasalarında yaşanan aksaklıklar da gündeme getirilmektedir. İstihdam yetersizliği, kentsel yoksulluğa yol açan nedenlerin başında gelmektedir. Yoksulluk ile yakından ilintili olduğu ileri sürülen, düşük eğitim düzeyi ve ayrımcılık gibi kültürel ve sosyal etmenlerin ve hane halkı büyüklüğü gibi “demografik etmenlerin, başta ücret olmak üzere, kişilerin iş gücü piyasası içindeki konumu üzerindeki dolaylı etkisinden de bahsedilebilir.
- ❖ İnsanların yaşadıkları fiziksel çevre de yoksullukla yakından ilintilidir. Ülke içinde kimi yerleşim yerleri, yoksulluğa yol açan faktörlerin birkaçını birden içinde bulundurduklarından yoksulluğun yoğun olduğu yerler haline gelmektedir. Yoksulluğun belirli yerlerde yoğunlaşmasına doğal/iklimsel koşullar, altyapı, konut ve istihdam imkânları, kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesi, ekonomideki yapısal değişikliklerden farklı biçim ve derecede etkilenme gibi unsurların yol açtığı söylenebilir. ABD’de çocukların yetiştiği yerleşim yerinin özelliklerinin eğitim başarısı ve iş hayatlarındaki durumla bağlantılı olduğu söylenmektedir. Örneğin, New York’un, çoğunlukla Porto Riko’luların yaşadığı yerleşim yerleri, iş olanakları sınırlı, çalışanların eğitim ve ücret düzeyi düşük, boşanmaların yaygın olduğu, eğitim, sağlık, konut ve sosyal güvenlik sistemlerinin düşük düzeyde kaldığı, ırk ve toplumsal cinsiyet bazındaki ayrımcılığın ve işsizliğin yaygın olduğu yerler olarak ortaya çıkmaktadır.
- ❖ Yoksulluğa yol açan nedenler, uzun dönemde incelenebileceği gibi, ekonomi politikalarında çok yönlü değişiklikler meydana getiren yapısal uyum programları çerçevesinde istikrar programları ve ekonomideki konjonktürel dalgalanmalar çerçevesinde kısa dönemde de ele alınabilir. Ekonomideki kısa dönem dalgalanmaların ve buna bağlı olarak fiyatlar ortalama düzeyindeki

gelişmelerin de yoksullukla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Kısa dönem dalgalanmaların gelişmiş ülkelerde, enflasyonun ise daha çok AGÜ’de etkili olduğu söylenebilir. Çeşitli gözlemciler, yoksulluk ve eşitsizliğin kısa dönemde ekonomik konjunktürle birlikte hareket ettiğine, iyileşme dönemlerinde düşüp, gerileme dönemlerinde ise arttığına işaret etmektedir. Ekonominin gerileme dönemlerinin yoksulluğu arttırdığı yönündeki etkisi, yoksulların azalan pazarlık güçleri nedeniyle reel gelirlerini ve varsa finansal varlıklarını korumakta zorlanmalarından kaynaklanmaktadır. Kısa dönem dalgalanmaların yoksulluk üzerindeki etkisinin, yoksulluk profilinin hangi kesim üzerinde yoğunlaştığıyla yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bu dalgalanmalar, iş gücü piyasası dışındakiler ve işsizlerden çok, ilk etapta, işten çıkarmalar ve ücret seviyesindeki değişiklikler yoluyla, özellikle yoksulluk çizgisine yakın konumdaki istihdam edilen kesimin refah düzeyini etkileyecektir. Fiyatların ortalama düzeyindeki değişikliklerin yoksulluk üzerinde birçok etkisi bulunduğu söylenebilir. Hindistan için yapılan bir ekonomik analizde, önceden kestirilemeyen göreceli fiyat değişikliklerinin ve enflasyonun yoksulluk açısından önemine işaret edilmekte ve önceden kestirilemeyen enflasyonda %10’luk bir artışı inceleyen döneme bağlı olarak yoksulluk oranında 2.5–5.5 puanlık bir artışa yol açtığı ileri sürülmektedir. Hindistan için yapılan başka bir incelemede, yoksulların yaşam standartlarındaki değişim açısından özellikle düşük gelirli AGÜ’de, fiyatlar ortalama düzeyinden çok, gıda fiyatlarındaki değişikliklerin önemli olduğu görülmüştür.

- ❖ Son olarak; yoksulluğa yol açan diğer etmenler olarak da kişisel yeteneklerin eksikliği, gelir dağılımı politikaları⁶, hane halkı özellikleri⁷, ayrımcılık

⁶ Belli araştırmalar çerçevesinde incelenen uygulamalı araştırmaların büyük bir çoğunluğunun, yapısal uyum programları çerçevesinde neoliberal politikaların uygulandığı ülkelerde yoksulluğa ilişkin göstergelerin genellikle kötüleştiği sonucuna vardıkları söylenebilir. İşgücü arzındaki artışlar, düşük büyüme hızları ve sınırlı istihdam artışlarının neticesinde artan işsizlik, reel ücretlerdeki hızlı düşüş, buna karşılık üst gelir gruplarının yüksek reel faizlerden sağladığı kazançlar ve kamu harcamalarındaki kısıntı sonucunda hizmetlerin miktar ve kalitesinde gözlenen gerileme, 1980–1994 yıllarında Latin Amerika ülkelerinde izlenen gelir eşitsizliklerinin ve yoksulluk araştırmalarının arkasındaki temel unsurlar arasında bulunmaktadır. AGÜ’de kentsel yoksulların, yapısal uyum sürecinden, artan dış rekabet, reel ücret kayıpları ve yükselen gıda fiyatları yoluyla, kırsal alandaki yoksullara kıyasla daha fazla etkilendikleri ileri sürülmektedir. Beslenme ve eğitim alanındaki olumsuz gelişmeler sonucunda, birçok ülkede çocuklar yapısal uyum programlarından en çok etkilenen kesimler arasında yer alır (Şenses, 2009:198–199).

politikaları⁸ ve ülkelerin yönetim biçimi gösterilebilir. Bu noktada gelir eşitsizliğinin derin olduğu toplumların önemli bir kısmında yönetimin demokratik olmaktan oldukça uzak oluşuna dikkat çekmek gerekir. Diğer bir ifadeyle totaliter yönetimlerde gerek ekonomik büyüme gerekse gelir adaletinin temini konusunda zayıflıktan bahsedilebilir. Bu bağlamda demokratik toplumlarda hem ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi hem de bireysel çıkarların optimizasyonu süreçleri bir taraftan ekonomik büyümeyi motive ederken, diğer taraftan demokratik süreçler, hükümetleri gelirin daha adil dağılımı hususunda yapılanmaları gerçekleştirmeye ve politikalar geliştirmeye sevk etmektedir (Bilen ve Yumuşak, 2006:50).

Sonuç itibariyle yoksulluğa yol açan etkenlerin başında; gelir dağılımı, ekonomik büyüme ve gelir düzeyindeki eşitsizlik, nüfus artışı, göçle birlikte artan işsizlik, iş gücü piyasalarında meydana gelen aksaklıklar (istihdam yetersizliği), yerleşim yerlerindeki imkânsızlıklar, ekonomideki kısa dönem dalgalanmaların geldiği söylenebilir.

1.3. Yoksulluk Kültürü

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere günümüz dünyasında gelişmiş ülkelerde dâhil olmak üzere başlıca problemlerden birini de yoksulluk teşkil etmektedir.

Tüm toplumsal gelişme ve sorunlar gibi yoksullukta çevresel şartlarla yakından alakalı bir olgudur. Özellikle sosyo-kültürel çevre yoksulluk açısından önemli bir etmendir.

⁷ Aile yapısında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin, sosyo-ekonomik değişikliklerin bir yansıması olarak yoksulluğu etkilediği söylenebilir. AGÜ’de hızlı nüfus artışlarının sonucunda aile birleşimi içinde çocuk sayısının artması, artan boşanmalar sonucunda aile bileşiminde meydana gelen değişiklikler, çekirdek aileye yöneliş ve yüksek öğrenim aşamasındaki öğrenci sayısındaki artışın hızlandığı, ailelerinden bir ölçüde bağımsız öğrencilerden oluşan hanehalklarının yaygınlaşması bu tür değişiklikler arasında sayılabilir. Gelişmiş ülkelerde ise, yaşlıların ayrı hanehalkları oluşturmaları, artan boşanmalar, çocuksuz tek başına yaşayan bireylerin oluşturduğu hanehalkı türünün öneminin giderek azalmasına yol açmıştır. Değişik hanehalkı türleri, genel makroekonomik ve özellikle işgücü piyasalarına ilişkin değişikliklerden farklı derecede etkilenmektedir. ABD için yapılan bir araştırmada, örneğin, aile birleşimindeki değişikliklerin uzun dönem yoksulluğu belirleyen etmenlerden biri olduğunu göstermiştir (Şenses, 2009:157)

⁸ Ayrımcılık değişik ülkelerde farklı şekiller alabilen ve farklı toplum kesimlerini etkileyen çok yönlü bir olgudur. Ayrımcılık, bazı durumlarda uzun dönemde süregelen eğilimleri yansıtarak, öteden beri dezavantajlı grupların durumlarının daha da kötüleşmesine, diğer bazı durumlarda da kimi sosyal ve ekonomik değişikliklerden belirli grupların daha fazla zarar görmesine yol açabilir. Özellikle ırk, milliyet ve toplumsal cinsiyet gibi sebeplerden kaynaklanan ayrımcılığın bazı ülkelerde önemli boyutlara ulaştığı ve ciddi bir yoksulluk nedenine yol açtığı söylenebilir (Şenses, 2009:173). Tüm bunları yoksulluk olarak ele almak mümkündür.

Değerler, inançlar, alışkanlıklarla belirlenen bu çevre insanların dünyayı algılama biçimleri ile günlük yaşamın bilinen bütün ayrıntılarındaki davranış kalıplarını etkilemektedir (Doğan, 2003:81). İşte meseleye bu çerçeveden yaklaşıncı yoksulluk kültürü denen olguyla karşılaşmaktadır. Bu kültür siyasal alan da dâhil olmak üzere tutum ve algılar açısından önemli bir çevresel faktördür. Kültürel manada böyle bir alt kategorinin toplumsal hayat açısından etkileri üzerine yapılan çalışmalar giderek artmaktadır.

Yoksulluk kültürü; yoksulluğu, modernleşme kuramları çerçevesinde ele alan, kentleşme süreci dâhilinde değerlendiren, alt kültürde gelişen patolojik bir olgu ve artan suç oranlarıyla alakalı bir toplumsal sorun olarak gören bir yaklaşımdır. Özellikle Oscar Lewis'in (1914-1970) 1960'lı yıllardaki çalışmaları ile gündeme gelen bu yaklaşım yoksulların kültürel özelliklerini, yoksulluk şartlarını belirleme ve kapitalist sistem içinde bu konunun yerini tespit etme bağlamında önemli bir husus haline gelmiştir (Gül ve Sallan Gül, 2008:66).

Yoksulluk kültürü alt tabaka içinde gelişen, kişisel kaygıların ön planda olduğu sosyo-ekonomik açıdan zayıf kalan kesimlere ait tepki ve şartlara uyma çabasının belirgin olduğu bir yapılanma olarak da ifade edilebilir. Lewis'in ifadesi ile toplumdaki varlıklı kesimlerden dolayı alt sosyal tabakalarda oluşan hayal kırıklığı ve çaresizlik duygusunu yenmek için gösterilen çabalar bu kültürün önemli yapıtaşlarıdır (Lewis, 1965:LII).

“Ortak kültür” olgusunun önemli bir boyutu da, kişilerin yaşadıkları ortamı benzer şekillerde anlamlandırmaya tabi tutmaları hususudur. Bu bağlamda yaşanan ortamdan hareketle yoksulluk kültüründen bahsederken tüm yoksulları kapsayan standart tek bir kültür çerçevesinden bahsetmek doğru olmayacaktır (Gül ve Sallan Gül, 2008:78). Yani bir başka ifade ile yoksulluk bağlamında ortak bir kültürden bahsedilebilir. Ancak tüm yoksullar için ortak davranış kalıplarından iyi veya kötü özelliklerden bahsetmek bir hayli zordur.

Her toplumun kendine has bir hayat tarzı, dünyaya bakış açısı ve kültürel değerlerden oluşan bir yapıya sahip olduğu açıktır. Bu nedenle yoksulluk olgusunun karakteristik durumunu bu kültür kompleksinden soyutlamak suretiyle salt ekonomik bir tabana yerleştirerek bir çözüme ulaşmak çoğu kez verimsiz sonuçlar doğurabilir. Zaten bundan dolayıdır ki farklı ekolojik yapı ve kültür kompleksinden kaynaklanmış yoksulluk

biçimleri için standart çerçevede çözümler sunulamaz. Yine bu açıdan yaklaşıldığında bir toplumda kendine has bir yoksulluk kültürünün oluşması da kaçınılmaz olmaktadır. Daha da önemli olan, bir toplumda yoksulluk kültürünün tarihsel süreç içerisinde yoksulluğa maruz kalmış grupların ortak inanç değer yargıları ve kültürel sistemlerinin kurumsallaşmasıdır. Bu bakımdan yoksulluk kültürünün, bir toplum içinde savaş, ekonomik bunalım, kötü yönetim veya benzeri felaketler sonucunda birden bire meydana gelen bir olay olarak algılanmaması gerekir (Türkdoğan, 2003:106).

Bu noktada Lewis'den hareketle yoksulluk kültürünün oluşmasında rol oynayan başlıca etkenler olarak şunlardan bahsedilebilir (Lewis, 1965:LI):

- ❖ Para ekonomisinin, kâr amaçlı üretimin ve ücretli emeğin iç içe varlığı,
- ❖ Geniş ölçekli ve devamsızlık gösteren işsizlik,
- ❖ Düşük ücretler,
- ❖ Politik tasarruf olarak ya da bilinçli bir şekilde sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin dar gelirli tabaka için gerçekleştirilememesi,
- ❖ Hâkim (varlıklı) toplum kesimlerinde, alt tabakaya mensup olmanın kişisel yeteneksizlikten ileri geldiğini savunan bir değer yargısının varlığı.

Yoksulluk kültürüne dâhil olan karakteristik özellikler olarak da şunlardan bahsedilebilir. Çoğu zaman yoksulluk kültürü, feodalizmden kapitalizme geçiş ya da modernleşme süreçlerinde olduğu gibi sosyo-ekonomik yapının değiştiği yeni toplumsal yapının oluştuğu zamanlarda kendini gösterebilir. Genellikle yerli sakinlerin başka bir ülkenin sömürgesi haline girdiği, uzun bir süre sömürgeciliğin yaşandığı ülkelerde de yoksulluk kültürü boy gösterebilir (Lewis, 1965:LIII). Bir diğer karakteristik özellik olarak ise, yoksulluğun sürdürülebilir bir olguya dönüşmesi hususundan bahsedilebilir (Doğan, 2003:88).

Yoksulluk kültürünün bireyin kendisini toplumdan dışlanmış hissetmesi, çaresizlik içine girmesi, başkalarına bağımlı olmanın getirdiği aşağılık duygusu, bireyde gelişen zayıf bir benlik yapısı, bugünü yaşayıp yarını düşünmeme şeklinde bir yapıya bürünme gibi direkt bireye yönelik etkileri de söz konusudur (Genç, 2010:39).

Yoksulluk kültürüne sahip olan insanların kendi çevrelerinde yaşadıkları ve tarih bilgilerinin kıt olduğu görülmektedir. Daha çok kendi dertlerini, kendi bölgesel koşullarını, kendi çevrelerini ve kendi yaşam tarzlarını bilirler. Genellikle de kendileri ve dünyanın başka yerlerinde kendi koşullarına sahip kişiler hakkında bilgileri yoktur (Lewis, 1965:LVII). Bununla bağlantılı olarak ülke çapında yaşanan gelişme ve olaylar karşısında da sessiz kaldıkları söylenebilir (Türkdoğan, 1977:82). Fakat yoksul toplumların tümüne karşı kendi hakları bağlamında bir tepkisizlikten bahsedilemez. Indira Gandhi'nin (1917-1984) liderliğindeki Hindistan hükümetinin 1970'lerin ortasında gereksiz olarak ilan ettiği "olağanüstü hal"i haklı çıkarmak için yapılan seçimlerde temel siyasi ve medeni hakların baskı altına alınması kesinlikle reddedildi. Dünyanın en yoksul seçmen kitlelerinden biri olan Hintli seçmenler, iktisadi yoksulluktan şikâyet etmek yerine, temel özgürlüklerin ve hakların inkarı için yapılan girişimi protesto etme eğiliminde olduklarını gösterdiler. Yoksul insanların genelde siyasi ve medeni hakları sınıdığında ortaya çıkan bulgular bu iddianın tamamen karşındadır. Güney Kore, Tayland, Bangladeş, Pakistan, Burma (veya Myanmar) ve Asya'nın başka yerlerinde demokratik özgürlükler için verilen mücadelenin gözlenmesi benzer noktaları ortaya çıkarabilir. Aynı şekilde Afrika siyasal özgürlükten geniş çapta yoksun bırakılırken, koşulların izin verdiği, hatta askeri diktatörlüklerin bu konuda pek az fırsat tanıdığı her durumda hareketler ve protestolar olmuştur (Sen, 2004:212).

Lewis yaptığı araştırmalar sonucunda yoksulluk kültürünün bölgesel, köylülük, şehirlilik ve ulusal farklılaştırmayı ortadan kaldırdığına, bunların üstüne çıktığına, aynı zamanda bu kültür çerçevesinde, aile kuruluşları, zaman, değer ölçüleri ve harcamaların hemen hemen aynı olduğuna ulaşmıştır (Lewis, 1965:LI). Tüm bunlar bu kültürün benzeştirici etkileri olarak da değerlendirilebilir.

Yoksulluk kültürünün kendine özgü, ekonomik ve sosyo-psikolojik denebilecek iki belirgin kalıp yargısından söz edilebilir. Ekonomik bakımdan yoksulluk kültürü; yaşamak için sürekli mücadele, aşağı seviyede ücret, işsizlik ve aylaklık, sık sık iş değiştirme, düşük satın alma gücü, parayı düşünceşizce harcama ve evdeki eşyaların sık sık rehin verilmesi unsurlarından oluşmaktadır. Sosyo-psikolojik açıdan ise, kalabalık mahallede oturma, sürü yaşantısı, içki, kumar gibi alışkanlıkların yüksek olması ve

sıklıkla fiziksel şiddete başvurulması unsurlarından bahsedilebilir (Türkdoğan, 2003:108).

Yoksulluk kültürü her zaman daha varlıklı toplumsal tabakaların şartlarına başkaldırma anlamına gelmez. Ortaya çıktığı andan itibaren çocuklar üzerindeki etkisi nedeniyle kuşaktan kuşağa geçer. Gecekondu mahallelerinde yaşayan çocuklar altı veya yedi yaşına geldikleri zaman aşağı kültürlerin başlıca değerlerini, yargılarını ve davranışlarını benimserler. Psikolojik bakımdan destek görmediklerinden dolayı yaşamları boyunca meydana gelebilecek hayat şartlarını değiştirecek fırsatlardan yararlanamazlar (Lewis, 1965:LII).

Yoksulluk kültürünün bir başka unsuru da; insanların çalışmayı reddederek sürekli yoksulluk içinde kalmalarıdır. Bu durum yoksulların tutum, davranış ve inançlarıyla ilintilidir. İnsanların bu durumu bir yaşam tarzı haline getirip hallerine razı olmaları, yoksulluğu içlerine sindirmeleri ve çalışmayı düşünmemeleri gibi hususları yoksulluktan çıkabilmelerinin karşısındaki en büyük engeli oluşturduğu söylenebilir (Genç, 2010:39).

Son olarak yoksulluk kültürünün kuşaklar arası devam eden yapısının yol açtığı bir olumsuzluktan bahsetmekte yarar vardır. Babadan oğula geçişi, ailenin bütün bireyleri tarafından kabullenilmesi problem teşkil etmektedir. Küçük yaşta alışkanlık haline gelen bu davranış veya karakter ileri yıllarda kalıcı etkiler bırakmakta ve varoşlarda, gecekonducularda, namüsaıt şartlarda yaşama özelliği oluşturmaktadır (Genç, 2010:38). Bir görüşe göre, çağdaş toplumlardaki yoksulluk kültürünün ekonomik bir bozulma, örgütsüzlük ya da başka bir şeyin yokluğundan ileri gelen bir durum olmadığı vurgulanmaktadır (Lewis, 1965:L).

Yoksulluk kültürüne ait buraya kadar aktarılan özelliklerin yanı sıra, yoksulluk kültürüne çeşitli perspektiflerden hareketle de yakın okuma yapılabilir. Bu şekilde bir çalışma yoksulluk kültürünü somutlaştırma açısından faydalı olabilir (Lewis, 1965:LIII-LVII):

1. Yoksullar arasında etkili işbirliği ve diyalogda birlik olmaması, yoksulluk kültürünün başlıca özelliklerinden biri olarak ele alınabilir. Bu sonuca yol açan birçok faktörden bahsedilebilir. Bu faktörler, başlıca ekonomik kaynakların

bulunmayışı, korku, kuşku, ayrımcılık duygularının hâkimiyeti ve sorunlara birlik halinde değil ayrı ayrı çare bulma tarzının belirgin oluşu şeklinde özetlenebilir. Düşük ücretler, devamlı işsizlik ve yetersiz çalışma, dar gelir, mülk edinme olanağının ortadan kalkmasına, para biriktirememeye, evde gıda maddeleri stoku yapmamaya ve para darlığına yol açar. Bu koşullar sonucunda, özel eşyaların rehin vermek, çevredeki tefecilerden ya da faizli para veren komşulardan para almak, eski giysi ve eşyaları kullanmak, ihtiyaç oldukça günde birkaç kez az miktarlarda gıda maddesi alışverişi ortaya çıkar. Yoksulluk kültürüne sahip olanların çok küçük bir kesimi refaha kavuşur. Okuma yazmaları ve öğrenimleri yoktur, sendikalı değillerdir, siyasi partilere üye olmazlar, bankalar, hastaneler, çok katlı mağazalar, müze ve sanat galerilerine çok az girip çıkarlar. Yönetici ve hâkim sınıfın belli başlı birtakım kurumlarına karşı davranışları eleştireldir. Örneğin polisten nefret ederler, hükümete ve resmi yetkililere güvenmezler. Tüm bunlar yoksul kesimde görülen sosyo-ekonomik zayıflıkla birlikte işbirliğinin olmamasından kaynaklanmaktadır.

2. Toplumun geneli açısından yoksulluk kültürüne baktığımızda imar ve konut koşullarının oldukça kötü olduğu, kalabalık fakat her şeyin üstünde olan bir ailenin yoksullarda mevcut olmadığı söylenebilir. Arada bir gecekondu mahallelerinde resmiyetten uzak geçici gruplaşmalar ya da birleşmeler olur.
3. Aile hayatı perspektifinden konuya yaklaşıldığında yoksulluk kültürünün özellikleri olarak; çocukluk döneminin bulunmaması, nikâhsız evlilikler, kocaların eş ve çocuklarını sıklıkla terk etmesi, otoriterlik eğilimi, gizliliğin az oluşu ve eşyanın yetersizliği gösterilebilir.
4. Birey düzeyinde ise; toplumdaki ayrı tutulma, çaresizlik, başkasına bağımlılık ve aşağılık duygularının yoğunluğuna vurgu yapılabilir. Ayrıca bu bağlamda; analık duygusunun yok olması, zayıf bir benlik yapısı, hislerin kontrol edilmemesi, günübürlük yaşama, kendini bırakma (ilgisizlik), erkek egemenliğine olan yaygın inançtan da bahsedilebilir.

Yoksulluk kültürü çalışmalarında bir kültürel unsur olarak, yoksulluk ile suç oranları arasında ilişki kurulmaya çalışılmış, yoksulların disiplin, çalışma ve ahlak konusundaki tutumlarının suç oranlarını yükselttiği iddia edilmiştir. Ancak bu iddialar pek ciddiye

alınmamıştır. Zira bilimsellikten ziyade ideolojik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Yoksullara yönelik bir sosyal etkilemeyi beraberinde getirmekte, yoksullara yönelik geliştirilen siyasalara karşı toplumsal duyarlılıkların azalmasına, yoksulların toplumsal ve ekonomik süreçlerden dışlanmasına yol açmaktadır (Gül ve Sallan Gül, 2008:81).

Görüldüğü gibi göz ardı edilmemesi gereken yoksulluk ve kültür bağlantısı yoksulluk kültürünü ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada, “yoksulluk kültürü” hususunun mutlak anlamda “yoksulluk” kavramından farklı olduğu vurgulanmalıdır. Bu perspektiften yola çıkıldığında bir toplumda yoksulluk kültürünü yok etmenin yoksulluğu yok etmekten daha zor olacağı ortadadır (Türkdoğan, 2003:106).

Yoksulluk kültürü, yoksulluktan farklı bir süreci, yeni bir yaşam tarzını, ortaya koymaktadır. Yoksullar bir toplumda görülen hâkim kültürden belli noktalarda sapmakta, kendilerine özgü yeni kültür çevreleri meydana getirmektedirler. Yoksulluk, insanların ekonomik yoksulluklarını teşkil ederken, yoksulluk kültürü ekonomik, toplumsal ve psikolojik açıdan birtakım özellikleri de ihtiva etmektedir. Bundan mütevellit bir toplumda, yoksulluğu yenmek nispeten daha kolay olduğu halde, kültürel derinlik kazanan ve tarihselliğe sahip olan yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmak güçtür (Genç, 2010:38).

Tüm buraya kadar bahsedilenlerden hareketle hem bir toparlama yapmak hem de yoksulluk ve yoksulluk kültürüne yönelik belli başlı karakteristik özellikler ve bunların siyasal davranışlara etkilerini belirlemek için aşağıdaki yorumlar yapılabilir;

- ❖ Yoksullar, sosyo-ekonomik yönden zayıftırlar ve bu durumu değiştiremeyecekleri inancındadırlar. Bundan hareketle siyaset kurumunu ve siyasal partileri geçici rahatlama mekanizmaları olarak algılama ihtimallerinin yüksekliğinden bahsedilebilir.
- ❖ Siyasi ve medeni hakları noktasında ise duyarlıdırlar. Yani bu açılardan siyasal süreçleri takip etmekte, siyasal iktidarı değerlendirmede duyarlı olabilirler ve siyasal katılmaları artabilir.
- ❖ Yoksulluk kültürü kuşaktan kuşağa geçen bir olgu olup, yaşam tarzı haline gelerek insanların hiçbir çaba göstermemesine yol açabilen bir husustur.

- ❖ Kişilerin kendilerini toplumdaki dışlanmış hissetmesi sonucunda aşağılık duygusunun gelişmesiyle oluşan zayıf benlik yapısı bu kültürde göze çarpar. Bu siyasal katılma kapsamındaki geçiş ve gladyatör faaliyetler açısından ele alındığında olumsuz bir özelliktir.
- ❖ Yoksullar daha çok kendi hayat şartlarına sahip kişilerin olduğu çevrelerde yaşarlar.
- ❖ Eğitim seviyeleri ve tarih bilgileri oldukça azdır. Bu da bağımlı siyasal katılmalara uygun bir zemin olarak değerlendirilir.
- ❖ Çevreye karşı duyarsızdırlar, ortaya çıkan olaylarda sessiz kalırlar.
- ❖ Sık sık iş değişikliği, düşük ücretli işlerde çalışma ve ödeme sıkıntıları sonucunda eşyaların rehin verilmesi yoksullar arasında yaygın tutum ve davranışlardır. Bu tutum ve davranışlar yukarıda işaret edilen ve siyasal sisteme yabancılaşmayı içeren diğer özelliklerle uyumludur.
- ❖ İçki, kumar vb. kötü alışkanlıklarla birlikte sıklıkla şiddete başvurularının sonucunda yoksulların suç oranları yüksektir.

1.4. Türkiye’de Yoksulluk

Yoksullukla ilgili teorilerden hareketle bir Türkiye analizi yapabilmek için öncelikle kalkınma kavramı üzerinde durmakta yarar vardır. Zira yoksulluğun oran ve niteliği ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yakından alakalı bir husustur. Tam bu noktada bir önceki bahiste dile getirilen yoksulluk nedenlerinin büyük ölçüde kalkınma düzeyi ile alakalı hususlar olduğunun da altını çizmekte yarar vardır. Yine dünya genelinde yoksullukla ilgili verilere de değinmenin bu bölüm açısından ışık tutucu olacağı söylenebilir.

1970’li yıllar öncesinde kalkınma (gelişme) kavramı, büyük ölçüde, ulusal gelirdeki artışla eşit görülmekteydi. Kalkınmada başlıca amaç, sanayi ve hizmetler sektörleri doğrultusunda üretim ve istihdam yapısında değişiklik yapmak olunca, bu yaklaşıma uygun olarak ülke refahındaki değişimlerin temel göstergesi “fert başına ulusal gelir” olarak kullanılmıştır. Fakat 1960’lı yıllardan sonra meydana gelen gelişmeler bu yaklaşımın yetersizliğini ortaya koyarken, 1970’lerde kalkınma kavramının yeniden tanımlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Gelişmeyi, insani boyutları ele alarak tanımlama

amacı taşıyan yeni yaklaşıma göre ekonomik büyüme kavramının yanında; yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizliklerin de gelişme tanımlarının içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece gelişme olgusu, ülke genelinde toplumsal, siyasal, kültürel ve benzeri kurumlardaki yapısal değişimleri içinde barındıran çok boyutlu özgün bir yapıya bürünmüştür. Bu haliyle gelişmenin, ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarındaki ilerlemeleri içeren, geniş kapsamlı bir kavram olduğu söylenebilir (Zengingönül, 2004:115).

Kalkınma, refah ve yoksulluk birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Kişi başına düşen gelir önemli bir refah göstergesidir. Gelir dağılımının eşit olmaması sonucunda bir ülkede kalkınma yüksek olsa bile refah seviyesi düşük olabilir. Bu da yoksulluk oranının artması anlamına gelecektir (Toprak ve Demir, 2001:217). Gelir dağılımı sorunu çözüldüğü takdirde ise bir ülkedeki kalkınma hızının yüksek olması, refah seviyesinde artışa yol açarak yoksulluğun azalmasında etkili olması çok yüksek bir ihtimaldir. Dolayısıyla sadece kalkınma hızının yüksekliği de tek başına yoksulluğu azaltmada etkili değildir. Bunun en açık örneği olarak Çin Halk Cumhuriyeti gösterilebilir. Çin'in kalkınma seviyesi yüksek olmasına rağmen nüfusunun fazla olması, gelir dağılımındaki eşitsizlik sonucunda refah seviyesi düşük, dolayısıyla yoksulluk oranları yüksektir. Sonuç itibariyle ise kalkınma ile yoksulluk arasında bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür.

1990'larda zengin ve yoksul ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının giderek büyüdüğü görülmektedir. Egemen hale gelen neo-liberal politikalar doğrultusunda sosyal devlet uygulamalarının sınırlandırılması, kitleleri ekonomik sorunlar karşısında savunmasız bırakmıştır. Dünyanın bir bölümünde (gelişmiş kuzey ülkelerinde) üretim artışı ve zenginleşme yaşanırken öte yandan yoksulluk artmakta, açlık, eğitimsizlik ve bunların uzantısı olarak ortaya çıkan şiddet olayları ve savaşlar dünya gündemini giderek daha fazla meşgul etmektedir (Gürses, 2007:61). Bu arada özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan dünya ekonomisi ile bütünleşme, dış rekabete açılma ve yapısal uyum esaslı politikaların da yoksulluğu arttıran ve gelir dağılımını daha da bozan etkilerinden bahsetmekte yarar vardır.

Gittikçe hızlanan küreselleşme ve teknolojik gelişim sınırlı sayıda çalışanın refah düzeyinde önemli gelişmeler sağlarken dünyanın büyük bir kısmında gelir kaybı ve

işsizliğe yol açmaktadır. 1960'lı yıllarda dünyanın zengin %20'lik kesiminin geliri %70'den, 1990'lı yıllarda %85'e yükselirken, yoksul %20'nin payı %2,3'den %1,4'e gerilemiştir. 1990'lı yıllarda dünyadaki 358 dolar milyarderinin 762 milyar dolarlık serveti, 2,5 milyarlık en yoksul nüfusun toplam varlıklarının üzerindeydi. Küreselleşmeyle birlikte dünya nüfusunun üçte birini oluşturan kuzey ülkeleri zenginliklerine zenginlik katarken, 140 yoksul ülkenin daha da fakirleştiği söylenebilir. 2000 yılı Dünya Sosyal Kalkınma Konferansı'nın verilerine göre Dünyadaki, her 7 kişiden biri kronik açlık içinde ve her 5 kişiden biri günde 2 \$'dan daha az gelire yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır (Karaman, 2001:1183).

Dünya Bankası'nın yoksulluk konusunu ele aldığı 2000–2001 Dünya Gelişme Raporu'na göre 2.8 milyar insan, günde 2\$, 1.2 milyar insan ise günde 1\$'dan az bir gelire yaşamaktadır. 1987 ile 1998 arasındaki serbest piyasa ekonomilerine geçiş süreci içinde bulunan Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde günde 1\$'dan az gelire yaşayan insanların sayısı 20 kat artmıştır. Güney Asya'da 1987'de 474 milyon olan yoksul sayısının 1998'de 522 milyona yükseldiği belirtilmektedir (Gürses, 2007:61). Yoksulların dünyadaki dağılımı incelendiğinde dikkat çeken nokta, yoksulluğun Doğu Asya ve Pasifik'ten, Sahraaltı Afrika'ya doğru bir kayma gösterdiği'dir. Dünya genelinde yoksulların en geniş ölçüde yer aldığı diğer bir coğrafyanın Güney Asya olduğu Tablo 1'de açık bir şekilde görülmektedir (Bilen ve Yumuşak, 2006:60).

Tablo 1: Günde 1\$ Altında Gelir Elde Eden İnsanların Ülke Grupları İtibariyle Dağılımı

	1987		1998		2000	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Doğu Asya ve Pasifik	417.5	26,6	278.3	15,3	261.0	23,7
Avrupa ve Orta Asya	1.1	0,2	24.0	5,1	21.0	1,9
L. Amerika ve Karayipler	63.7	15,3	78.2	15,6	56.0	5,1
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	9.3	4,3	5.5	1,9	8.0	0,7
Güney Asya	474.4	44,9	522.0	40,0	432.0	39,2
Sahraaltı Afrika	217.2	46,6	290.9	46,3	323.0	29,3
Toplam	1183.2	28.3	1198.9	24.0	1 100.0	23.0
(1); Yoksulların Sayısı: Milyon Kişi,						
(2); Yoksulların Toplam Nüfusa Oranı: Yüzde.						

Kaynak: (Bilen ve diğ, 2005:13).

Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması hasebiyle gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik kalkınma verilerine göz atmak faydalı olabilir. Dünya Bankası verilerine göre, 1900 yılında dünya nüfusunun %66'sı gelişmekte olan ülkelerde yaşarken, 2007 yılında bu oran yaklaşık % 84'e yükselmiştir. Dünya nüfusunun bu dağılımı ile gelir dağılımı karşılaştırıldığında ise, gelirin bu grup ülkeler arasında nasıl eşişsiz dağıldığı görülebilmektedir. Buna göre dünya nüfusunun % 84'ünü oluşturan gelişmekte olan lkeler GSMH'nın yalnızca % 24,6'sını alırken, dünya nüfusunun yalnızca %16'sını oluşturan gelişmiş lkeler GSMH'nın % 75,4'üne sahiptirler. 2007 yılında gelişmiş ekonomilerin ortalama kişi başına GSMH'ları orta gelirli gelişmekte olan ülkelerinkinden yaklaşık on üç kat, düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerinkinden yaklaşık altmış beş kat daha fazladır (Ata, 2009:301). Bu verilerden hareketle Türkiye için yoksulluk sorununun bugün ve gelecekte önemini koruyan bir konu olacağı söylenebilir.

Ekonomik gelişmişlik düzeyi ile gelirin toplumda yaşayan bireylere dağılımı⁹ arasında önemli düzeyde bir ilişki olduğu Tablo 2'de açık bir şekilde görülmektedir. Tablonun sol tarafında yer alan insani gelişmişlik düzeyini gösteren sıralama çok çeşitli ekonomik kıstasları (kişi başına düşen gelir düzeyi, doğumda yaşam süresi, sağlıkla ilgili çeşitli göstergeler vb) içeren bir indekstir. Bu indekste, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri tespit edilmekte ve tespiti gerçekleştirilen ülkeler bu indekse göre sıralanmaktadır. Tabloda yer alan ülkelerin seçiminde dikkate alınan en önemli ölçüt, bu ülkelerin nüfus büyüklüklerinin nispeten daha büyük olmasıdır. Görüleceği üzere, yüksek insani gelişim kategorisinde yer alan lkeler (Meksika ve Arjantin dışında), gelir dağılımının genel olarak orta ve düşük insani gelişim kategorisinde yer alan ülkelere göre daha eşiş bir görünüm sergilemektedir. Gelişmiş olan ülkelerde kişi başına gelir ortalama olarak 20 bin doların üzerinde yer almaktadır. Buna karşın gelişmişlik düzeyi azaldıkça gelir dağılımı da giderek bozulma yönünde gelişme göstermektedir. Orta insani gelişim

⁹ Ayrıca belirtmek gerekirse, eğitim ile hem gelir dağılımının iyileştirilmesi hem de yoksulluğu yenme arasında yakın bir ilişki vardır. Dünya genelinde eğitim olanaklarına erişim düzeyindeki eşişsizlik, kaçınılmaz olarak gelir eşişsizliğinin alt yapısını oluşturmaktadır. Dünyada eğitim eşişliği açısından önemli düzeyde ilerleme kaydedilmesine rağmen dünyada halen 800 milyon kişi okur-yazar değildir. İfade edilen bu rakamın üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde son 10 yıl içinde okur-yazarların oranı %70'ten %76'ya yükselmiştir. Bu ülkelerde, karşıt cinsler arasındaki eğitim düzeyi farklılıklarında bir azalma olduğu görülmektedir. Fakat halâ okul dışında kalan çocukların büyük bir kısmının kız çocukları olduğu görülmektedir (Bilen ve Yumuşak, 2006:55).

kategorisinde yer alan ülkelerde kişi başına gelir ortalama olarak 5 bin dolar civarında bulunmakta ve gini endeksi yükselmektedir. Diğer taraftan düşük insani gelişim kategorisinde yer alan ülkeler incelendiğinde, gini endeksi hızla yükselmekte ve eşitsiz bir gelir dağılımını göstermektedir. Bu ülkelerde, kişi başına gelir düzeyinin ortalama olarak bin doların altında olduğu görülmektedir. Yoksul ülkelerdeki bu manzara zaten düşük olan gelirin bir de eşitsiz dağıldığı anlamına gelmektedir. Bu durum, bu tür ülkelerde aslında toplumun küçük bir kesimi dışında geniş kitlelerin derin bir yoksulluk bunalımıyla muhatap olduklarını göstermektedir (Bilen ve Yumuşak, 2006:49).

Tablo 2: Dünya Ülkelerinde Gelir Dağılımı ve Bazı Ekonomik Göstergeler

İnsani Gelişim Sıralaması	Ülkeler	Araştırma Yılı	Gelir veya Tüketimin Paylaşımı				Gini Endeksi	Kişi Başına Gelir Düzeyi* (\$) (2003)
			En Yoksul 10 %	En Yoksul 20 %	En Zengin 20 %	En Zengin 10 %		
Yüksek İnsani Gelişim Kategorisindeki Ülkeler								
1	Norveç	2000	3,9	9,6	37,2	23,4	25,8	38 454
3	Avustralya	1994	2,0	5,9	41,3	25,4	35,2	30 331
5	İsveç	2000	3,6	9,1	36,6	22,2	25,0	29 541
6	Kanada	2000	2,6	7,2	39,9	24,8	32,6	31 263
7	Japonya	1993	4,8	10,6	35,7	21,7	24,9	29 251
8	ABD	2000	1,9	5,4	45,8	29,9	40,8	39 678
16	Fransa	1995	2,8	7,2	40,2	25,1	32,7	29 300
18	İngiltere	1999	2,1	6,1	44,0	28,5	36,0	30 821
21	Almanya	2000	3,2	8,5	36,9	22,1	28,3	28 303
24	Yunanistan	2000	2,5	6,7	41,5	26,0	34,3	22 205
36	Arjantin	2003	1,1	3,2	56,8	39,6	52,8	13 298
53	Meksika	2002	1,6	4,3	55,1	39,4	49,5	9 803
54	Bulgaristan	2003	3,4	8,7	38,3	23,9	29,2	8 078
Orta İnsani Gelişim Kategorisindeki Ülkeler								
65	Rusya Federasyonu	2002	3,3	8,2	39,3	23,8	31,0	9 902
69	Brezilya	2003	0,8	2,6	62,1	45,8	58,0	8 195
81	Çin	2001	1,8	4,7	50,0	33,1	44,7	5 896
92	Türkiye	2002	2,0	5,3	49,7	34,1	43,6	7 753
111	Mısır	1999	3,7	8,6	43,6	29,5	34,4	4 211
126	Hindistan	1999	3,9	8,9	43,3	28,5	32,5	3 139
145	Zimbabve	1995	1,8	4,6	55,7	40,3	56,8	2 065
Düşük İnsani Gelişim Kategorisindeki Ülkeler								
151	Zambiya	1998	1,1	3,3	56,6	41,0	52,6	943
158	Nijerya	1996	1,6	4,4	55,7	40,8	50,6	2 065
165	Malavi	1997	1,9	4,9	56,1	42,2	50,3	648
175	Mali	1994	1,8	4,6	56,2	40,4	50,5	998
176	Sierra Leone	1989	0,5	1,1	63,4	43,6	62,9	561
177	Nijer	1995	0,8	2,6	53,3	35,4	50,5	779
*Satın alma gücü paritesi (değer eşitliği), ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılaşmasını ortadan kaldıran para birimi dönüştürme oranıdır. Eldeki toplu bir para parite oranı ile farklı bir para birimine dönüştürüldüğünde, tüm ülkelerde aynı sepetteki mal ve hizmetler satın alınabilir (http://tr.wikipedia.org , 28.02.2011)								

Kaynak: (Bilen ve Şan, 2007:638).

Bu genel tablo'nun Türkiye'ye de yansıdığı söylenebilir. Her şeyden önce dünya'daki bu gelişmeler karşısında Türkiye'de 1980'lerin sonunda sermaye hareketlerinin tamamen serbest bırakılması sonucunda bütçe disiplini sağlanamamış ve finans sisteminde gerekli reformlar yapılamamıştır. Böyle bir ortamda, uluslararası sermaye hareketlerinin zaten gelişmekte olan ülkelerin çoğunu konjonktürel krizlere sürükleyen etkileri, Türkiye gibi iç ve dış borcun yüksek olduğu bir ülkeyi üstelik doğru dürüst denetlenmeyen bir bankacılık sektörü olduğu bir sürecin içinde tesiri altına almıştır. Bu süreç içinde bir yandan devlet borç faizi ödemek için borçlanırken diğer yandan da dövizle borçlanıp devlet tahviline yatırım yapmak bankaların temel işlevi haline gelmiştir. Bunun, gerçek ekonomi ve istihdam yapısı açısından anlamı ise, devletin ne teknolojik gelişmeyi destekleyecek araştırma ve geliştirme çabalarına, ne eğitime, ne sağlığa, ne de sosyal güvenliğe kaynak ayıramayacağı şeklindedir (Uslu, 2001:1165).

1980 sonrasında uygulanan enflasyonist politikalar, esen liberal rüzgârlar neticesinde, devletin küçülme gayretleri sonucunda toplumun tüm referanslarının, bağıl değerlerinin, sabit ölçülerinin buharlaştığı, yerini iktisadi ve sosyal istikrarsızlığın aldığı bir dönem meydana gelmiştir. Toplumda geçerli statü sembolleri, insani erdemler, kararlı kişilik ve kimlikler ile kanaatkarlığı kutsayan değer ölçülerinin aşınması ve yerini ne şekilde olursa olsun zenginleşmek isteyen bir sınıfa terk ettiği söylenebilir (Aytaç ve Akdemir, 2003:55).

Türkiye'de 1980'li yıllarla birlikte ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yaşamın hemen her alanında köklü dönüşümler yaşandığı söylenebilir. Bu dönüşümler içerisinde, zenginleşme, sınıf/statü atlama, gösterişçi tüketimde bulunma, etik ölçülerde aşınma ve yükselebilmek için her türlü yolu meşru addeden bir kesimin ortaya çıkışı da söz konusudur. Bu dönemde, eskiye oranla daha şiddetli yeni eşitsizlik hiyerarşileri oluştuğu söylenebilir. Özellikle devletin sosyal niteliğini terk etmeye çalışması, serbest piyasa ve kapitalist ilişkilerin önünü açması, doğal olarak alt sınıfların yoksulluklarının şiddetlenmesine buna karşın yeni bir zenginler sınıfının kök salmasına yol açmıştır. Kesimler arası gelir farklılıklarının o zamana kadar olmadığı ölçüde keskinleştiği ve büyük boyutlara vardığı söylenebilir. Bu bağlamda kesimler arası kopukluk (yabancılaşma) ve gerginliklerin de arttığı söylenebilir (Aytaç ve Akdemir, 2003:55).

Tüm bunlar yoksulluğun nedenlerinden gelir dağılımı politikaları, istikrar programları, ekonomideki konjonktürel dalgalanmalar, istihdam yetersizliği ile bağlanabilir.

1980’li yıllardan itibaren Türkiye gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkarak, zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum nitelemesini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir. Fakat gelir farklarından daha ürkütücü olan, açılan gelir farkları sonucunda toplumsal kesimlerin birbirinden kopmakta oluşudur. Daha da önemlisi, kentteki gündelik yaşam kentli grupların birbirlerini görmemelerini, neredeyse birbirleri ile hiç temas geçmemelerini sağlayacak şekilde yeniden örgütlenmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2008:42). Bu gelişime dikkat edilirse yoksulluk kültürüne yönelik teorik kısımda bahsedilen çevreye karşı duyarsız olmaları ile alakalıdır.

Dolayısıyla toplumsal süreçlerin sonucunda, kentlerde dayanışma ilişkisinin giderek azalması da yoksulluğun yerleşmesinde etkili olan bir faktördür. Bu yoksul kesimlerin sadece gecekondu alanlarında yaşadığı söylenemez. Kent çeperinde yer alan toplu konut alanlarının dışında da yoksul kesimlerin varlığı söz konusudur. Ancak bu kesimlerin kentte yoğunlaştığı bölgeler de söz konusudur. Bu bölgeler daha çok kent merkezlerinin (çoğunlukla geleneksel kent merkezlerinin) çeperlerindeki tarihi konut alanlarıdır (Özbek Sönmez, 2002:253). Fakat Türkiye’de açık olan husus, kamu kaynaklı sosyal transferler dışında, bireysel ve kurumsal nitelikteki, dernek, vakıf ve bireysel girişimler vasıtasıyla düşük gelirli yoksul kesimlere yönelik sosyal yardımlaşma faaliyetlerinin önemli roller icra etmeleridir. Bu tür girişimler son dönemlerde kitle iletişim araçlarının da desteğiyle önemli yardım faaliyetlerine imza atmıştır. Bu tarz gönüllü girişim programları, toplumsal yardımlaşma duygusunun toplumdaki bireylerde ne kadar güçlü ve etkili olduğunu göstermektedir. Bu tür girişimler vasıtasıyla azımsanmayacak miktarlarda kaynak oluşturulup, yoksul kesimlere transfer edilmektedir. Benzer bir şekilde dinsel yükümlülükler arasında bulunan ve yoksula yardım etmeyi teşvik eden gelenekler, toplumsal yardımlaşma eğilimlerini de güçlendirici etkilere sahiptir. Sözelimi “İftar Çadırları” olarak isimlendirilen organizasyonlar önemli sosyal yardımlaşma girişimlerinden ilk akla gelenlerdir (Bilen ve Yumuşak, 2006:55).

Daha önce bahsedildiği üzere 1980’li yıllarda, 1970’li yıllarda görülen tıkanmanın bir sonucu olarak, dünya ekseninde Keynesci¹⁰ politikalardan neoliberalizme dönüş yaşanmıştır. Bunun sonucunda Türkiye’de, 24 Ocak kararları çerçevesinde ithal ikameci politikalar terk edilip, ucuz emeğe dayalı-orta derecede teknoloji içeren ürünlerin dışsattımına dayalı, açık piyasa düzenine geçilmiştir. Bu geçiş, tarım sektörünün gerilediği, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine geliştiği bir dönemin zeminini meydana getirmiştir. Ortaya çıkan bu sürecin sonucunda genel ekonomi içinde tarımın yerine bakıldığında, durağan bir dönemin ardından hızlı bir gerileme gözlenmektedir. 1920’li yıllarda Gayri Safi Milli Hâsıla’nın (GSMH) yaklaşık % 45’i tarımdan elde edilirken, 1960’ların sonunda bu oran % 40’lar seviyesindedir. 1980 yılında tarımın GSMH içindeki payı % 25’iken, bu oran 2000 yılında % 13,1, 2005 yılında ise % 11,5’e kadar düşmüştür. Tarımın genel olarak ekonomi içinde öneminin azalması sonucunda yaşanan diğer sosyo-ekonomik değişimler aynı zamanda gelir dağılımında da tarımla geçimini sağlayanların aleyhine gelişen değişimleri beraberinde getirmiştir. Tablo 3’de görüldüğü üzere 1994 yılında yapılan gelir dağılımı araştırmasına göre Türkiye’de yoksulluk oranı kent ve kırdaki ciddi farklılık göstermektedir. 1990’lı yıllarda Türkiye’de yoksul nüfusun toplam nüfusa oranı %15 iken bu oran kentte %10, kırdaki ise % 21’dir. Diğer taraftan yoksulluk oranlarının bölgeler arasında da ciddi değişiklik gösterdiği söylenebilir. Örneğin Ege ve Marmara bölgelerinde yoksulluk oranları %4-%7 iken bu oranların Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde sırasıyla %25, %24 ve %19 oranlarına ulaşıldığı görülmektedir (Öztürk, 2008:286–287). Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)’nin 1994 yılı gelir dağılımı araştırması verilerine göre; Türkiye’deki ailelerin %5,66’sını, nüfusun %8,37’sini oluşturan 4.997.944 kişi minimum gıda maliyetine göre mutlak yoksulluk sınırı altında bulunan bir gelir seviyesinde hayatını sürdürmektedir (Karaman, 2001:1185).

¹⁰ Keynesçilik, neoklasik ekonomilere bir alternatif oluştururken özelden laissez-faire kapitalizminin “iktisadi anarşisi”ne yönelik bir eleştiri besler. Keynes’in iddiasına göre, büyüme ve istihdam geniş ölçüde, ekonomideki “toplam talep” düzeyi tarafından belirlenir ve hükümet tam istihdamı sağlamak üzere, öncelikle para politikalarında yaptığı ayarlamalarla talebi düzenleyebilir (Heywood, 2007:79).

Tablo 3: Kişi Başına Minimum Gıda Harcaması Tutarına Göre Yoksul Nüfusun Oranı

Yerleşim Yeri	Yoksulların Oranı
Türkiye	% 15
Kent	% 10
Kır	% 21
Bölgeler	
Ege	% 4
Marmara	% 7
Akdeniz	% 11
İç Anadolu	% 12
Karadeniz	% 19
Güneydoğu Anadolu	% 24
Doğu Anadolu	% 25

Kaynak : (Erdoğan, 1997'den aktaran Öztürk, 2008:287).

Türkiye’de yoksulluğun belli başlı sebepleri olarak; gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik, köyden kente göç hususları ve devletin ekonomik manada liberalleşmesi neticesinde sosyal-devlet anlayışının azalması gösterilebilir. Türkiye’de yoksulluğun artmasında önemli faktörlerden birini temsil eden gelir dağılımının, paylaşım oranlarının adil olmayışı ve her geçen gün bu oranların yoksulların aleyhine biraz daha bozulmasıdır. Türkiye’deki milli gelirin %55-60’ını nüfusun beşte birini oluşturan varlıklı kesim alırken, milli gelirin ancak %4,9’unu nüfusun en alt %20’lik yoksul kesimi almaktadır (Doğan, 2003:147).

2008 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin yaptığı araştırmalardan hareketle, Tablo 4 ele alınacak olursa, Türkiye’de fertlerin yaklaşık olarak %0,54’ü yani 374 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %17,11’i yani 11 933 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Fakat satın alma gücü paritesine göre kişi başına günlük 2,15 dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı %0,47, yoksulluk sınırı 4,3 dolar olduğunda yoksul fert oranının ise %6,83 olarak tahmin edildiği söylenebilir. 2007 yılında % 0,48 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2008 yılında % 0,54’ e yükselmiş, yoksul fert oranı ise % 17,79’dan % 17,11’e düşmüştür. 2008 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırının 275 YTL, aylık yoksulluk sınırının ise 767 YTL

olduğu söylenebilir (<http://www.tuik.gov.tr>, 23,11,2010). Kurumun 2009 araştırmaları incelediğinde ise, Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0,48’i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 18,08’i yani 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2008 yılında bu oranlar sırasıyla % 0,54 ve % 17,11’dir. Buna karşın satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15 Dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı %0,22, yoksulluk sınırı 4,3 Dolar olduğunda yoksul fert oranı ise % 4,35 olarak tahmin edilmiştir. 2009 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak söylenebilir (<http://www.tuik.gov.tr>, 09.02.2011).

Tüm bu veriler, ülke de en azından 10 milyon üstünde bir kitlenin yoksulluk sınırının altında yaşadığını ortaya koymaktadır. Buradaki veriler, bu bölümün başında dile getirilen mutlak ve görel yoksulluk ölçeği doğrultusundadır.

Tablo 4: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002–2009

Fert Yoksulluk Oranı								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye								
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi Başı Günlük 1\$’ın Altı (1)	0,20	0,01	0,02	0,01	-	-	-	-
Kişi Başı Günlük 2,15\$’ın Altı (1)	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi Başı Günlük 4,3\$’ın Altı (1)	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama Esaslı Görel Yoksulluk (2)	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
Kent								
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi Başı Günlük 1\$’ın Altı (1)	0,03	0,01	0,01	-	-	-	-	-
Kişi Başı Günlük 2,15\$’ın Altı (1)	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi Başı Günlük 4,3\$’ın Altı (1)	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama Esaslı Görel Yoksulluk (2)	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
Kır								
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi Başı Günlük 1\$’ın Altı (1)	0,46	0,01	0,02	0,04	-	-	-	-
Kişi Başı Günlük 2,15\$’ın Altı (1)	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi Başı Günlük 4,3\$’ın Altı (1)	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92

Tablo 4'ün devamıdır.

Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk (2)	19,86	22,08	23,48	26,35	26,06	29,16	31,00	34,20
(1) Satınalma gücü paritesine (SGP) göre hesaplama yapılmıştır. 2009 yılı için 1 \$'ın SGP'ne göre karşılığı olarak 0,917 TL kullanılmıştır.								
(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.								
(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.								

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr>, 09.02.2011).

Normal şartlar altında gelir dağılımı verileri kısa ve orta vadede değişiklik göstermemektedir. Yalnız büyük ekonomik kriz dönemlerinde gelir dağılımı verilerinde önemli değişikliklerin olması kaçınılmaz bir durumu teşkil etmektedir. Söz konusu değişiklikleri, işsizlerin sayısı, ücret ve maaşlarla, asgari ücretlerin seyrindeki reel değişimlerle ortaya konulabilir (Karaman, 2001:1185).

Tablo 5: Türkiye'de Fertlere Göre Gelir Dağılımı 1963–2005

Hane Halkı Yüzdeleri	1963	1968	1973	1978	1983	1986	1997	1994	2002	2003	2004	2005
En düşük %20	4,5	3,0	3,5	2,9	2,7	3,9	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	6,1
İkinci %20	8,5	7,0	8,0	7,4	7,0	8,4	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1
Üçüncü %20	11,5	10,0	12,5	13,0	12,6	12,6	14,1	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8
Dördüncü %20	18,5	20,0	19,5	22,1	21,9	19,2	21,2	19,0	20,8	20,9	21,9	22,6
En yüksek %20	57,0	60,0	56,5	54,7	55,8	55,9	49,9	54,9	50,1	48,3	46,2	44,4
Gini Katsayısı ¹¹	0,55	0,56	0,51	0,51	0,52	0,50	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38

Kaynak: (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007:19, <http://ekutup.dpt.gov.tr>, 23.11.2010).

Tablo 5'i incelediğimizde, gelir dağılımı eşitsizliği Gini katsayılarına göre açıklandığında 1963'te 0,55'den, 1968'e 0,56 kısmen bir kötüleşme gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda ise sürekli bir iyileşme görülürken, Gini katsayısının 1987'de

¹¹ Gini Katsayısı; gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmeye yarayan katsayıdır. Katsayı 0 ile 1 arasında değerler alır ve yüksek değerler daha büyük eşitsizliğe tekabül ederler. Örneğin herkesin aynı gelire sahip olduğu bir toplumun Gini katsayısı 0 iken tüm gelirin bir kişide toplandığı (birden çok kişinin bulunduğu) toplumun Gini katsayısı 1'dir. Bu sayı Lorenz Eğrisinin şekline bağlıdır (<http://tr.wikipedia.org>, 28.02.2011)

0,43'e kadar düştüğü gözlemlenmiştir. Ancak 1994 yılında gelir dağılımında ciddi bir bozulma meydana gelmiştir. 1987'de 0,43 olarak hesaplanan Gini katsayısı 1994'de 0,49 değerine yükselmiştir. 2002 yılı için hesaplanan Gini katsayısında ise tekrar 1987 yılı seviyesine bir geri dönüş yaşanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 0,42 ve 0,40'a düşen Gini katsayısı, 2005 yılında 0,38'e gerileyerek son kırk yılın en iyi seviyesine çıkmıştır (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007:19, <http://ekutup.dpt.gov.tr>, 23.11.2010).

Gelir dağılımı probleminin birçok sosyal ve ekonomik sorunun kaynağını oluşturduğu söylenebilir. Gelir adaletsizliği toplumsal bunalımların ortaya çıkmasına, aile birliğinin zedelenmesine ve suç oranlarının artmasına neden olduğu gibi günümüz ekonomilerinin en temel itici gücü olan nitelikli insan kaynağının oluşturulmasını da olumsuz etkilemektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ekonomiler toplumsal çatışmaların daha fazla olmasına ve daha düşük ekonomik refah üretilmesine sahne olmaktadır (Bilen ve Yumuşak, 2006:47).

Yoksulluğun istihdamın yapısı ve çalışma hayatı ile de bağlantısı önemlidir. Özellikle yoksulluğun risklerden etkilenme ve risk durumlarıyla baş edememe olarak algılandığı düşünülürse, çalışma hayatının düzeni veya düzensizliğinin ve çalışanlara sağlanan sosyal güvencelerin niteliğinin konuyla ne kadar yakından ilgili olduğu kolayca görülebilir. Dolayısıyla, sadece ücret düşüklüğü değil, iş güvencesi yokluğu ve sosyal haklardan yoksunluk da, hayatın belirsizliklerindedir. Bu belirsizliklerle baş edecek imkânların da fevkalade kısıtlı olduğu bir durumu tanımlayan önemli unsurlar olarak görülebilirler. Belki de, Türkiye'de şu anda karşı karşıya olunan sosyal ve insani sorunları tanımlamaya çalışırken, başlangıç noktası olarak alınması gereken şeyin, tam da çalışma hayatının bu özellikleri olduğu söylenebilir (Uslu, 2001:1165).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Ekim 2010'da yaptığı araştırmalar sonucunda, Tablo 6'da görüleceği üzere Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, % 49 olarak tespit edilmiştir. Türkiye genelinde işsiz sayısı 2 milyon 901 bin kişi. İşsizlik oranı ise % 11,2'dir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı % 13,6, kırsal yerlerde ise % 6,4'tür (<http://www.tuik.gov.tr>, 08.02.2011). 2011 yılı Ocak ayında yapılan araştırmalarda, Türkiye genelinde işsiz sayısının 3 milyon 44 bin kişiye çıktığı tespit edilmiştir. İşsizlik oranı ise % 11,9 seviyesine ulaşmıştır. Kentsel yerlerde işsizlik oranı % 13,8 kırsal yerlerde ise % 8,1 düzeyindedir (<http://www.tuik.gov.tr>, 14.05.2011).

Tablo 6: Mevsim Etkilerinden Arındırılmamış Temel İşgücü Göstergeleri (Ekim-Ocak)

	TÜRKİYE			KENT			KIR		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Kurumsal olmayan nüfus	70 773	71 574	71 817	48 857	49 279	49 239	21 916	22 295	22 578
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	51 933	52 788	53 051	36 284	36 638	36 674	15 649	16 150	16 378
İşgücü	25 319	25 873	25 505	16 854	17 183	17 103	8 465	8 689	8 402
İstihdam	22 019	22 972	22 461	14 249	14 840	14 740	7 770	8 132	7 721
İşsiz	3 299	2 901	3 044	2 605	2 344	2 364	695	557	681
İşgücüne katılma oranı	% 48,8	% 49,0	% 48,1	% 46,4	% 46,9	% 46,6	% 54,1	% 53,8	% 51,3
İstihdam oranı	% 42,4	% 43,5	% 42,3	% 39,3	% 40,5	% 40,2	% 49,7	% 50,4	% 47,1
İşsizlik oranı	% 13,0	% 11,2	% 11,9	% 15,5	% 13,6	% 13,8	% 8,2	% 6,4	% 8,1
Tarım dışı işsizlik oranı	% 16,4	% 14,1	% 14,7	% 16,0	% 14,1	% 14,2	% 18,3	% 13,8	% 17,1
Genç nüfusta işsizlik oranı*	% 24,0	% 21,3	% 22,0	% 26,6	% 25,0	% 24,0	% 18,5	% 14,2	% 17,6
İşgücüne dâhil olmayanlar	26 614	26 915	27 546	19 430	19 455	19 570	7 184	7 460	7 976

*15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr>, 08.02.2011 ve <http://www.tuik.gov.tr>, 14.05.2011).

Tüm dünya da olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluğun önemli bir sebebi kırdan kente doğru olan göç hareketleridir. Yoksullukta önemli olan bir diğer etken ise göç’tür. Göçün beraberinde getirdiği maddi yükümlülükler yoksulluğu etkilemektedir. Bunun yanı sıra göçün işsizliği de arttırıcı etkide bulunduğu söylenilebilir. Tablo 7’de görüleceği üzere ilki 1950’li yıllarda başlayan diğeri ise 1980’li yıllar da olmak üzere iki önemli kentsel nüfus sıçraması görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 1950 yılına kadar olan süreçte birçok nedenlere bağlı olarak nüfusun kentlere doğru hareket etmediği görülmektedir. Kentlerde henüz büyük bir nüfusu kaldıracak iş imkânlarının olmaması bu durgunluğun temel nedeni olarak gösterilebilir. Bu ve benzer nedenlerle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, köylülerin köyde kalmasına ve kentlerde görünür bir sosyal sorun haline gelmemesine yönelik bir politika izlenmiştir. Köy enstitüleri ve halkevlerinin köycülük hizmetlerinin bu amaca yönelik hedefler de içerdiği söylenebilir. 1950’li yıllar başta tarım olmak üzere üretimin teknoloji ile

tanışmaya başlamasıyla birlikte kırsalın çözülmeye başladığı dönem olmuştur (Karatay, 2010:32–33). Türkiye’de 1950’den sonra tarımda görülen hızlı makineleşme ile kırsal kesimde büyük bir iş gücü açığı meydana gelmiştir. Bunun sonucunda açığa çıkan iş gücü, çare olarak büyük kentlere göç etmeyi görmüştür. Fakat yeterli düzeyde sanayi kuruluşuna sahip olmayan kentler bu insanları istihdam edememiştir. Sonuç olarak, kentte bir şekilde tutunmaya çalışan insanlar, kentlerin kanserleşen hücre niteliğindeki gecekondulu semtlerini ortaya çıkarmışlardır. Sıra dışı işlerde çalışan bu insanlar için yoksulluğun kaçınılmaz bir son olduğu söylenebilir (Can, 2003:88). 1980’li yıllara kadar ithal ikamesinin ya da ulusal korumacılığın esas alındığı bir sanayileşme politikası gelişmiştir. Bu nedenle gittikçe gelişen sanayileşme ve bununla orantılı olarak genişleyen kentsel hizmet sektöründe ciddi bir istihdam kaynağı olmuştur. Bu dönemde büyük nüfus aktarımları olurken, bu göçmen kitlesinin kentte tutunması açısından sigortalı işler ve gecekondulaşma¹² daha sonraki dönemler için kentsel sorunların önemli bir kaynağına dönüşmüştür. Kentsel nüfus artışında ikinci bir sıçramanın olduğu 1980’li yıllarda başta Batı dünyası olmak üzere birçok ülkede neo-liberal ideolojilerin iktidarlara taşındığı görülmüştür. 1980 yılında Türkiye’de ise geçmişin “koruyuculuk” fikri tamamen terk edilmeye başlandı. Toplumun kendi kendini koruma refleksleri olan başta sendikal örgütlenmeler olmak üzere bütün örgütlenmelere karşı olumsuz bir tavır takınıldı. Devletin istihdam alanı oluşturması, sosyal güvenlik kurumlarını desteklemesi, temel sosyal hizmetlerin sağlanmasında sorumluluk almasının eleştirilmeye başlandığı bir dönem olmuştur (Karatay, 2010:32–33).

¹² Gecekondulu, İkinci Dünya Savaşı sonrası, Türkiye’deki ekonomik, politik, sosyal dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan kırdan kente göçün bir sonucu olarak görülür (Ocak, 2007:135).

Tablo 7: Cumhuriyet Dönemi Kent, Kırsal Nüfus ve Göç Hareketleri

Yıl	Kent		Köy		Toplam
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus
1927	3.305.809	24.22	10.342.391	75.78	13.648.270
1935	3.802.642	25.53	12.355.376	76.47	16.158.018
1940	4.346.249	24.39	13.474.701	75.61	17.820.950
1945	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06	18.790.174
1950	5.244.337	25.04	15.702.851	74.96	20.947.188
1955	6.927.343	28.79	17.137.420	71.21	24.064.763
1960	8.859.731	31.92	18.895.089	68.08	27.754.820
1965	10.805.817	34.42	20.585.604	65.58	31.391.421
1970	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55	35.605.176
1975	16.869.068	41.81	23.478.651	58.19	40.347.719
1980	19.645.007	43.91	25.091.950	56.09	44.736.957
1985	26.865.757	53.03	23.798.701	46.97	50.664.458
1990	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99	56.473.035
2000	44.006.274	64.90	23.767.653	35.10	67.803.927
2007	49.747.859	70.47	20.838.397	29.53	70.586.256

Kaynak: (Karatay, 2010:33).

Tüm bu anlatılanlar toparlanacak olursa; Türkiye’de yoksulluk oranının yüksek olduğu söylenebilir. Özellikle 1980’lerden itibaren yaşanan ekonomik, siyasi, sosyal gelişmeler sonucunda yoksulluk düzeyinin arttığı söylenebilir. 2009 araştırmalarına göre 12 milyon 751 bin kişi gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altında yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır.

1.5. Türkiye’de Yoksulluk Kültürü

Türkiye’deki yoksulluğa ilişkin veriler ile bir önceki başlıktaki yoksulluk kültürünün karakteristik özellikleri biraraya getirilerek, Türkiye’de bu kültüre ait bir analiz yapılabilir. Bu analiz sonucu elde edilecek veriler daha sonra siyasal davranışa yönelik uygulamalar açısından yol açıcı olacaktır.

Bu bağlamda, yoksulluğun ekonomik bir durum olmaktan çok, kültürel bir mesele olarak algılanışı üzerinde yoğunlaşılacağı belirtilmelidir. Yani yoksulluğun daha ziyade gündelik yaşam biçimleriyle alakalı yönü üzerinde durulacaktır (İçin Akçalı, 2006:181). Yoksulluk kültürüne ait karakteristik özellikleri hatırlamak gerekirse; ilk bahsedilmesi gereken yoksulların sosyo-ekonomik zayıflıklarıdır. Siyasi-medeni haklarının bilincinde

oluşları ise önemli bir husustur. Ayrıca yoksulluk kültürünün kuşaktan kuşağa geçen bir olgu oluşu ve yaşam tarzı haline gelerek insanları çabası hayat pratiklerine itiş de göz ardı edilmemelidir. Bu husus siyaset algısı açısından önemli bir karakteristiktir. Kişilerin kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmesi sonucunda aşağılık duygusunun gelişmesiyle oluşan zayıf benlik yapısı bu kültürde göze çarpar. Yoksullar daha çok kendi hayat şartlarına sahip kişilerin olduğu çevrelerde yaşarlar. Eğitim seviyeleri düşük, tarih bilgileri ise oldukça azdır. Yine çevreye karşı duyarsızlık gibi bir karakteristik özelliğe sahiptirler. Gelişmeler karşısında sessiz kalmayı tercih ederler. Sık sık iş değişikliği, düşük ücretli işlerde çalışma ve ödeme sıkıntıları sonucunda eşyaların rehin verilmesi yoksullar arasında sıklıkla karşılaşılan tutum ve davranışlardır. İçki, kumar vb. kötü alışkanlıklarla birlikte sıklıkla şiddete başvurmalarının sonucunda yoksulların suç oranlarında da artış söz konusudur.

Yoksulluk kültürünün özelliklerinden bahsederken ilk dile getirilen husus olan sosyo-ekonomik zayıflık, Türkiye'deki yoksul kesimlerde de belirgin bir şekilde görülmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere, 12 milyon 751 bin kişinin gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altında yaşamını sürdürmeye çalışması, bunun en bariz kanıtıdır.

Yoksulluk kültürünün kuşaktan kuşağa geçen bir olgu olup, yaşam tarzı haline gelerek insanların hiçbir çaba göstermemesine yol açan özelliği de Türkiye'de belirgindir. Bundan ötürü yoksulluğun fiziksel şartları ortadan kalktığında, bunun bir getirisi olarak yoksulluk kültürü de ortadan kalkmamaktadır. Yani bu kültür yoksulluğun maddi şartlarından bağımsız olarak varlığını sürdürebilmektedir¹³ (Çiğdem, 2007:210).

¹³ Yoksulluk kültürü yaklaşımı, ABD sağı tarafından yaygın bir biçimde benimsenmiş ve yoksulluğun, yoksulların "suç"u kendini sürekli yeniden üreten bir yaşam tarzı olduğu yolundaki argümanlara destek olarak yaygın biçimde kullanılmıştır. Böylelikle bu tez, refah devletinin temel fonksiyonlarından olan yoksulluk yardımlarının kısıtlanmasını öngören neo-liberal politikalara da gerekli malzeme sağlamıştır. Bu arada yoksulluğu, kendine özgü psikopatolojisi olan bir kültür ya da alt kültür olarak tanımlama girişiminin, yoksulluğun ardında yatan yapısal nedenleri perdelemesine de izin vermemek gerekir. Lewis'in yoksulluk kültürü ile kapitalizm arasında kurmuş olduğu ilişki bu durumu net bir şekilde açıklamaktadır. Lewis, yoksulluk kültürünü kapitalizmin alt kültürü olarak biçimlendirmektedir. Yoksullar sınıf bilincine ulaştıklarında veya sendikal örgütlerin aktif üyeleri haline geldiklerinde veyahut dünyaya karşı uluslararası bir bakış açısına sahip olduklarında, yoksul olsalar da, yoksulluk kültürünün bir parçası olmaktan çıkarlar. Yoksulları örgütleyen ve onlara umut veren, dayanışmayı etkin biçimde teşvik eden, daha geniş gruplarla özdeşleşme olanağı sunan her hareketin, yoksulluk kültürünün psikolojik ve toplumsal çekirdeğini kırdığı gerçeği de söz konusudur (Özbudun, 2002:61).

Yoksulluğa maruz kalanların yaşamında önemli bir sınırlama olan yoksulluk kültürünün ve kronik yoksulluğun hayatta kısıtlamalar yarattığından şüphe yoktur. Bu durum romanlarda, denemelerde ve araştırmalarda devamlı konu edinilir. Özellikle muhafazakâr yazarlar, hayatta başarılı olamayanlar için “yoksulluğun bir mazeret olmadığını”, bazen mahrumiyetlerle dolu bir geçmişten gelen istisnai bireylerin başarılı olduğunu iddia etmeyi severler. Yalnız bu insanlar kesinlikle sıradışı oldukları için başarılı olmuşlardır. Dolayısıyla bunlar genel için bir ölçü olamaz. Kalıcı olan yoksulluk genellikle dışlayıcı mekanizmalarla birleşerek yaşamın çoğu yönünü etkiler. Bu koşullarda doğmuş olan çocuklar hayata gözlerini açmadan bile yoksuldurlar. Annelerinin yetersiz beslenmesi dikkate alındığında doğum öncesi bakım görmemişlerdir. Yoksul bir geçmişe sahip olan çocukların fiziksel yetersizliklere sahip olma ve ihmal edilme olasılıklarının birkaç kat daha fazla olduğu söylenebilir. Sahip olduğu dezavantajlara örnek olarak eğitim verilebilir. Bu çevredeki çocukların ya eğitim şansları olmaz veyahut yoksul çevrelerdeki okullarda sıklıkla yetersiz para kaynağı sorunu yaşanan ve eğitimden çok sınıfta kontrolü sağlamakla ilgilenmek zorunda kalan cesareti kırılmış öğretmenlerden eğitim alırlar (Giddens, 2001:105–106).

Kişilerin toplumdan dışlanmış hissetmesi sonucunda aşağılık duygusunun gelişmesiyle oluşan zayıf benlik yapısı bu kültürde göze çarpan bir diğer özelliktir. Yoksulluk kültürü özelliklerinden zayıf benlik yapısı Türkiye’deki yoksul kesim için geçerli gözükmemektedir. Fakat yoksulluk kültürü özelliklerinden bir diğeri olan dışlanma Türkiye için söz konusu değildir. Yoksullar sadece kendi sorun kümeleriyle ilgilenme eğilimi gösterirler. Yoksulların içselleştirdiği, benimsediği pratiklerin bir sonucu olarak bu sıfatla toplumun geri kalanından dışlanma oraya ait olmadığını, olmayacağını bilincine sahip olma kültürüdür (Çiğdem, 2007:210). Bu bir tür yabancılaşmadır. Bu açıdan incelendiğinde bir toplumda yoksulluk kültürü, savaş, ekonomik bunalım, kötü yönetim veya benzeri felaketler sonucunda aniden meydana gelmiş bir olay değil, toplumsal süreçte oluşan bir olgudur. Selçuklu’lar ve Osmanlı’dan beri bir yandan yabancı soylu yönetici, askeri tabaka, öte yanda toprağa bağlı köylü ve halk olmak üzere ikili bir toplum yapısı, yoksulluk kültürünün oluşumunda önemli bir etken olarak ele alınabilir. Halkın toplumdan dışlanması, aşırı derecede vergiye tabi tutulması, sık sık merkez–çevre çatışmaları ve yerel ayaklanmalar yoksulluğun kurumsallaşmasını hazırlarken, merkezin, çevreyi dışlaması, toplumsal hareketlilikten uzak kalması,

toplumun eğitilmemesi ve toplumun kentleşme sürecinden uzak kalmasına yol açtığı yönünde söylemler bulunmaktadır. Bu durumun yüzyıllarca sürüp gitmesi, insanın davranış kalıplarının yani, yeni kültür kalıplarının meydana gelmesini hazırladığı, bunun sonucunda da yoksulluk kültürü, tarihin, toplum yapısının tek kelime ile kültürün bir ürünü olduğu şeklinde yaklaşımlar vardır (Türkdoğan, 2003:106). Fakat Osmanlı döneminde olsun, Cumhuriyet döneminde olsun yoksullara yönelik birçok yardım derneği mevcuttur. Darülaceze, Cumhuriyet döneminde genel anlamda yoksullara yönelik faaliyet gösteren tek kuruluştur. Kuruluşundan bugüne kadar 30.000'i çocuk olmak üzere 100.000 kişiyi barındırdığı, bugün kurumda yaşayan 650 kişi olduğu söylenmektedir (Buğra, 2009:135). Bugün Türkiye’de kamu kaynaklı sosyal transferler, bireysel ve kurumsal nitelikteki, dernek, vakıf ve bireysel girişimler vasıtasıyla düşük geliri yoksul kesimlere yönelik sosyal yardımlaşma faaliyetlerinin önemli rollere sahip olduğu söylenebilir. Bu tür girişimler vasıtasıyla azımsanmayacak miktarlarda kaynak oluşturulup, yoksul kesimlere transfer edilmektedir. Benzer bir şekilde dinsel yükümlülükler arasında bulunan ve yoksula yardım etmeyi teşvik eden gelenekler toplumsal yardımlaşma eğilimlerini de güçlendirmektedir. “İftar Çadırları” olarak isimlendirilen organizasyonlar yine önemli sosyal yardımlaşma girişimleri olarak açıklayarak, yoksullara yönelik bir dışlanmanın olmadığı söylenebilir (Bilen ve Yumuşak, 2006:55).

Yoksulların çevreye karşı duyarsız oluşu ve ortaya çıkan olaylar karşısında sessiz kalma özelliğinin Türkiye’deki yoksul kesimler açısından da geçerli tespitler olduğu söylenebilir. Nitekim yoksulluk oranlarının yüksek olduğu, Güney Kore, Tayland, Bangladeş, Pakistan, Burma (veya Myanmar) ve Asya’nın başka yerlerindeki yoksulların da içinde yer aldığı demokratik özgürlük hareketlerine benzer girişimler ve siyasal özgürlükten geniş çapta yoksun bırakılırken Afrika ülkelerinde koşulların izin verdiği ölçüde, hatta askeri diktatörlüklerin bu konuda pek az fırsat tanıdığı her durumda görülen hareketler ve protestolar (Sen, 2004:212) Türkiye’de yaşanmamıştır.

Yoksulların eğitim düzeylerinin düşük olması hususu da Türkiye için söz konusudur. Yoksulluğun bölgesel temerküzünün ardında yatan temel faktörün eğitimin eşitsiz dağılımı olduğu söylenebilir. Bu anlamda bölgesel gelişmişlik düzeyi yüksek olan İstanbul, Ankara, İzmir ve Kocaeli gibi illerde okullaşma ve okuryazarlık oranları

ortalama olarak %70 - %90'larda iken, gelişmişlik düzeyi oldukça düşük olan ve yoksulluğun yaygın olarak görüldüğü bölgelerdeki Şırnak, Ağrı, Bitlis ve Siirt gibi illerde okullaşma ve okuryazarlık oranları ortalama olarak % 30-%60 düzeyindedir. TÜİK tarafından yapılan yoksulluk araştırmalarında Türkiye genelinde okur-yazar olmayanlar arasında yoksulların oranı %41,07 düzeyindeyken, üniversite mezunları arasında yoksulların oranının %1,57 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir (Bilen ve Şan, 2006:173).

Tablo 8: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Fert Yoksulluk Oranı, 2002–2007

Eğitim Durumu	Fert Yoksulluk Oranı %					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Türkiye	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	18,56
6 Yaşından Küçük Fertler	33,17	37,75	34,19	27,71	24,78	25,44
Okur-yazar değil	41,07	42,42	45,11	37,81	33,71	34,76
Okur-yazar olup bir okulu bitirmeyen	34,60	35,87	33,67	28,44	25,36	26,92
İlkokul	26,12	27,55	24,36	17,13	14,19	14,90
İlköğretim	26,47	29,56	25,49	22,42	18,06	19,96
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,47
Lise ve lise dengi meslek	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	6,16
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,90

Kaynak: (TÜİK, 2008:41, www.ku.edu.tr, 17.03.2011).

Yoksulluk kültüründe sık sık iş değişikliği, düşük ücretli işlerde çalışma ve ödeme sıkıntıları sonucunda eşyaların rehin verilmesi yoksullar arasında yaygın tutum ve davranışlardır. Yoksulluğun kültürün belirgin kültürel özelliklerinden olan işsizlik, düşük ücretli işlerde çalışma ve sürekli hale gelen iş değişiklikleridir. Türkiye genelinde yoksulluk kültürünün göstergelerinden olan işsiz sayısı 3 milyon 44 bin kişi olup işsizlik oranı ise % 11,9 seviyesindedir.

Yoksullar daha çok kendi hayat şartlarına sahip kişilerin olduğu çevrelerde yaşarlar, bu yerlerde genellikle gecekondu mahalleleri kent çeperi olarak tanımlanan merkezin dışındaki yerlerdir. Gecekondu gerçeği kent yaşamında kırsalın görünümüdür. Yani köyün kentte devamıdır. Hatta bundan dolayı bazı araştırmacılar, yoksulluk kültürü

yerine kentsel yoksulluk¹⁴ veya gecekondu kültürü kavramını kullanmaktadırlar. Yoksulların yaşadığı bu yerler, kent alanlarında insanların yeterli gelire sahip olmaması sonucunda yaşadıkları, temel hizmetlerden yararlanma olanaksızlığının bulunduğu yerlerdir (Türkdoğan, 2003:106).

Buraya kadar bahsedilenlerin de işaret ettiği gibi; teorik anlamda ifade edilen yoksulluk kültürünün karakteristik özelliklerinden bir kısmı Türkiye'deki yoksulluk kültürüyle paralellik gösterirken, bir kısmı göstermemektedir. Türkiye'de 12 milyon 751 bin kişinin yoksulluk sınırının altında olması sosyo-ekonomik zayıflık yönünden, genel yoksulluk kültürü özellikleriyle paralellik göstermektedir. Yoksulluğun kuşaktan kuşağa geçen bir olgu olması, yoksul kesimlerin kendi hayat şartlarına sahip kişilerin olduğu gecekondu bölgelerinde yaşamlarını sürdürmeleri ve eğitim seviyelerindeki düşüklük noktasında da paralellik görülmektedir. Ayrıca 3 milyon 44 bin kişinin işsiz olması da göz önüne alınırsa yoksulluk kültürünün özelliklerinden olan işsizlikle de paralellik gösterdiği söylenebilir. Yoksulluk kültürünün belirgin özelliklerinden olan ve sıklıkla vurgu yapılan dışlanma durumu ise Türkiye de söz konusu değildir.

Sonuç olarak Türkiye'deki yoksulluk kültürünün aslında çaba sarf etmeme, bilgi azlığına ek olarak yönetici elitin dışında kalmak yabancılaşma boyutuna sahip olduğu söylenebilir. Tüm bunlar siyaseti anlamlandırma açısından ve en önemli siyasal katılma biçimi olan “oy verme” bağlamında etkili sonuçları olabilecek hususlardır.

¹⁴ “Kent Yoksulları” Birleşmiş Milletler Habitat Raporunda, nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafik olarak belirlenmiş asgari bir geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler bakımından sorunlara yol açabilecek bir konumda olması durumudur (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2002:201).

BÖLÜM 2: SİYASAL DAVRANIŞ VE SİYASAL KATILMA: KAVRAMSAL ANALİZ VE BAŞLICA ETMENLER

Birinci bölümdeki verilerden hareketle Türkiye’de yaklaşık 10 milyon kişinin yoksulluk kültürünün etkisi altında olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu kesimdekilerin siyasal davranış ve katılmaları hakkında birtakım analizler yaparak, hipotezler geliştirmek için siyasal davranış ve katılma kavramlarının net bir şekilde ortaya konulması faydalı olacaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın bu bölümünde siyasal davranış ve katılmada rol oynayan etkenler üzerinde de yoğunlaşılacak; siyasal davranış ve katılma noktasındaki etkisi ve yoksulluk konusuyla da yakından alakalı oluşundan ötürü daha çok sosyo-ekonomik faktörler üzerinde durulacaktır.

2.1. Siyasal Davranış ve Siyasal Katılma: Kavramsal Bir Analiz

Siyasal davranış ve siyasal katılma siyaset olgusunun kapsamındaki başlıca unsurlar arasındadır. Siyaset ve siyasal davranış çok geniş bir sahadır. Bundan hareketle Platon ve Aristo insanı siyasal bir hayvan olarak nitelemişlerdir. Toplumsal gerçeklik alanındaki iktidar ilişkileri, siyasal iktidara yönelik süreçler ve kurumların etkileşiminden oluşan siyasal hayat birey ve toplum düzeyinden gerçekleşen bir dizi eylem ve davranışın ortaya çıktığı bir alandır (Dursun, 2008:207). İktidarın halka dayandırılması fikrinin yaygınlaşması ile birlikte, geniş halk kitlelerinin siyaset alanında ön plana çıktıkları siyasal davranış ve özellikle de siyasal katılmalarda artış yaşanması söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda siyaset biliminde dikkatler siyasal davranış ve siyasal katılma sorunu üzerine çekilmiş, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu konular siyaset biliminin önemli bir araştırma sahası haline gelmiştir.

Konuya başlarken öncelikle çok kısa bir şekilde siyasal davranış ve siyasal katılma kavramlarını ifade etmek ve ardından da bu kavramların yeşerdiği asıl saha olan siyaset kavramı üzerinde kısaca durmak yararlı olabilir. İçinde yaşanan siyasal toplumdan gelen her türlü etkilere karşı bireyin verdiği cevaplara, tepkilere kısaca siyasal davranış denir (Dursun, 2008:213). Siyasal katılmayı ise vatandaşların siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavram olarak da ele almak mümkündür (Kapani, 1997:130). Siyasal davranış çalışmaları ve (tabii ki dolayısıyla

siyasal katılma araştırmaları) siyaset incelemelerinde hüküm süren tarihsel betimleyici ve normatif çalışmalara eleştirel bir karşı çıkış olarak ortaya çıkmış ve son yirmi yılda büyük gelişmeler göstermiştir (am, 1995:165).

Siyaset ise Arapça kökenli bir kelime olup etimolojik manada eğitmek, yetiştirmek, düzenlemek gibi anlamlara sahiptir (Aydın, 2006:20; Kaplan, 1994:11). Tarihsel süreçte devlet yönetimi, risk alma, yetiştirme, terbiye etme, zenginleşme gibi anlamlar kazanan siyaset kelimesi sonuç itibariyle şehirlerin ve insanların yönetimini ifade etmek için kullanılan bir anlam dhiline yerleşmiştir. şehirlerin ve insanların yönetimi anlamında kullanılan siyaset, onların refahını arttırmak için belirli bir yöntemle onları yönetmenin sanatını ifade etmiştir. Bu durumda siyaset bir amaç veyahut prensip gereğince şehrin yönetilmesine ilişkin sanat anlamına gelmektedir (Dursun, 2008:29). Kelimenin batı dillerindeki karşılığı ise politika (politics), Eski Yunan'da "şehir" anlamına gelen "polis" kelimesinden türemiştir. Kelime kökeni olarak politika, şehir devleti ile ilgili işler anlamındadır (Trkne, 2007:4). Dikkat edilirse gerek siyaset gerek politika aslında bir süreçler bütünüdür. Bu süreçler siyasal iktidara ilişkin birey ve kurumların ama sonuçta siyasal davranışların yön verdiği bir ilişkiler ağıdır.

Siyasetin tanımlanmasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir görüşe göre, siyaset, toplumda yaşayan insanlar arasındaki rekabet ve mücadeledir. Bu değerler paylaşımı ve siyasal iktidar olmak için yapılan bir rekabettir. Başka bir görüş ise, politikanın her şeyden önce toplumda bütünlüğü sağlayan, genel yararı ve insanların "ortak iyiliğini" temin etmesi gereken bir faaliyet olduğu şeklindedir. Sonuç itibariyle, politika herkesin yararına olan bir toplum düzeni kurma çabası şeklinde ifade edilebilir. Dikkat edilirse bu yaklaşım siyasetin sorun çözme ve hayat standartlarını arttırma yönüne vurgu yapmaktadır (Kapani, 1997:17–18). Yine her iki yaklaşımın da işaret ettiği ortak nokta siyasetin toplumdan ve bireyden ayrı düşünülebilecek bir alan olmadığı hususudur (Duverger, 1975:23).

İktidar mücadelesi anlamında siyaset, hem en geniş hem de en radikal olanıdır. Bu tanım siyaseti özel bir alana (hükümet, devlet ve kamusal alan) yerleştirmekten ziyade, insanın varolduğu her alana yerleştirmektedir. Siyaset, bütün kolektif faaliyetlerin merkezinde bulunmasının yanı sıra resmi, gayri resmi, kamusal, özel bütün gruplarda, kurumlarda ve toplumlarda, sosyal etkileşimin her aşamasında görülmektedir. Siyaseti

milletler ve küresel düzeyde olduğu gibi, aile içinde ve küçük arkadaş grupları arasında da görmek mümkündür (Türköne, 2007:10). Bu arada siyasetin, öncelikle kamu düzenini ve genel yönetimi sağlamaya yönelik fonksiyonlara sahip bir kurum olduğu da unutulmamalıdır (Fichter, 2000:125). Dolayısıyla siyasetin temel kurumları; siyasal iktidar, devlet, siyasal güçleri olan partiler ve sivil toplum örgütleri olmaktadır. Siyasal sistem siyasetle ilgili en geniş alandır ve partiler, çıkar grupları, seçmenler siyasi sistemin içinde bulunurlar. Bu kurumlar devleti ve hükümeti hem etkilemeye çalışır hem de ondan etkilenirler (Yayla, 2002:8).

Tüm bunlar aslında siyasetin çok geniş bir alan olduğuna ve bu alandaki başlıca unsurun insan olduğuna işaret etmektedir. İşte bu noktada siyasetin temel dinamiğinin siyasal davranışlar olduğu söylenebilir. Bu bağlamda siyasal algılar ve katılmalar ön plana çıkmaktadır. Bir başka ifade ile siyaset oyununun kurumlar ve politikalar dışında bir başka önemli oyuncusu bireydir. Üstelik birey kurumlar ve politikalar noktasında bilhassa demokrasinin gelişmesiyle de başrolde yer almaya başlamıştır. Bireyin siyasal süreçlere yönelik algıları, yaptığı siyasal katılmalar, demokrasinin gelişmesiyle daha da önem kazanmıştır. Elbette ki bireyin sosyo-ekonomik statüsü de algı açısından önemli bir faktördür. İşte bu noktada sağlıklı bir analiz yapabilmek için siyasal davranışın ne olduğunun ortaya konulması gerekir.

2.1.1. Siyasal Davranış

Siyasal davranışı somutlaştırabilmek için öncelikle davranışı anlamak gerekir. Davranış bir etki-tepki sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bir canlı olarak her insan yaşadığı fiziksel ve toplumsal çevresinden her an birçok etkiler almakta, aldığı bu etkileri belli kalıplarla algılayarak bunlara belli tepkiler vermektedir. Davranış olarak ifade edilen bu tepkilerin her biri bir eylemi temsil etmektedir. İnsan dış dünyadan etkiler aldığı gibi kendi iç dünyasından da etkiler alabilmekte ve bunlara da tepkiler vermektedir (Dursun, 2008:213). Birey çok küçük yaşlardan itibaren, içinde yaşadığı toplumdan etkilenir ve onu etkiler (Kağıtçıbaşı, 1988:51). Bu bağlamda içinde bulunulan siyasal toplumdan gelen her türlü etkilere karşı bireyin verdiği cevap ve tepki siyasal davranış olarak ifade edilebilir (Dursun, 2008:213).

Siyasal davranış çalışmaları ise aslında tarihsel metoda dayalı çalışmalara bir tepki olarak 1920'lerin sonlarında kamuoyu ve siyasal tutum süreçleri ile baskı gruplarının

“grup davranışları”nın saptanması için yapılan incelemelerle ortaya çıkmıştır. Alan araştırmalarından yoğun kişilik incelemelerine kadar uzanan bu yaklaşım, II. Dünya Savaşından günümüze giderek önem kazanmıştır (Özer ve Meder, 2008:5). Geleneksel siyaset biliminin yetersizliklerinin görülmesi ve somut araştırmada karşılaşılan sorunlar yeni kurumsal ve yöntemsel çıkış noktalarına duyulan ihtiyacı kuvvetlendirerek, siyasal davranış incelemelerinin gelişmesini hızlandırmıştır (Çam, 1995:165). İlk olarak ABD’de yaşanan bu süreci daha sonra Batı Avrupa’da yürütülen siyasal araştırmalarda ve seçim araştırmalarında da yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Özer ve Meder, 2008:5).

Bir davranışın siyasal toplumdaki gelen etkilere karşı verilen cevaplardan oluşmuş olması bu davranışın oluşum biçimini ve sürecini farklı hale getirmemektedir. Fakat davranışın oluşumunu gerçekleştiren etkinin geldiği yer, etkinin algılanması, anlamlandırılması ve buna karşı belli tepkilerin verilmesi bakımından diğerlerinden farklı olduğu söylenebilir (Dursun, 2008:214). İşte tam bu noktada siyasal davranışta toplum, içinde yaşanan çevrenin ve kültürün etkisi ön plana çıkar. Bu veri birinci bölümdeki verilerle birleştirildiğinde, yoksulluk şartlarının ve yoksulluk kültürünün siyasal davranışlar açısından taşıdığı önem daha rahat anlaşılabilir.

Özellikle siyasal davranışın ve siyasal katılmanın en önemli biçimi kabul edilen oy verme üzerine yapılan bütün incelemelerde, her tabakanın, din ya da ırk topluluklarının siyasal arka planları arasında büyük farkların bulunduğu tespit edilmiştir. Farklı yaşlar değişik hayat tecrübeleri, nesiller arasında ve yaş dönemlerine göre (yetişme, olgunluk, yaşlılık çağları arasında) farklılıklar söz konusudur (Lipset, 1964:248). Bu farklılıklar da bireylerin siyasal davranışlarına etki etmektedir.

Siyasal davranışların oluşumunun saptanmasında yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, meslek ve yerleşme merkezi gibi çeşitli değişkenlere başvurulur. Siyasal davranış incelemeleri, siyasal kişiliği oluşturan siyasal tutumlar, kamuoyu ve oluşumu, oy verme davranışı ve diğer siyasal katılma boyutlarında yoğunlaşmıştır. Karmaşık bir görünüm taşıyan her toplumsal olgu farklı toplumsal değişkenlerden yola çıkılarak açıklansa da her toplumsal olguyu tek başına ele alıp incelemek yerine, onu çevreleyen diğer olgularla birlikte değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır. Bundan dolayı siyasal davranışların incelenmesinde, kişilik yapısı, bireylerin tutumları ve çevrenin etkisinin yanı sıra sosyo-

kültürel ortamın ve ideolojik etkenlerin rolünün de önemli olduğu söylenebilir (Özer ve Meder, 2008:5). Dolayısıyla siyasal davranışta etkili olan faktörler kişilik yapısı, çevrenin etkisi bu bağlamda siyasal kültür ve toplumsallaşmanın etkisi ve tutumlar ön plana çıkmaktadır.

2.1.1.1. Kişilik Yapısı ve Siyasal Davranış

Siyasal davranışlarda etkili olan etmenlerden biri, insanların karakteristik özellikleridir. Siyasal davranışları, karakteristik özellikler etkilerken, bir zaman sonra çevresel faktörler de devreye girer. Karakterin oluşumunda çevrenin de yeri unutulmamalıdır. Yani çevresel faktörler doğrudan siyasal davranışları etkilerken, dolaylı olarak da karakterin oluşumunda da etkili olduğundan çift taraflı bir etkiden bahsedilebilir.

Çocuğun kişiliğinin beş yaşına kadar oluştuğunu¹⁵ ve hayatın ilk yıllarındaki olayların son derece önemli olduğunu vurgulayan S. Freud, insanın ilk çocukluk döneminde kişiliğin oluşma sürecinde anne ve babanın temel rol oynadığını, çocuğun anne ve babası ile olan ilişkilerinin sonradan bilinçdışı bir şekilde diğer tüm toplumsal ve otorite ilişkilerini etkilediğini savunmuştur (Dursun, 2008:215). Freud'a göre, çocuğun anne ve babası ile ilişkilerinin izleri yaşamı boyunca silinmez (Kışlalı, 1997:128).

Yine siyasal davranışların özel bir biçimini oluşturan saldırganlık ve zorbalık gibi eylemlerin belli kişilik özelliklerinin ve kişilik oluşumundaki süreçte yaşanan yoksunlukların, tatmin edilmemiş arzuların bir sonucu olduğu savunulmuştur (Dursun, 2008:215). Kişilik de tatmin edilmesi arzulanan anne-baba şefkati ve ilgisini ön plana alan bu tespitle yoksulluk kültürü ile siyasal davranış ilişkisi açısından dikkat çekicidir.

2.1.1.2. Çevre ve Siyasal Davranış

Siyasal davranışın oluşumunda kişisel özelliklerin yanı sıra çevresel etkenlerin varlığından daha önce bahsedilmiştir. Buna göre siyasal davranış kişisel özellikleriyle çevresel faktörlerin etkileşiminin bir sonucudur. Siyasal davranışın oluşumunda siyasal, ekonomik ve kültürel yapıların çevresel etkenler olarak kabul edildiği söylenebilir. Bunun yanında etkinin tek yanlı değil de karşılıklı olduğu ve bireyin çevresel faktörleri etkileme ve yeniden biçimlendirme şansına da sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu

¹⁵ Kişiliğin %60'lık kısmı altı yaşına kadar aile içinde ve iklimsel faktörlerin etkisiyle oluşurken, kalan kısmı çevre, arkadaş grubu ve okul hayatı çerçevesinde oluşur.

durumda farklı bireylerin aynı etkiye karşı farklı tepkiler vermeleri veya çevresel faktörlerin değişmesiyle bireyin davranışlarının da değişmesi olağan bir durum olarak görülmektedir (Dursun, 2008:216).

Çevresel faktörlerden biri olarak kabul edilen kentleşme, siyasal davranışa etkisi noktasında örnek olarak verilebilir. Özellikle gelişme sürecindeki ülkelerde ortaya çıkan ve siyasal yaşamı önemli ölçüde etkileyen kentleşmedir. Seçim sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı istatistikler incelendiğinde, kentlerdeki oy kullanma eğilimleri ile kırsal kesimlerin eğilim ayrılıkları göze çarpmaktadır. Genellikle, kalabalık nüfuslu yerlerde insanların siyasal davranışlarının göstergelerinden biri olan seçmen oyları, daha değişim yanlısı, az nüfuslu yerlerde ise seçmenin çoğunlukla tutucu eğilimlere sahip olduğu söylenebilir (Kışlalı, 1997:60).

Siyasal davranışların oluşumunda çevresel faktörlerin etkisinin yanı sıra, kişi de çevresel faktörleri etkileyebilir. W. F. Stone ve P. E. Schaffner, M.B. Smith'ten etkilenerek analiz çerçevelerinde bireyi siyasal aktör olarak siyasal sistemin merkezine yerleştirip, bireyle siyasal sistem arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğunu savunmuşlardır. Stone ve Schaffer'a göre birey hem sistemi etkilemekte hem de sistemin içinde bulunduğu çevreden, dolayısıyla sistemden etkilenmektedir. Bir başka ifadeyle siyasal davranış bireyin kendi eseri olmasının yanı sıra, sistemin de ürettiği bir sonuçtur. Bu bağlamda siyasal olaylar içinde yer alan veya o olayların etkilediği insanların kişisel psikolojik özellikleri ile aynı zamanda içinde yaşadığı siyasal ve sosyal çevrenin psikolojik öğelerinin politik olaylar tarafından sürekli bir değişime maruz bırakıldığı söylenebilir (Sarıbay ve Öğün, 2006:186–187).

Siyasal davranışların oluşumunda çevrenin etkisi kaçınılmazdır. Dolayısıyla durumu yoksul çevreler bakımından değerlendirmek gerekirse, yoksulluk şartlarına sahip olan çevrelerde siyasal davranış, siyasal toplumsallaşma sürecinde, yoksulluk kültürü ekseninde olacaktır.

2.1.1.3. Tutum ve Siyasal Davranış

Kişilik özelliklerinin ve çevresel etkenlerin bilinmesi sonucunda bireyin nasıl bir davranış göstereceğinin, yani ne tür bir eylemde bulunacağını önceden tahmin edilip edilmemesi önemli bir durumdur. Bir siyasal eylemin gerçekleşmesinden sonra

çözümlemesi ve onun altındaki temel nedenlerin saptanabilmesi önemli olduğu kadar, henüz eylem gerçekleşmeden önce tahmin edilmesi, siyaset olgusunun hem anlaşılması hem de siyasal süreçlerin işleyişi bakımından önemlidir. Bundan dolayı tutum olarak kavramlaştırılan ve davranışların meydana gelmesini etkileyen eğilimlerin bilinmesinin yukarıda bahsedilen sorunun çözümlenmesinde önemli katkı sağlayacağı söylenebilir (Dursun, 2008:217).

Tutum, bir bireye atfedilen ve onun psikolojik nesne ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde meydana getiren eğilim şeklinde ifade edilebilir (Kağıtçıbaşı, 1988:84). Diğer bir ifade ile tutum, belirli bir, konudaki kanı ve davranışların kaynağını oluşturan, onlar arasındaki bağlantıyı ve bir anlamda tutarlılığı sağlayan bir olgudur. Kanı ise, belli bir anda belli bir soruya ilişkin düşüncelerdir. Kanı yönünden harekete geçildiğinde, davranış ortaya çıkar. Davranış gözlemlenebilirken, kanı gözlemlenemez. Tutum, belli bir konudaki kanı ve davranışların bütünüdür (Kışlalı, 1997:127).

Tutumlar, küçük yaşlarda başlayan öğrenme süreci neticesinde gelişir. Özellikle temel tutumlar sayesinde çeşitli nesnelere, örneğin diğer gruplar hakkında özet bilgiye sahip olarak; çevremizi düzene sokar ve tepkilerimizi önceden ayarlayabiliriz. Temel tutumların özellikle bilgi eksikliğini giderici işlevi vardır. Bundan dolayı da oldukça durağan olduğu söylenebilir (Kağıtçıbaşı, 1988:123).

Temel tutumların çocukluğun ilk yıllarında ve ailenin büyük etkisi altında oluştuğunu kabul edersek, daha ileriki yıllarda oluşan siyasal tutumların bu temel tutumların uzantısı olduğunu da kabul etmek gerekir. Dolayısıyla temel tutumlara ters düşen bir siyasal tutum düşünülemez. Temel tutumların üzerine eklenen yeni tutumların oluşumunda bir yanda toplumsal etkenler, öte yanda da yaşanmış deneyimler ağırlık taşır. Toplumsal sınıfı, iş ve arkadaş çevreleri, gelir düzeyi, mesleği, oturduğu yer, eğitim düzeyi gibi veriler toplumsal etkenlerdir. Buna yine aile aracılığı ile edindiği dinsel inançlar da eklenebilir (Kışlalı, 1997:129–130).

Bireylerde herhangi bir psikolojik nesne hakkında belirli bir tutumun meydana gelmesi tek bir etkenle anlatılamaz. Burada kişinin doğuştan getirdiği bazı genetik ve kişilik özelliklerinin belirli bir etkisi olduğu gibi; yetiştiği çevresel etkenlerin, etkileşim halinde bulunduğu, toplumsal aktörlerin, beklenti-inançların, fiziksel özelliklerin ve

içinde bulunduğu toplumsal katmanın da önemli payı bulunmaktadır. Ayrıca kişinin edindiği tecrübelerin, tutumların oluşması, şekillenmesi ve değişmesinde etkili olduğu söylenebilir. Örneğin, Türkiye’de 1970’li yıllarda yaşanan terör, siyasal istikrarsızlık, ekonomik sıkıntılar ve krizler 12 Eylül 1980 darbesine karşı halkın tasvip edici tutumunda etkili olmuştur. Amerikan halkının Vietnam Savaşı’nda yaşadığı tecrübe halkta savaş karşıtı eğilimleri güçlendirmiştir. Yine bu perspektifte II. Dünya Savaşı’nda Japonya’ya atom bombalı saldırı sonucunda meydana gelen felaket hem Japon halkında hem de tüm dünyada nükleer silahlara karşıt güçlü bir tutum oluşturmuştur (Dursun, 2008:218).

Son olarak çocukluk yıllarında kazanılmış olan temel tutumların değişmesinin son derece güç oluşu da belirtilmelidir. Fakat daha ileri yıllarda kazanılan ve davranışların geneline değil de ancak belirli alanları ilgilendiren tutumlar ise, belirli süreçler içinde, yavaş yavaş değişebilir. Davranışlar, belli durumlarda kişilerin gösterdiği tepkiler olduğundan, o tepkiler, o durumları meydana getiren koşulların değişmesiyle beraber bir değişim geçirilmesi kaçınılmazdır. Özellikle koşulların hızlı bir şekilde değiştiği bu çağda, değişen koşullara değişmeyen tepkiler vermek kişisel uyumsuzluk yaratır (Kışlalı, 1997:131).

Siyasal tutumların değişebilmesi için, ya koşulların ya da o koşullara yönelik bakış açılarının değişmesi gerekir. Örneğin topraksızken kendisine yeterli toprak dağıtılan çiftçi, köyünden kalkıp İstanbul’un gecekondularına yerleşen köylü açısından koşullar değişmiştir. Aslında algılama biçiminin değişmesi de genellikle ortamın değişmesine bağlıdır. Koşulların ve algılama biçimlerinin değişmesine bir başka örnek vermek gerekirse, siyasal iktidarın içinde veyahut dışında bulunmakla ilgili olarak verilebilir. İktidar sorumluluğuna sahip olanlar ister istemez olaylara başka açıdan bakarlar. Çoğulcu demokraside iktidara ortak olan bir komünist veya laik bir ülkede karma bir hükümette yer alan şeriat yanlısı için sistem karşıtı davranışı eski tutuculuğunda sürmez. Üniversitenin yönetimine katılan, fabrikanın sorumluluğuna ortak olan işçinin bakış açılarının değişimi kaçınılmazdır (Kışlalı, 1997: 134). Yani kişinin eleştirdiği bir sistem içine girmesi sonucunda, sistem dışındaki tavrının aynı kalması mümkün değildir. Yoksul kesimin de kendi çevresi, hayat şartları, değerlerine göre, siyasal tutumları şekillenir. Daha doğrusu yoksulluk kültürü tutumları belirleyebilir,

şekillendirebilir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere tutumlar asıl olarak öğrenme ile ilgili bir süreçtir ve bu öğrenme süreci asıl olarak çevre merkezli yaşanmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk kültürüne ait kodlar bu çevrede toplumsallaşan bireylerin siyasal davranışları noktasında belirleyici olabilir. Göz ardı edilmemelidir ki kültür aracılığıyla norm ve değerler toplumun üyelerince benimsenir. Her fert, içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun kültürünü bir şekilde özümser (Türkkahraman, 2000:25).

2.1.1.4. Siyasal Kültür ve Siyasal Davranış

Siyasal kültür kavramı farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin bir ülkenin veya milletin tarihi tecrübe ve gelenekleri siyasal kültür olarak tanımlanabilir. Kimi yerde devlet ya da siyasi kurumların kuruluş aşamasındaki ruhu, bir milletin diğerlerinden farklı siyasi üslubu, yerleşik önyargıları, iyi-kötü anlayışları, hoşgörü derecesi, dini, coğrafi özellikleri, farklı milletlere bakışı, bir millete atfedilen karakter, yeni unsurlara uyum kabiliyeti, muhafazakârlığı, göçebeliği, yerleşikliği, şehirleşme oranı, ekonomik yetenekleri siyasal kültür olarak tanımlanabilmektedir (Türköne, 2007:223). Yine siyasal kültüre farklı bakış açılarından da bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, tarihsel materyalist yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kültürü bir üst yapı unsuru olarak görmektedir. İkincisi, idealist yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kültürü alabildiğine önemser ve siyasal davranışı belirlediğini iddia eder.¹⁶

Tüm bunlardan sıyrılarak siyasal kültürü, insanların belirli siyasalara ve sorunlara gösterdiği tepkilerden ziyade uzun zamandan beri süregelen değerlerin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak ele almak konumuz açısından daha sağlıklı bir bakış açısı olabilir (Heywood, 2006:290). Bu olgu kapsamında siyasal kurumlar olan devlet, siyasi partiler, hükümet, anayasa, seçim sistemine yönelik inançlar, semboller ve değerler söz konusudur. Yine siyasal kültür, bir ulusun içinde hâkim siyasi duygular, inançlar ve siyasete ilişkin değerler şeklinde de ifade edilebilir. Siyasal kültürün doğası üzerine yapılan tartışmaların merkezinde Almond ve Verba'nın yaklaşımları da yer almaktadır.

¹⁶ Bu iki zıt yaklaşımı uzlaştıran John Street ise üçüncü yolu yorumcu yaklaşım olarak açıklamakta ve buna örnek olarak da Welsh'in yaklaşımını vermektedir. Welsh, siyasal kültürü, imge, sembol, efsane ve geleneklerden oluşan bir çareler dizisi olarak tanımlamaktadır. Bu çareler dizisi, insanların kendilerini kuşatan zorlukların anlamını kavramasına yardımcı olmaktadır. Bu görüşü destekleyen Richard Topf siyasal kültürü, ahlaki düzenin biçimi olarak tanımlamaktadır. Richard Rose ise siyasal kültürü, değerler, inançlar ve duygulanımlar olarak tanımlamaktadır (Sarıbay ve Ögün, 2006:109–113).

Almond ve Verba, demokratik siyaseti en etkin biçimde destekleyen siyasal kültürü üçlü bir yaklaşımla açıklar; *katılımcı kültür*, *tebaa kültürü* ve *dar grup/cemaat kültürü*. *Katılımcı siyasi kültür*, vatandaşların siyasete yakın ilgi duyduğu ve siyasete katılımı etkili ve arzu edilebilir bir şey olarak değerlendirdiği bir kültürdür. *Tebaa siyasi kültürü*, halkın daha pasif olmasıyla ve hükümeti etkileme konusunda çok sınırlı bir etkiye sahip olduklarını idrak etmesiyle tanımlanır. *Cemaat siyasi kültürü* ise, vatandaşlık duygusunun yokluğu olarak açıklanır; öyle ki insanlar kendilerini bir ulusa mensup olmalarıyla değil, bölgesellikleriyle açıklar ve ne siyasete katılma yönünden bir isteğe ne de bu doğrultuda bir beceriye sahiptirler. Almond ve Verba, katılımcı kültürün demokratik ideale yakınlığını kabul etmesine rağmen, “yurttaşlık kültrü”nün, hükümetin ülkeyi yönetimi doğrultusundaki hayati ihtiyaçlarla birlikte siyasi sürece vatandaşlarının katılımını sağlaması bakımından bu üç kültürün bir karışımı olduğunu ifade ederler. Onlara göre demokratik istikrar, vatandaşlar açısından aktifliğin ve pasifliğin karışımı olup, hükümet açısından yükümlülük ve gösterilen performans arasındaki denge tarafından tanımlanan siyasi bir kültür üzerine temellenir (Heywood, 2006:291).

Siyasal kültür, ne tür bir içeriğe sahip olursa olsun, toplumsal hayatta, bireylerin siyaset alanındaki algılamalarını elekten geçirerek, davranışlarını yönlendirip, bireyin siyasal hayata katılma sürecindeki tavrını belirlemektedir. Bu şekilde siyaset bir bakıma siyasi kültür süzgecinden geçerek hayatiyet kazanan bir faaliyet haline gelmektedir. Siyasi olana ilgi duymaktan, bu ilginin sonunda tavır sergileyip, davranış göstermeye, toplum içinde siyasi kararlarda tartışmaya; tüm bunların yanında kamu kurumlarına yönelik beklentilere kadar her şeyi kültürün biçimlendirdiği söylenebilir (Oktay, 2005:215). Anlaşılacağı üzere siyasal kültür de siyasal davranış ve katılma biçimleri üzerinde belirleyici bir faktördür.

Yoksulların da ülkedeki siyasal kültürün etkisinde oldukları bir gerçektir. Ancak yoksulluk kültürü özelliklerinden hareketle *Tebaa siyasi kültürü*, ve *Cemaat siyasi kültürü* doğrultusunda bir siyasal kültüre de sahip olduklarını tartışılabilir. Bu noktada David Robertson’un siyasal kültür yaklaşımından yararlanılabilir. David Robertson’a göre siyasal kültür, insanların siyasal düzeyde kendilerini gerçekleştirirken başvurdukları ve uyarlayıp, yorumladıkları tutum ve davranışları ifade etmektedir. (Sarıbay ve Ögün, 2006:111).

Son olarak toplumdaki genel siyasal kültür ile yoksulların siyasal kültürü noktasında bir karşılaştırma yapmak gerekebilir. Siyasal kültür toplumsallaşma süreci içerisinde bireyin oynadığı rol ile birlikte bulunduğu çevredeki kültürel değer ve davranışların bir bütünüdür. Dolayısıyla yoksulluk kültürünün özelliklerinden biri olan, yoksulların daha çok kendi hayat şartlarına sahip kişilerin olduğu çevrelerde yaşamaları ve bu çevrenin değerlerini, kültürünü benimsediği için siyasal kültürü algılayışı kendi değerleri çerçevesinde olduğu göz önüne alındığında, toplumdaki siyasal kültürden bir nebze de olsa kopuk oldukları düşünülebilir.

2.1.1.5. Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Davranış

Bireyin genel olarak içinde yaşadığı toplumun değerlerini, kurallarını, inançlarını, eğilimlerini ve davranışlarını benimsemesi süreci toplumsallaşma olarak tanımlanır. (Dursun, 2008:220). Yani toplumsallaşma, kültürün benimsenme sürecidir. Siyasal toplumsallaşma ise toplumsal-siyasal çevre ile birey arasındaki hayat boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistem hakkındaki görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesidir (Alkan, 1979:8).

Siyasal toplumsallaşma kavramını, bireye, toplumsal ve siyasal alan içinde verilen roller çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bu anlamda siyasal toplumsallaşma için birçok farklı tanım yapılmıştır. Örneğin Sigel, siyasal toplumsallaşmayı, siyasal sistem tarafından uygulanan ve kabul edilen ilke, değer, tutum ve davranışların öğrenildiği bir süreç olarak tanımlar. Greenberg için siyasal toplumsallaşma, bireyin kendisine ayrılan “yurttaşlık rolü” ve “toplum üyeliği” kimliklerini kazanmak için siyasal sistemin değerleri, inançları ve davranış kalıplarına uymak ve hâkim olan siyasal kültürle uyumlu yaşamaya çalışmaktır. Dawson ve Prewitt’e göre ise, siyasal toplumsallaşma bir “kültürel aktarım” sürecidir. Bu aktarım, insanın hayata gözlerini açmasıyla başlayan ve yaşamı boyunca devam eden bir süreç olduğu ve amacının, bireyin dünyaya geldiğinde içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal çevrenin değerlerini, inançlarını bireye aşılacak ve davranışlarını bunlar çerçevesinde yönlendirmek olduğu söylenebilir. Easton ve Dennis, siyasal toplumsallaşmayı, kişinin toplum tarafından aktarılan değer ve ilkeler aracılığıyla siyasal sisteme uyumunun sağlanması biçiminde açıklar. Hyman’e göre siyasal toplumsallaşma, “yetişkinlerin siyasal davranışlarının altında yatan ve çocukluktan itibaren grup, aile içinde öğretilen sosyal değerleri” içermektedir. Bireyin

belirli olaylar karşısında olası tercihleri ve davranışları, onun kişiliği, çıkarları, eğitimi, ailesi, ideolojik temayülleri, mensup olduğu partisi, kurumu ve grubu ile tanımlanabilir (Türküne, 2007:237).

Topluma, siyasal sisteme yeni katılan bireylerin siyasal sistemde rol alabilecek birer aktör haline gelmeleri “siyasal insan” olarak yetişmeleriyle mümkündür. Siyasal toplumsallaşma ile bireyler, siyasal sistemde rol almaya hazır birer “siyasal insan” haline gelirler. Bu süreçle bireyler siyasal sistemin değerlerini, kurallarını, inançlarını, eğilimlerini ve davranışlarını öğrenip, neler yapmaları gerektiğini kavrar ve ne tür rollerde bulunacaklarını bilirler. Bu çerçevede, siyasal kültürü bireylere ve yeni kuşaklara benimsetme, sisteme uyumlu kişiler yetiştirme, sistem içinde oynayacakları rolleri öğretme süreci olan siyasal toplumsallaşma, sistemin devamı için önemli bir yere sahiptir. Sonuç itibariyle, siyasal toplumsallaşmanın temel amacı, sistemin devamını sağlayacak nitelikteki davranışları gösterecek “eylemci” bireyler yetiştirmektir (Dursun, 2008:221).

İnsan ilk olarak çocukluk döneminde, toplumsal alanla tanışır. Bu alanı oluşturan aile, gelenekler, arkadaş grubu, din, mahalle kültürü, şehir ve köy ilişkileri çocuğun davranışlarına yön verir. Çocuk aslında çevresinin bir ürünü olarak ilk davranış ve ahlak normlarını bu alan içinde kazanır. Toplumsal alanda edindiği kültürel değerleri ile siyasal alanın içine girmeye başlar. Okul, bürokrasi, ideoloji, siyasal ilişkiler (seçim, parti), askerlik, meslek alanı, dernekler, medya ve tüm bunları kuşatan siyasal kültür bireyin içinde bulunduğu siyasal yapılardır. Bu yapılar ile muhatap olan birey, bireysel ve toplumsal değer ve ilkeleri ile siyasal gerçekler arasında siyasal kimlik ve kişilik kazanarak “siyasal insan” olma yolunda düşünce ve davranışlar edinir (Türküne, 2007:242).

Siyasal toplumsallaşmayı sağlayan kurumların başında aile gelir. Aile, sosyolojik olarak birincil grup kategorisinde bulunan, yani üyeleri arasında derin duygusal ve kişisel bağlar olan, biçimsel olmayan bir yapılanma olduğundan en önemli siyasallaşma araçlarından biridir. Öncelikle ebeveynler olmak üzere, aynı evde yaşıyorsa hala, amca, teyze gibi diğer aile içi önemli kişiler çocuğun temel karakteristik özelliklerinin, tutumlarının ve değerlerinin gelişmesine yön verirler. Bu yönlendirme şüphesiz siyasallaşma doğrultusunda olmayabilir. Ancak ailenin genel olarak aşıladığı kişilik

özellikleri, tutumları ve değerleri sonucunda bireyin siyasal bir dünya inşa etmesi söz konusu olduğunda önemli rol oynayabilir. Örneğin, anne-baba çocuğuna itaat etmeyi, sorumlu davranmayı aşılabilir. Bunlar aynı zamanda bireyin hayatının bir döneminde maruz kalacağı siyasal olaylar karşısında tepkilerini önceden belirleme etkisine sahiptir. Bu şartlarda yetişen birey siyasal otoritelerin emirlerine sorgusuz sualsiz itaat etmeye daha yatkın olabilir. Dolayısıyla genel olarak toplumsallaşmada ailenin etkisiyle kazanılan temel özellikler siyasal olaylarla, ilişkide bulunulduğunda bireyin davranış kalıplarını belirleyebilir (Sarıbay ve Öğün, 2006:71).

Aile özellikle çocukluğun ilk yıllarında etkilidir. Zaman içerisinde, çocuk büyüdükçe ailenin etkisi azalmaktadır. Onbir yaşından itibaren, öğretmenin etkisinin, ailenin etkisinin üzerine çıktığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Fakat bu tarz araştırmalar, ancak belirli koşullara sahip olan çağdaş toplumlar için geçerlidir. Ailenin eski önemini koruduğu toplumlarda, durumun bir ölçüde farklı olması beklenebilir. Ailenin siyasal toplumsallaşmadaki ve dolayısıyla siyasal davranışlardaki etkisinin daha az veya daha çok olmasında, ebeveynin eğitim düzeyinin rolü de önemli bir yere sahiptir. Ailedeki eğitim düzeyi yükseldikçe, öğretmenin siyasal toplumsallaşmadaki etkisi azalırken, geri kalmış ülkelerde ve eğitim düzeyinin düşük olduğu yoksul aile çocuklarından oluşan sınıflarda, öğretmenin toplumsallaşmadaki etkisi artmaktadır (Kışlalı, 1997:113).

Siyasal toplumsallaşmada okul, toplumda hâkim olan sınıfların ideolojisini en etkili bir biçimde benimsetme rolü üstlenmiştir. Toplumdaki siyasal güç dengelerinde önemli değişiklikler yoksa ve okul dışındaki siyasal toplumsallaşma kurumları ile okul arasında bütünleştirici bir ilişki varsa, yani karşı ideolojiler güçsüzse, okulun ideolojik rolü genel olarak alışılmış ve benimsenmiş bir ortamda geçeceğinden yadırganmayabilir. Ancak rejim değişikliği yaşandığı ve karşı ideolojilerin güç kazandığı dönemlerde, okullar, ilgi, dikkat ve eleştirileri üzerlerine toplayan kuruluşlar olurlar (Alkan, 1979:86).

Arkadaş grubu, siyasal toplumsallaşmanın yaşam boyu sürmesini sağlayan çok önemli bir faktördür. Arkadaşlar, bireyin siyasallaşmasında etkili olabilirler. Arkadaş grubunun siyasallaşmadaki etkisi özellikle bireysel ve toplumsal değişme koşullarında hissedilir. Söz konusu etkiler, şüphesiz sahip olunan inanç, değer ve tutumların pekişmesi yönünden işleyebileceği gibi, onların değişimine yönelik de işleyebilir. Örnek vermek

gerekirse, Arap gençleri üzerinde yapılan bir araştırmada, okulda arkadaş olanların aynı sosyal sınıf kökenli oldukları ve kendi sınıflarının değerlerine, aynı sosyal sınıfın öğrenci olmayan mensuplarına göre daha bağlı oldukları belirlenmiştir. Yani, siyasal değerlerin arkadaş grubu tarafından şekillenmesi sadece o değerlerin içeriğine ve grubun vasfına değil, aynı zamanda içinde bulunulan sosyal ortama da bağlıdır. Dolayısıyla arkadaş grubu siyasal toplumsallaşmada, koşullar doğrultusunda değişen bir önem gösterebilir (Sarıbay ve Öğün, 2006:73).

Siyasal toplumsallaşmada etkili olan bir diğer faktör kitle iletişim araçlarıdır. Medyanın toplumda bazı düzenleme etkilerinin olduğu söylenebilir¹⁷. Toplumdaki sosyal ve kültürel değerler medyanın görüşleri tarafından etkilenebilir. Yani insanlar bir konu hakkında düşünme, bilme ve davranma açılarından medya tarafından etkilenebilirler. Medya, özellikle uzun dönemde, fikirlerin gelişim ve bilginin dağılımında önemli bir rol oynayabilir. Örneğin seçim dönemlerinde hangi konunun önemli olduğu hakkında medya belli bir etkiye sahiptir. Özellikle uzun dönemde medya, toplumsallaşma, toplumsal kontrol ve kurumsal değişmede etkilidir. Çünkü medya, bir toplumda baskın olan değerleri vurgulayarak bir toplumsal kontrol görevi üstlenebilir ve kişinin genel ve siyasi kültürünü etkileyici faaliyetlerde bulunabilir (Türkkahraman, 2000:35–36).

Birey siyasal sistemle ilgili bilgi edinmesinin ötesinde, farklı toplumsal yapılarda değişen nitelik ve düzeylerde, siyasal kurum ve örgütlerle ilişki kurmakta, siyasal sistemde yer alan karar mekanizmalarını etkilemekte, rol almakta, kısaca; siyasal yaşamda çeşitli etkinliklerde bulunarak siyasal katılımını başlatmaktadır (Özer ve Meder, 2008:9).

Çevre, tutum, siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma tüm bu değişkenler yoksulluk şartlarından etkilenen parametrelerdir. Bir başka ifadeyle yoksul bir kesimin çevresi, tutum, siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma sürecinde, toplumun diğer kesimlerinden farklı olabilir. Dikkat edilirse birinci bölümde yoksulluk ölçütleri ve yoksulluk kültürü tartişılırken, gelir ve eğitim düzeyindeki düşüklük ile mesleklerinin niteliksiz olması belirgin özellikleri olarak vurgulanmıştır. Bu bakımdan sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü siyasal katılma bakımından önemlidir.

¹⁷ Avustralya’da yapılan bir araştırma sonucunda, çocukların siyasal aktivite ve kurumlarla ilgili bilgilerinin çoğunun, televizyonda gördükleri bilgilerden oluştuğu anlaşılmıştır (Türkkahraman, 2000:35-36).

2.1.2. Siyasal Katılma

Siyasal toplumlarda bireylerin birer siyasal insan haline gelmeleri, kişisel ve çevresel etkenlerin belli süreçler içerisinde siyasal kültürü, değerleri, inanç ve tutumları alıp, siyasal toplumsallaşma sürecini yaşamalarıyla mümkündür. Siyasal toplumda siyasal sistemin devamını sağlamak ve varlığını korumak için bireylerin kendilerinden beklenen belli siyasal rollerin neler olduğunun farkına varmaları ve bu rolleri yerine getirecek yeterliliğe erişmeleri şarttır. Gerekli yeterliliğe erişmiş olan bireylerin belli siyasal rolleri yerine getirmeleri, siyasal sürece katılarak belli davranışlar göstermeleri ve eylemlerde bulunmaları ile mümkündür. İşte bu eylem ve davranışlar siyasal katılma kavramı ile ifade edilebilir (Dursun, 2008:233).

Her şeyden önce siyasal katılmanın bir siyasal davranış oluşu unutulmamalıdır (Baykal, 1970:29). Siyasal katılma, toplumun üyesi bireylerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Bunu sadece seçimlerde oy kullanmaktan ibaret sanmak eksik bir anlayış olur. Katılma, basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir faaliyet alanını içerir. Nitekim R. Dahl siyasal katılmayı ilgi, önemseme, bilgi ve eylem boyutları çerçevesinde açıklamıştır. Ona göre, ilgi, siyasal olayları izlemek, önemseme, siyasal olaylara önem vermeyi; bilgi, olaylar ve sorunlar hakkında bilgi sahibi olmayı; eylem ise siyasal olaylara aktif olarak karışmayı ifade eder. Katılmanın bu dört boyutu, arasında yakın bir ilişkiden bahsedilebilir. Mesela, seçim sonuçlarıyla ilgili bireylerin, seçim kampanyasını önemseyerek izleyenlerin, tartışılan sorunlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olanların, seçimlerde oy kullanma oranlarının da, ilgisiz bireylere nazaran daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Kapani, 1997:131).

Siyaset bilimciler arasında siyasal katılma kavramının tanımlanmasında tam anlamıyla bir uzlaşma sağlanamamıştır¹⁸. Bazı tanımlar siyasal davranışların yanında tutumları da içerirken, bazıları hukuka uygun eylemleri de katılma kapsamına dâhil etmiştir.

¹⁸ Siyasal katılma tanımına yönelik birçok farklı yaklaşım söz konusudur. Bunlardan bir diğeri ise özerk katılma ve mobilize katılmadır. Hükümetin kararlarını etkilemek amacıyla yalnızca aktörler tarafından planlanmış eylemlere özerk (bağımsız) katılma denir. Aktörler dışında başka biri tarafından hükümetin kararlarını etkilemek amacıyla planlanmış eylemlere mobilize (bağımlı) katılma denir. Siyasal katılmanın alabileceği biçimler, toplumlar arası farklılık gösterse de, normal olarak oy kullanmayı, diğer seçim faaliyetlerini, hükümet kararlarını etkilemeye yönelik kolektif lobicilik çabalarını, örgütsel faaliyetleri veya şiddet eylemlerini içerir (Huntington ve Dominguez, 1975:43).

Kişilerin sadece istemleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri eylemleri siyasal katılma türü olarak benimseyenlerin yanında başkalarının etkisiyle eylemde bulunan ve kişinin farklı amaçlarla yöneldiği siyasal eylemleri de gerçek siyasal katılma türü kabul eden tanımlamalar da bulunmaktadır (Çam, 1995:169). Ancak siyasal katılmanın nitelikleri ve amaçlarının ne olduğu hakkında genel bir kabulden bahsedilebilir. Bu doğrultuda siyasal yöneticilerin belirlenmesi ile bunların aldıkları ve alacakları kararları, davranışlarla etkilemeleri siyasal katılmanın temel nitelikleri olarak ön plana çıkmaktadır. Siyasal toplumda yöneticilerin kimler olacağı ve siyasal liderlerin aldıkları ve alacakları kararların toplum üyelerinin hayatlarını etkileyeceğine inanıldığından bireylerin hem yöneticilerin belirlenmesinde hem de onların siyasal kararlar almaları sürecinde etkili olmayı istemeleri ve bu amaçla çeşitli eylemlerde bulunmaları olağandır. Buradan hareketle siyasal katılmanın, siyasal toplumu yönetecek yerel ve ulusal düzeydeki siyasal yöneticilerin seçiminde ve bu yöneticilerin siyasal kararlar almaları sürecinde ortaya çıktığı söylenebilir. Böyle bir ilişkide taraflardan biri siyasal toplumun üyesi olan bireyler, diğeri ise siyasal iktidar yetkisini kullanan kadrolardır. Bu durumda siyasal katılma, siyasal toplumun üyesi olan bireyler ile iktidar yetkisini elinde bulunduran otoriteler arasındaki ilişkide ortaya çıkan bir eylem olarak da ifade edilebilir (Dursun, 2008:234).

2.1.2.1. Siyasal Katılma Biçimleri

Bireylerin üyesi buldukları siyasal sistemdeki otoritelerin, aldıkları ve alacakları kararları etkilemek amacıyla gösterilen ve birbirinden farklı biçimlerde ortaya çıkan eylem ve davranışları bazı ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. Bu tür bir sınıflandırmada en kolay ölçüt eylemin zorluğu veya kolaylığı olacaktır. Buna göre siyasal katılmayı oluşturan siyasal eylemleri zorluk derecesine göre sıralayarak, siyasal katılma olayını incelemek mümkün olacaktır. Bu şekilde bir sınıflandırmayı ilk kez ve ayrıntılı bir şekilde Lester Milbrath, *Political Participation* (1966) adlı kitabında yapmıştır. Milbrath, siyasal katılma eylemlerini üç kısımda ele almıştır. Milbrath, en kolay eylemleri *izleyici faaliyetleri*, daha zor olan eylemleri *geçiş faaliyetleri* ve en zor eylemleri ise *gladyatör faaliyetleri* olarak tasnif etmiştir. Bir parti veya aday rozeti taşımak, bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmak için ikna etmek, bir siyasal konu hakkında konuşma yapmak, oy vermek, siyasal uyarılara maruz kalmayı kabul etmek

izleyici faaliyetlerin kapsamındadır. Bir siyasal toplantı veyahut gösteriye katılmak, bir parti veya adayın kampanyasına para yardımı yapmak, bir siyasal lider veya bürokratla temas *geçiş faaliyetlerini*; kamuya veya siyasal partiye ait bir mevkii işgal etmek, bir siyasal makam için aday olma, siyasal fon temininde çaba göstermek, bir siyasal strateji toplantısına katılmak suretiyle siyasal parti faaliyetinde bulunmak, bir siyasal partinin aktif üyesi olmak, bir seçim kampanyasında faaliyette bulunmak *gladyatör faaliyetlerini* temsil etmektedir (Kalaycıoğlu, 1984:201-203).

Bir siyasal eylemin zorluk ve kolaylık ölçütüne göre sınıflandırmasında çevre ve zaman şartlarının etkisi de önemlidir. Bir toplum için kolay olarak nitelendirilecek bir siyasal eylem, bir başka toplumda çok zor olabilir. Yine bir dönem içerisinde gerçekleştirilmesi çok zor olan bir eylemin bir başka dönemde daha kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olabilir. Örneğin, izleyici faaliyetleri arasında gösterilen oy verme eyleminin, her yerde kolay denilebilecek bir şekilde gerçekleştirilmesi imkânsızdır. Türkiye’de yetmişli yıllarda insanların seçimlerde oy vermek için rahatlıkla sandık başına gitmeleri çok zordu ve bu nedenle oy verme eylemi kolay değil belli bir zorlukla yerine getirilen bir davranıştı. Dolayısıyla siyasal eylemlerin tasnif edilmesinde kolaylık ve zorluk ölçütünün tarafsız bir ölçüt olarak kabul edilmesinin zor olduğu söylenebilir (Dursun, 2008:237).

Eylemin zorluk derecesinde göre siyasal katılma biçiminin yanında katılma eylemleri olağan ve olağandışı eylemler olarak sınıflandırılabilir. Siyasal sistem tarafından belirlenmiş kurallara ve normlara uygun olanlar olağan siyasal katılma eylemlerini oluştururken, varolan kurallara ve normlara uygun olmayan ve onlara karşı çıkmak amacıyla gösterilen eylemler de olağandışı siyasal katılma davranışlarını oluşturmaktadır (Dursun, 2008:25). Oy kullanmak, seçim kampanyalarında faal rol oynamak, siyasetle ilgilenmek, siyasal konularda başkalarıyla konuşmak ve tartışmak, siyasal sistemde görevli kişilerle ilişkiler kurmak gibi eylemler olağan siyasal katılma davranışlarını oluşturmaktadır (Turan, 1996:69–71). Demokratik yani olağan siyasal katılma yollarının yanında; kurulu düzeni değiştirme amacıyla zora başvurma, her türlü şiddet eylemleri, terörizm, silahlı ayaklanma, hükümet darbesi gibi girişimler, siyasal bir sonuç elde etmeye yönelik de olsalar normal katılma sürecinin dışında kalırlar ve olağandışı siyasal katılma davranışlarını oluştururlar (Kapani, 1997:132).

Olağan siyasal katılma eylemlerinde ilk akla gelen eylem şüphesiz oy kullanmaktır. Demokratik olsun ya da olmasın, çoğu toplumda, belirli aralıklarla vatandaşların oylarını kullanmaları beklenmektedir (Turan, 1996:70). Vatandaşların iktidarı ve siyasal otoriteleri etkilemek ve kendi beklentileri çerçevesinde karar verilmesini sağlamak için siyasal sistemde görevli kişilerle ilişkiler kurmaları, onlara kendi beklenti ve isteklerini aktarmaları da olağan siyasal katılmanın en çok başvurulan davranışlarından biridir. Siyasal sistemin yasama, yürütme ve yargı organlarında görevli olanlarla çeşitli düzeylerde ilişkiler kurulması ve onların kararlarını etkilemeye çalışması olağan bir davranıştır. Bireyler ya doğrudan kendileri veyahut aracı yoluyla ilişkiler kurmaktadır. Dilekçe yazmak, telefon etmek, faks çekmek, e-posta göndermek, doğrudan gidip ilgili kişiye derdini anlatmak, aracı kullanarak siyasal otoriteye ulaşmak ve bu yolla istediğini aktarmak gibi eylemler bu doğrultuda örnek olarak söylenebilir (Dursun, 2008:239).

Olağandışı siyasal katılma ise bireyin siyasal hedeflerine ulaşmak için fiziksel güç kullanılmasıyla ve bu amaç doğrultusunda, bilhassa siyasal rejimin kurallarına karşı çıkmak suretiyle giriştiği faaliyetler olarak açıklanabilir. Bu tür faaliyetler içine, toplu dilekçe vermek, gösteri, boykot, işgal, grev, trafiği, bina giriş ve çıkışlarını kapamak, yollarda, fabrika girişlerinde vb. yerlerde barikatlar kurmak; kira ve vergi ödemeyi reddetmek, mülke zarar vermek, ateşli silahlar ve bombalar kullanarak suikast ve saldırılarda bulunma türünden faaliyetler dâhil edilebilir (Kalaycıoğlu, 1984:205). Olağandışı siyasal katılma eylemleri, belirli bir konuda hoşnutsuzluğu ya da onayı belirtmekten, siyasal iktidara kesin uyarı vermeğe kadar geniş bir yelpazede ifade edilebilir. Kıbrıs Barış Harekâtı (1974) sırasında Türkiye’de birçok kurumun yayınladığı bildirimler, iktidar politikalarının olağandışı bir yöntemle desteklenmesinin birer sembolüdür. Buna karşılık 12 Mart 1971 Muhtırası, hükümetin görevden çekilmesini zorunlu kılan bir ultimatoma niteliğinde olağandışı siyasal katılmadır (Turan, 1996:72).

2.1.2.2. Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler

Siyasal katılmayı belirleyen birçok bireysel ve toplumsal etken bulunmaktadır. Bunlar; sosyo-ekonomik etkenler, psikolojik ve siyasal etkenler olmak üzere sınıflandırılabilir.

Bu sınıflandırma aynı zamanda siyasal katılmanın; sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal boyutları olduğunu da ortaya koymaktadır.

2.1.2.2.1. Sosyo-Ekonomik Etkenler

Siyasal katılmaya yol açan eylemleri etkileyen faktörlerden birini temsil eden sosyo-ekonomik etkenler; gelir, eğitim, meslek, yaş, cinsiyet ve yerleşim yeri çerçevesinde incelenebilir. Bunlardan: gelir, eğitim ve mesleğin sosyal statüyü belirleyen etkenler olarak ayrı bir yere oturtmak mümkündür.

2.1.2.2.1.1. Gelir

Gelir ile siyasal katılma arasında eskiden beri gözlemlenmiş bir ilişki vardır. İnsanların gelirleri arttıkça, siyasal ilgilerinin artıp, bunun sonucunda da otomatik olarak siyasal katılımın da artacağı söylenmiştir (Baykal, 1970:38). Bunu doğrulayan bazı çalışmalar bulunmakla birlikte her zaman her yerde gelirin siyasal katılmayı arttırıcı yönde mutlak bir etkide bulunduğu dair genelleme yapmak yanlıştır (Dursun, 2008:242). Çünkü gelir artışı ile birlikte, siyasal katılmayı etkilemesi muhtemel diğer parametreler de değişmektedir. Bu parametrelerdeki değişimin gittikçe artan oranlarda olmayacağı da açık bir durumdur. Bu durumda gelir artışı ile birlikte artan oy verme oranlarının, araya giren bir başka değişken dolayısı ile gerçekleştiği de söylenebilir (Baykal, 1970:38). Ancak gelir artışı ile izleyici, geçiş ve gladyatör katılma yapma imkânlarının artacağı da bir gerçektir. Bu verilerden hareketle yoksul kesimlerde en azından geçiş ve gladyatör tarz siyasal katılmaların düşük oranda olacağı tahmin edilebilir.

2.1.2.2.1.2. Eğitim

Gelir düzeyi ile yakın bağlantısı olan eğitim değişkeni ele alındığında, bunun da katılmayı kolaylaştırıcı bir etkisinin olduğu açıktır. Eğitim düzeyleri düşük olan kişilerin “siyasal toplumsallaşma” düzeyleri de oldukça sınırlıdır (Özer ve Meder, 2008:27). Oysa ki eğitim düzeyi arttıkça siyasete duyulan ilgi ve siyasal olayları inceleyip, değerlendirme olanağı artmakta, bunun sonucunda da siyasal bilinçlenme kuvvetlenmektedir (Çam, 1995:171).

Eğitim, sadece insanlığın ortak malı olan bilginin iletilme ve zihni yeteneklerin geliştirilme aracı değildir. Aynı zamanda her kültürün kendine özgü değerlerinin,

geçerli davranış kalıplarının yeni kuşaklara geçirilmesidir. Kısaca söylemek gerekirse toplumsallaşma geniş ölçüde eğitim yolu ile sağlanır. (Baykal, 1970:53). Siyasal toplumsallaşma konusunda değinildiği üzere, eğitim siyasal değerlerin aktarılmasında başvurulan en önemli araçlardan birini temsil etmektedir. Toplumsallaşma bilgi ve değer yargılarının aktarımı ile ilgilidir. Dolayısıyla, eğitim gören bir kimse siyasal katılmanın gerekli bir davranış olduğunu düşünebilir, siyasal sistem hakkında daha çok bilgiye sahip olması dolayısıyla da, siyasal faaliyetlerde bulunmak için kendini daha yeterli görebilir (Turan, 1996:77).

Eğitim düzeyinin artması sonucunda, birey için katılma yurttaşlık görevi haline gelir, bireye çevresini değiştirme becerisi kazandırır, bireye gelir ve sosyal statü sağlar, bireyin soyut ve genel kavramlarda düşünmesini sağlar. Ayrıca eğitilmiş bireylerin çevresiyle ve dış dünyayla ilgili bilgileri, onlara daha kolay iletişim kurma becerisi kazandırır ve birçok grubun üyeleriyle iletişim kurmalarını sağlar (Çukurçayır, 2006:94).

Ayrıca eğitim düzeyi çevreden gelen siyasal etkilerde değişiklik oluşturacaktır. Yeni siyasal katılma imkânları ortaya çıkacaktır. Eğitim dışında hiçbir sosyo-ekonomik değişkenin siyasal katılma açısından böyle bir potansiyeli mevcut değildir. Eğitim düzeyindeki düşüklüğün yoksulluk kültüründeki temel özelliklerden biri olduğu hatırlanırsa yine siyasal katılma açısından hem yoğunluk hem de katılma biçimi bağlamında yoksul kesimlerde önemli etkileri olacağı söylenebilir.

2.1.2.2.1.3. Meslek

Sosyo-ekonomik etkenlerden olan eğitim ve geliri tamamlayan üçüncü değişken meslektir. Mesleğin, siyasal davranışı ve siyasal katılmayı diğer iki değişkenden bağımsız olarak etkilediğine yönelik söylemler bulunmaktadır. Mesela, bazı ülkelerde yapılan araştırmalar, avukatların diğer meslek gruplarına oranla siyasete daha yoğun olarak katılabileceklerini göstermektedir. Fakat bu araştırma henüz gözlemsel olarak doğrulanmamıştır. Türkiye'deki ilkökul öğretmenlerinin gelir ve eğitim düzeyleri benzer durumda olanlarla kıyaslandığı zaman, daha yüksek bir siyasal ilgiye sahip oldukları, toplum içinde daha yoğun siyasal eylemlerde buldukları söylenebilir. Mesleğin çeşitli özellikleri, bireyin siyasal katılmasını etkilemektedir. Bazı meslekler, siyasal sistemin eylemlerinden daha çabuk etkilendiklerinden dolayı, o meslekleri icra

edenlerin siyasete daha çok yönlü bir ilgi duymaları ve katılmaları söz konusu olabilir. Türkiye gibi döviz darlıklarının yaşandığı bir ülkede, dış ticaretle uğraşanların ve hammadde bakımından ithalata bağlı olanların hükümet faaliyetlerini yakından izlemeleri normal bir durumdur. Farklı meslek gruplarına mensup kişilerin, kendilerini ilgilendiren konularda siyasal kararlar alınması mevzubahis olduğunda, daha yoğun siyasal katılma biçimlerine yönelecekleri söylenebilir (Turan, 1996:77).

Bu arada topluluk halinde yapılan mesleklerde, çalışanların tek olarak icra edilen mesleklerde çalışanlardan siyasal katılmaya daha fazla mütemayil oldukları alan araştırmalarında görülmektedir. Çünkü bunlar arasında mesleki dayanışma ve siyasal anlamda iletişim daha yüksek olmaktadır (Dursun, 2008:243).

2.1.2.2.1.4. Yaş

Sosyo-ekonomik etkenler çerçevesinde siyasal katılma ile yaş arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Siyasal katılma yaşla orantılı olarak artmaktadır. Bu konuda genel düşünce, gençlerin siyasete aşırı ilgi duyduğudur. Fakat bu doğrulanamamıştır. Yalnız bireylerin belli bir olgunluğa ulaşması sonucunda siyasal bilince ulaştığı göz önüne alınırsa siyasete ilginin yaşla çoğaldığı söylenebilir (Çam 1995:170). Yalnız, yaş ile siyasal katılma ilişkisini incelerken her ülkede yaş gruplarını aynı ölçülere göre ayırıp genellemede bulunmak yanıltıcı olabilir (Turan, 1996:80).

Son yıllarda iyice belirginleşen bir eğilim de gençler ve çocuklarla aileler arasındaki siyasal katılma farklılaşmalarıdır. Bu sonucun ortaya çıkmasındaki en önemli etken eğitimdeki gelişmelerdir eğitim düzeyleri ailelerine göre giderek yükselen gençlerin siyasal katılmaları ve biçimleri giderek ailelerinden farklılaşmaktadır. Bu durum yoksul ailelerde daha belirgindir (Kışlalı, 1997:145).

2.1.2.2.1.5. Cinsiyet

Sosyo-ekonomik etkenlerden cinsiyetteki farklılıklar siyasal katılmada da farklılıklara yol açmaktadır. Kadınların siyasal katılmanın her biçiminde erkeklere nazaran daha az faaliyette buldukları gözlemlenmiştir. Bilindiği üzere, iktisadi ve siyasal gelişmenin ileri düzeylerinde olan toplumlarda dahi, kadınların oy kullanması yakın geçmişte gerçekleşmiş bir durumdur (Turan 1996:79).

Yapılan araştırmalar sonucunda kadınların erkeklere oranla daha muhafazakâr eğilimli oldukları ortaya çıkmıştır. Kadınların oylarında dikkat çeken bir diğer karakteristik özellik ise, istikrarlı olmalarıdır. Kadınların seçimden seçime, oy verme oranlarında önemli değişmeler tespit edilmemiştir. Sadece Norveç ile ilgili veriler seçime katılma bakımından kadınların erkeklerden daha az istikrarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kadınların, siyasal tercihlerde bulunurken parti programlarından ise siyasetçilerin karakterlerini dikkate aldıkları tespit edilmiştir. Kadınların siyasal katılımında unutulmaması gereken bir diğer husus, evliliğin kadının siyasal tercihleri üzerindeki etkisidir. Bu konuda eşlerin davranışları arasında büyük bir paralellik olduğu bilinmektedir. Evli çiftlerin büyük bir çoğunluğu seçimlere katılma kararını birlikte almaktadırlar. Sonuç itibariyle yaşanan toplumsallaşma ve modernleşme süreciyle kadınlar ile erkeklerin seçime katılma oranları arasındaki farkın azalmasına rağmen kadınların genelde bağımsız siyasal tercihlerde bulunamadıkları söylenebilir (Baykal, 1970:64–66).

Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların siyasete ilgisi artmaktadır. Sosyo-ekonomik bütünleşme ile kadınların siyasete olan ilgisi de aynı yönde gelişir (Çam, 1995:170). Günümüzde, geçmiş ile kıyaslandığında, kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi ve çalışan kadın sayısındaki artışla, kadının toplumsal rolleri değişmiştir. Kadınlar artık, siyasal yaşamla daha çok ilgilenmekte ve haklarını savunabilmektedirler (Çukurçayır, 2006:88).

2.1.2.2.1.6. Yerleşim Yeri

Siyasal katılımı daha iyi analiz edebilmek için, bireylerin yaşadıkları yerleşim yerinin tespiti önem taşımaktadır. Bu yerleşim yerinin şehir ya da köy oluşuna göre insanların siyasal katılımları belli düzenlilikler göstermektedir. Bir şehir-köy ayrımı sadece bir yerleşim yeri farklılaşmasından ibaret değildir. Aynı zamanda hem oralarda yaşayanların hem de onların şartları bakımından, derecesi ülkeden ülkeye değişen bir farklılığa dayanmaktadır (Baykal, 1970:66). Yerleşim yerleri, köy, kent ve getto gibi ayrımlara tabi tutulmaktadır. Yoksullar kendi ekonomik şartlarına sahip olan, moderniteden uzak yerleşim yerlerinde yaşarlar. Yaşadıkları yerleşim yerlerinde hâkim olan yoksulluk kültürü siyasal katılımlarını etkiler.

Yerleşim yerine göre siyasal katılımdaki farklılaşma, değişik görüşler çerçevesinde incelenmiştir. Bu görüşlerden biri, şehirde köye oranla daha fazla siyasal faaliyetin olacağıdır. Bu görüşe göre, şehirde yaşayan bireyler toplumun merkezine daha yakındırlar. Dolayısıyla merkezden gelen bilgilerden, köydekilere nazaran daha fazla haberdar oldukları gibi, merkeze de daha fazla bilgi aktarmaktadırlar. Merkeze yakın bölgede olan bireyler daha yoğun bir toplumsal etkileşim içindedirler; gruplar içinde daha fazla bulunmakta ve faaliyet göstermektedirler. Bu merkezi konum onların katılmayı teşvik eden tutum, inanç ve değerlerini güçlendirecektir. Bir başka görüşe göre ise, bireyin köyden şehre göç etmesi ile siyasal katılımının azalacağıdır. Bireyler büyük ölçekli yerleşim alanlarında siyasal faaliyet süreçlerini kolaylıkla algılayabilmektedirler. Üstelik birbirlerini yeterince tanıdıklarından grup oluşturabilme olanakları çok daha fazladır. Ancak büyük bir yerleşim yerinde siyaset çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Ayrıca modernleşme sonucunda, yerel yönetim merkeze bağlanmış, gücünü ve önemini yitirmiştir. Böylece yerel siyasete katılma giderek anlamını kaybetmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı, bireyin şehirde siyasal yaşama katılması daha zor ve karmaşıktır (Kalaycıoğlu, 1984: 239-240).

Yerleşme biriminin siyasal tercihin yönünü nasıl etkileyeceğini kuramsal düzeyde incelendiğinde; yerleşme birimi büyüdükçe, farklı siyasal görüşlerin benimsenmesi ve duyurulması için daha olumlu bir ortam oluştuğu aşikârdır. Yerleşme biriminin alanı daraldıkça kişiyi ortama uymaya zorlayan toplumsal baskılar artmaktadır (Turan,1996:82).

2.1.2.2.2. Psikolojik Etkenler

Siyasal katılmada etkili olan bir başka husus ise psikolojik etkenlerdir. Sosyo-ekonomik siyasal katılma ilişkisi ile psikolojik etkenlerle siyasal katılma ilişkisi birbirinden bağımsız değildir. Çünkü aynı sosyo-ekonomik değişkenler farklı bireylere aynı yönde etkide buldukları zaman, sonuç tek tip siyasal davranış değildir. Bu farka yol açan değişkenlerin başında bireyin psikolojisi de gelmektedir (Turan, 1996:86).

Siyasal katılmada rol oynayan psikolojik etkenler olumlu-olumsuz olanlar şeklinde ikiye ayrılabilir. Siyasal katılmayı olumlu yönde etkileyen psikolojik faktörlerin başında “etkinlik duygusu” gelir. Etkinlik duygusu, bireyin eylem ve davranışı ile çevresinin ve olayların akışına etkide bulunabileceği güveni taşıyıp taşımadığını ifade eden bir

olgudur. Bazı kimseler bu konuda kendilerine güvenen olumlu bir tavır takındıkları halde, bazıları da çevrenin ve olayların ağırlığı karşısında kendilerini güçsüz görürler. Bu farklı psikolojik tutumun siyasal davranışlara önemli ölçüde yön verdiği ileri sürülmüştür. “Siyasal etkinlik duygusu”nun zayıf ya da güçlü oluşuna göre siyasal katılma düşmekte veya yükselmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bu gözlemlerden kesin davranış kalıplarını açıklayan genellemelere ulaşmak mümkün değildir (Kışlalı, 1997:133). Etkinlik duygusunun oluşmasında toplumsallaşmanın ve çevrenin büyük önemi vardır.

Etkinlik duygusunun yanında bir başka olumlu duygu da, sosyal girişkenlik duygusudur. Bazı bireyler, çevrelerindeki kişilerle kıyaslandıklarında daha aktif olup, örgütlendirme yeteneğine sahiptirler. Girişken kişilerin daha yoğun katılma biçimlerine yönelmeleri şaşırtıcı olmasa gerek. Sosyal girişkenlik duygusuyla birlikte bireyin çevresindeki insanlara karşı duyduğu güvenin de siyasal katılmayı etkilediği söylenebilir. Bir diğeri ise güven duygusudur. Birey siyasal süreci tek başına etkileyemediğinden, amaçlarına ulaşmak için, topluluklar ve örgütler kanalıyla eylemde bulunur. Başka insanlarla beraber hareket edip, dayanışma içerisinde hareket etmesi ancak, işbirliği yaptığı kimselere güvenmesiyle olur (Turan, 1996:87). Güven duygusunun gelişmesi için tehdit algılamasının olmadığı bir çevre önemlidir. Yoksulluk kültürü özelliklerinden olan güven ve işbirliğinin olmaması hatırlanacak olursa, buradan hareketle yoksul kesimlerin siyasal katılmalarında olumlu psikolojik faktörlerin görülmediği söylenebilir.

Siyasal katılmaya olumlu etkide bulunan psikolojik faktörlerin yanında, olumsuz etkileyen psikolojik faktörler de bulunmaktadır. Bunlar, yabancılaşma, sosyal edilgenlik ve bireysel soyutlanmadır. Yabancılaşma, siyasal sistemin birey için bir anlam taşımadığı, gereksinimlerine yanıt vermediği ve kendisini gerçekleştirmesini engellediği durumlardadır. Yani siyasal sistemden kopma halidir. Sosyal edilgenlik (Anomie) ise, bireylerin olayları etkileyebileceği inancını kaybetmesi, güçsüzlük ve kuralsızlık durumlarının bir arada gerçekleşmesi sonucunda, genel bir değer, inanç karışıklığı halidir (Çukurçayır, 2006:82). Olumsuz psikolojik etkenlerden bir diğeri ise apati yani ilgisizliktir. Sonuncusu ise cynicisim (bireysel soyutlanma). Cynicism, siyasal hayata yönelik takınılan olumsuz bir tavidir. Bu olumsuz psikolojik etkeni diğerlerinden

ayırır faktörler; itimatsızlık, şüphecilik ve düşmanlıktır. Cynic olan kişinin, siyasal sisteme karşı patolojik sayılabilecek derecede olumsuz bir tavır takınmasıdır. Bu durumu herhangi bir siyasal sisteme karşı muhalefet ile karıştırmamak gerekir. Çünkü cynic bireyin hiçbir siyasal sisteme olumlu bir yönelimi söz konusu olamaz (Baykal, 1970:103).

Yoksulluk kültürünün özellikleri dikkate alındığında siyasal katılma noktasında olumlu etkileri olan psikolojik faktörlerden ziyade olumsuz etkileri olanların yoksul kesimlerde yaygın olması daha muhtemeldir.

2.1.2.2.3. Siyasal Etkenler

Siyasal katılmayı etkileyen faktörlerden biri olan siyasal sistem, sistemin yapısı ve sistemin işleyişi şeklinde ele alınabilir. Her siyasal sistemde siyasal süreç normlar çerçevesinde cereyan eder ve kanunlarla siyasal yaşantıyı düzenler. Örneğin, her sistemde kimin siyasal sürece katılabileceği ve özel durumlarda ise hangi düzeyde katılabileceğine ilişkin düzenlemeler vardır. Oy kullanma ve seçilme hakkı, çeşitli biçimlerde sınırlanmıştır. Seçme hakkı belirli bir yaştan sonra mümkün kılınmıştır. Bazı sistemler bunlara ilave olarak, okur-yazarlık, oy kullanılan yerde ikamet etmek, vergi ödemek, belirli suçlardan hüküm giymemek, erkek olmak, bazı meslekleri icra etmemek (askerlik) ve benzeri şartlar aramaktadırlar. Seçilmek için yaş, eğitim düzeyi gibi bazı nitelikler aranabilir (Turan, 1996:89).

Siyasal sistemin demokrasi veya demokrasi dışı totaliter bir rejim olması halinde siyasal katılma farklı şekillerde olmaktadır. Tek partili sistem ile çok partili sistem arasında da olan farklar ister istemez siyasal katılmada da kendini göstermektedir. Vatandaşların kendi hür iradeleriyle toplumun yönetimine katılmaları anlayışına dayalı demokrasilerde dahi siyasal katılmanın önüne konulmuş birçok engel ve sınırla karşılaşılabilir. Bütün tercih ve eylemlerin kurallar çerçevesinde gerçekleştiğini, duygusallıktan ve subjektiflikten arındığını söylemek pek mümkün değildir. Üstelik siyasal sistemin karmaşıklaşması ve sorunların çözümü için profesyonelliğin öne geçmesi de demokrasilerde bir “teknokrasi” ve “teknodemokrasi” sorununu gündeme taşımaktadır. Bu gelişmelerin her biri siyasal tercih ve katılma eylemleri üzerinde sınırlandırıcı bir etkiye sahiptir (Dursun, 2008:251).

Totaliter rejimlerde katılma, toplumsal açıdan kitlelerin “seferber edilmesi” aracı olarak ortaya çıkar. İdare kadrosu tarafından “güdümlü” olarak düzenlenen bu kitle seferberliğinin ilk hedefi, ideoloji yayma ve ideolojik destek sağlamadır. Rejim, “resmi” ideolojinin topluma benimsetilmesi ve onlar tarafından desteklenmesi ölçüsünde yeni bir toplum düzeni oluşturabilme amacına ulaşacaktır. Totaliter sistemlerde vatandaşların %90’dan fazlası oy kullanır. Fakat bu sistem tek partiye dayandığı için, oylamalar sonucunda yönetici kadroların değiştiği, baştaki liderlerin iktidardan uzaklaştığı hiçbir zaman görülmemiştir. Totaliter sistemde katılmanın önemli bir işlevi, yöneticilerin kararlarını etkilemek ya da vatandaşların beklentileri doğrultusunda değiştirmek değil, parti politikasının yürütülmesinde halkın faal olmasını sağlamaktır. Yani vatandaşlar kararların alınmasına değil, alınmış olan kararların yürütülmesine katılırlar. (Kapani, 1997:141–143).

Örgütlenme, gösteri, ifade özgürlüğü ve benzeri temel hakların kullanılmasıyla ilgili düzenlemeler de siyasal katılmayı etkileyebilir (Dursun, 2008:251). Örgütlenmeyle ilgili yasalar katılmaya dolaylı da olsa etkide bulunur. Örneğin bazı siyasal sistemlerde örgüt kurmak izne bağlıdır. Örgütlerin kuruluşların da dayanabilecekleri esaslar önceden belirlenmiş olabilir. Bazı ülkelerde belirli ideolojilerin, ırk, din, etnik ayrılıkların siyasal örgütlemeye zemin teşkil etmesi uygun görülmemektedir (Turan, 1996:89). Örneğin Türkiye’de sınıf temeline dayanan bir örgüt kurmak 1945’e kadar mümkün değildi. Mevcut yapıda dini ve etnik temelde bir siyasal parti kurulmamaktadır (Dursun, 2008:252).

Siyasal sistemin işleyişi de siyasal katılmayı etkileyebilir. Partiler arası rekabetin daha çok olduğu zamanlarda, bireylerin siyasetle daha çok ilgilenip, tercih yapma konusunda daha çok baskı duyacakları söylenebilir. Partiler arasındaki rekabet toplumların karşılaştığı sorunlar ve kriz ortamlarında görece olarak daha da artar, fakat buna rağmen partilerin zaman zaman kendi seçmenlerini bir arada tutma ve bu seçmenleri mobilize etme isteği de yapay bir şekilde bu rekabeti arttırabilir. İktidarın parti ya da partilerin değişmesi olası olduğu durumlarda, siyasal ilgi ve katılma artabilir. Siyasal sistemdeki partilerin siyasete ideolojik ya da faydacı bir biçimde yaklaşmaları katılmayı etkiler. Genellikle, ideolojik partiler yoluyla siyasete katılan bireyler sayıca daha az olmakla birlikte, daha yoğun bir katılma gösterirler. Faydacı yaklaşımı benimseyen partilerin ise,

çoğu zaman oylarını çok fazla arttıramadığı belirtilmekte, bunun dışında kalan katılma yollarına görece olarak daha az önem vermektedirler. Siyasal katılma ve tercihler üzerinde siyasal liderlerin kişilikleri de etkili olmaktadır. Birçok vatandaş için parti, programı soyut kavramlardır. Siyasal gelişme seviyesine bakılmaksızın, bazı liderlerin kitlelere çekici gelmesi, onları harekete geçirmesi çeşitli ülkelerde karşılaşılan bir durumdur (Turan, 1996:90–91). Yoksul çevrelerde belirgin olarak ortaya çıkan eğitim seviyelerindeki düşüklük ve ilgisizlik parametreleri göz önüne getirildiğinde parti programlarının soyut kalması, lidere göre hareket edilmesi şaşılacak bir durumdur.

2.2. Siyasal Davranış-Yoksulluk İlişkisi Noktasında Bir Değerlendirme

Buraya kadar ifade edilenlerden hareketle genel bir çerçeve çizilebilir. Bu analizin aynı zamanda yoksul kesimlerin siyaseti algılaması noktasında da temel parametreleri ortaya koyacağı söylenebilir.

Her şeyden önce bireyin siyaseti algılayışında toplumsallaşmanın büyük bir etkisinin olduğunu ifade etmekte büyük yarar vardır. Yoksulluk ve toplumsallaşma ilişkisi açısından kişinin aile-çevresinin ve sosyo-ekonomik düzeyi ön plana çıkan bir faktör olmaktadır. Hatta kişinin siyasal sisteme katılmasında ya da uzaklaşmasında etkili olan psikolojik faktörlerin varlığı da daha çok sosyo-ekonomik faktörlerle alakalı gözükmektedir. Dolayısıyla yoksulluk kültürünün daha çok kentlerde, gelir ve eğitim düzeyi düşük kesimlerde bir toplumsallaşma süreciyle alakalı olduğu söylenebilir. Çünkü birey sosyo-ekonomik şartları doğrultusundaki yerleşim yerlerinde hayatını idame ettirir ve bulunduğu yerleşim yerine ait olan değerler, kurallar ve davranış kalıpları doğrultusunda toplumsallaşma sürecini gerçekleştirir. Sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan yoksul kesimde toplumsallaşma süreci bu seviyeye göre şekillenmektedir. Gelir düzeyleri düşük olan çevrelerde yaşayan yoksul bireyler, bu çevrede hâkim olan yoksulluk kültürü çerçevesine toplumsallaşma sürecini yaşamaktadırlar. Yani toplumsallaşma, yoksulluk kültürü noktasında önem arz etmektedir. Bu bakımdan siyaset algısı da bu parametreye göre daha çok şekillenecektir. O halde sosyo-ekonomik şartlarda hamle yapılmadıkça yabancılaşma başta olmak üzere siyasal katılma açısından olumsuz etkileri olan psikolojik faktörler artabilir. Siyaseti, kendileri dışında bir alan haline getiren algılama yoksul kesimlerde hâkim olabilir.

Yoksulların sosyo-ekonomik yönden zayıf olması yoksulluk kültürü özelliklerindedir. Yoksul bireylerin sosyo-ekonomik zayıflıklarını değiştiremeyecekleri yönündeki düşünceleri, toplumsallaşma sürecinde pasif hale bürünmelerine de yol açabilir. Bu pasifleşme bireylerin siyasal hayata katılımlarıyla paralellik gösterebilir. Bu paralelliğin yanında sık sık iş değişikliği, düşük ücretli işlerde çalışma sonucunda siyasal sisteme karşı yabancılaşma yaratabilecek bir başka faktördür. Ayrıca eğitim seviyelerinin düşük olması bağımlı siyasal katılmalara yol açar.

Görüldüğü gibi özellikle sosyo-ekonomik faktörler psikolojik manada ve siyasal sistemle olan ilişkiler bağlamında etkilidir. Hatta yoksulluk ve yoksulluk kültürü noktasında değiştirici etkileri olabileceği söylenebilir. Ancak tam bu noktada yine yoksulluk kültürü bölümünde dile getirilen bir bulgu da göz ardı edilmemelidir. Bu bulgu aslında yoksulluk kültürüne bir zihniyet olarak da işaret eden bulgudur. Dolayısıyla sosyo-ekonomik şartlardaki düzelmelerde bir anda siyaset algısını olumsuzlayan ve siyasal katılmaları arttıran, etkenlik duygusunu getiren sonuçlarla karşılaşılacaktır. Tüm bunlardan hareketle sosyo-ekonomik faktörlerin ağırlıklı olarak yoksulların siyasal algısını biçimlendirdiğini ileri sürmek mümkündür. Ve bu algı çoğunlukla olumsuz olabilecek dinamiklere sahip gözükmektedir. Dolayısıyla siyasal davranışlar edilgen siyasal katılma ise izleyici, geçiş ve gladyatör kategoriler de düşük olacaktır.

BÖLÜM 3: YOKSULLARDA SİYASET ALGISI VE SİYASAL

KATILMA ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Bu bölüm 1. ve 2. bölümdeki tespitlerin ışığı altında yoksulların, siyasete bakış açısı, siyasal davranış ve katılımları hakkında fikir sahibi olabilmek amacıyla yapılan bir alan araştırmasını içermektedir. Alan araştırması, Sakarya İli, Serdivan İlçesindeki yoksulları temsil eden bir örneklem dâhilinde gerçekleştirilmiştir.

Yoksulların siyasal davranış ve siyasal katılımlarını etkileyen faktörleri belirlemek, bu kesimin siyasal algıları hakkında yorum ve analizler yapılmasında faydalı olabilir. Her bireyin ilgi ve dikkatini çeken çevresel olay ve bilgiler farklıdır. Bu farklılığı doğuran insanların birbirlerinden farklı kişilere, ihtiyaçlara, güdülere, değerlere, inançlara ve tecrübelere sahip olmalarıdır. Yani esasen algılama¹⁹ ve davranış toplumsallaşmayla alakalı bir husustur. Bu farklılıklar, bireylerin çevreden ilgi duydukları ve algıladıkları olay ve bilgileri gruplama, işleme ve anlama kavuşturmada da farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Siyasete yönelik bulgular 1. ve 2. bölümdeki teorik verilerle karşılaştırılacaktır.

3.1. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evreni, Sakarya İli Serdivan İlçesinde ikamet eden, Kaymakamlık, Belediye ve Büyükşehir Belediyesinden yardım alan yoksul ailelerdir. Serdivan, Sakarya Büyükşehir Belediyesi kapsamındaki nüfus açısından en kalabalık alt belediyedir ve deprem sonrası 10 yıllık periyoda bakıldığında kentin gelir seviyesi yüksek kesimlerinin yoğunlaştığı bir bölge konumundadır. Dolayısıyla bölge, yoksulluk kültürü noktasında sürekli dile getirilen yoksul kesimin dışlanması konusunu incelemek açısından da elverişlidir. Ayrıca Serdivan İlçesi alan araştırmasının güvenli ve rahat bir şekilde yapılabilecek bölgedir. Tüm bunlar Serdivan'ın evren olarak belirlenmesinde etkili olan hususlardır.

¹⁹ “Algılama” kavramı bu çalışmada, *insanların çeşitli duyuları yardımıyla çevrelerinden elde ettikleri bilgileri bir araya getirerek kendileri için anlama ya da yoruma kavuşturmalarına ilişkin süreç* şeklinde ifade edilebilir.

3.2. Araştırmanın Örneklem Seçimi

Araştırmanın örneklemini “kasti örneklem” seçimiyle, Sakarya İli Serdivan İlçesinde ikamet eden, Serdivan Kaymakamlığı, Serdivan Belediyesi ve Sakarya Büyükşehir Belediyesi’nden aktif bir şekilde yardım alan yoksul ailelere ulaşılacak şekilde oluşturulmuştur. Araştırmanın evreni içinde bulunan Sakarya İli, Serdivan İlçesinde yer alan yoksulların örneklem kitlesini oluşturan toplam 675 kişiden 210 tanesi örneklem dâhilindedir. 210 yoksul ile mülakat şeklinde bire bir ve ayrı ayrı görüşülerek anket formunun doldurulması sağlanmıştır. Bu noktada 675 kişilik evrenin zorunlu sebeplerden ötürü önce 600’e ardından 445’e düştüğünü de belirtmekte yarar vardır.

Araştırma kapsamında 675 kişi olmasına rağmen sokak isimlerinin değişmesi, kapı numara bilgilerindeki eksiklikten 75 kişi evren kitlesine dâhil edilememiştir. Araştırma esnasında, Serdivan’daki resmi kurumlarda kayıtlı olan yoksul vatandaşların listeleri alınmıştır. Veri tabanının yetersizliği sebebiyle bu vatandaşların kaçının akıl sağlığının yerinde olduğuna dair bilgi alınamamıştır. Dolayısıyla araştırma esnasında kiminin konuşamayacak tıbbi rahatsızlık içerisinde bulunması, kiminin akli melekelerinin yerinde olmaması durumlarıyla karşılaşmıştır. Sonuç itibariyle araştırma evreni 445 olarak varsayılarak 210 kişiyle anket yapılmıştır. 210 kişiye ulaşarak araştırma evreni için %5’lik bir belirlilikle %95’lik güvenilirliğe ulaşılmıştır (Altunışık ve diğ., 2007:127).

Tablo 9: Serdivan İlçesindeki Yoksul Nüfus ve Ulaşılan Denek Sayısı

Mahalle Adı	Nüfus	Yardım Alan Kişi Sayısı	Ulaşılan
Arabacıalanı	14.487	162	47
Bahçelievler	7.619	42	9
Beşköprü	3.010	25	5
Esentepe	2.502	28	5
Kemalpaşa	10.649	28	20
Otuziki Evler	5.756	73	15
İstiklal	14.584	74	20
Aralık	4.359	14	5
Köprübaşı	3.571	49	13
Orta	2.505	38	11
Vatan	2.671	56	10
Kazımpaşa Cumhuriyet	965	12	6
Kazımpaşa Hamitabat	623	5	5
Kazımpaşa Reşadiye	588	9	2
Toplam	83.946	615	173
Köy İsimleri			
Aşağıdere Köyü	1177	9	6
Beşevler Köyü	715	3	3
Çubuklu Köyü	859	8	4
Dağyoncalı Köyü	411	5	5
Kızılçıklı Köyü	305	1	Akıl sağlığı pek yerinde değil
Kuruçeşme Köyü	1356	10	4
Selahiye Köyü	1111	11	5
Uzun Köy	752	6	5
Yukarıdere Köyü	531	4	3
Meşeli Köyü	837	3	2
Toplam	8.054	60	37
Genel Toplam	92,000	675	210

Kaynak: (www.serdivan.gov.tr, 26.05.2011).

3.3. Uygulama ve Veri Toplama Aracı

Sakarya İli, Serdivan İlçesinde ikamet eden yoksul kişilerin yoksulluk kültürü, siyasal davranış, siyasal katılım ve siyasal algılamalarını ortaya koyabilmek için bir anket geliştirilmiştir. Bu doğrultuda Serdivan'da bulunan yoksul ailelere ulaşmak için, sırasıyla “Serdivan Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma Müdürlüğü”, “Serdivan Belediyesi Sosyal Yardımlaşma Müdürlüğü” ve “Sakarya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardımlaşma Müdürlüğü” nden kayıtlı olan ve aktif olarak yardım alan kişilerin adres listeleri alınmıştır.

Anket soruları, çalışmanın teorik bölümünde elde edilen bulgulardan hareketle hazırlanmıştır. Bu bağlamda; genel yoksulluk kültürü özellikleri, siyasal katılma ve siyasal davranışa yönelik sorular katılımcılara sunulmuştur. Buradaki amaç, teorideki verilerle sahadaki bulguları karşılaştırarak tespitte bulunabilmektir.

Anket soruları 34 tanedir. Bunlardan 8 tanesi örneklem kitlesindeki kişilerin çeşitli demografik ve ekonomik özelliklerini ölçmeye yönelik kişisel bilgiler esaslı sorulardır. Diğer 26'sı çalışmanın problematiğine yönelik alanda araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu sorulara ilişkin olarak katılımcılardan; “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Ne Katılıyor Ne Katılmıyorum”, “Çok Az Katılıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” şeklinde seçenekler içeren 5'li Likert tipi ölçekte işaretleme yapmaları istenmiştir. 2011 Nisan ayında Serdivan İlçesi evreninde yoksullar ile görüşmeler sağlanmış ve anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anketler, araştırmacı tarafından bire bir görüşmelerde uygulanarak veriler toplanmıştır.

Bu doğrultuda ilk olarak; araştırmacı katılımcılara kendisini tanıtmış, araştırmanın amacı ve uygulanacak olan anketle ilgili bilgiler vermiş ve katılımcılardan ankete cevap vermelerini istemiştir. Son olarak ise, anket formlarından elde edilen veriler kodlanarak SPSS paket programına aktarılmıştır.

3.4. Araştırmanın Sınırları

Her alan araştırmasında olduğu gibi, bu araştırmanın da bazı sınırları bulunmaktadır. Sözelimi yoksul kesimin siyaset algısı, anket formunda yer alan ifadelerle sınırlıdır. Bunun yanı sıra, bütün ampirik araştırmalarda olduğu gibi, bu araştırmada elde edilen verilerde kullanılan örneklem ile sınırlıdır. Belli bir zaman diliminde yapılan bu

araştırma, örnekleme verilen cevapların samimi ve doğru olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Çalışma yapılırken yaşanan zorluklardan ve birtakım gözlemlerden burada bahsetmekte yarar vardır. Bu noktadan hareketle ilk dile getirilmesi gereken husus iletişim kurmaktaki zorluk olmuştur. Çünkü yoksul kesimdeki insanlar soruları anlamakta son derece zorlanmışlardır. Ayrıca sosyo-ekonomik statüye bağlı olan eğitim seviyelerinin düşük olması soruları ve çalışmanın amacını anlatma noktasında problem teşkil etmiştir. Çalışmanın amacı anlatılmasına rağmen örneklem grubu tedirginlik yaşamıştır. Bu tedirginlik çalışmanın yapılmasını etkilemiştir.

3.5. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın 1. ve 2. bölümden hareketle, araştırma problemiğinin çözümü noktasında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H01= Yoksul kesimde, aile üyelerinin sayısı fazladır.

H02= Yoksul kesimde eğitim seviyesi düşüktür.

H03= Türk kültürünün etkisiyle yoksul kesimlere yönelik olarak toplumda bir dışlanma söz konusu değildir. Bu kesimlere devletin yanı sıra toplum da sahip çıkar.

H04= Yoksul bireyler çevrelerinde gelişen olaylar karşısında tepkisizdir ve eleştiriden uzaktırlar.

H05= Yoksul bireylerin düzenli bir işi yoktur. Genellikle geçici işlerde çalışırlar.

H06= Yoksullar durumlarını kabullenmiştir.

H07= Yoksul kesim güncel gelişmelerden uzaktır. Dünyada ve Türkiye’de yaşanan gelişmeleri takip etmezler.

H08= Yoksul kesim sosyal haklarının farkındadır.

H09= Yoksulların siyasal görüşleri bilgi eksikliğinden kaynaklı olarak çok çabuk değişebilir.

H10= Yoksul kesimlerde (İzleyici faaliyetleri) parti rozeti taşımak, oy vermek; (Geçiş faaliyetleri), bir siyasal toplantı veya gösteriye katılmak, siyasal liderle diyalog görülür. Fakat Gladyatör faaliyetler bu kesim için söz konusu olamaz.

H11= Yoksul kesimler kendilerine olan güven eksikliğinden ötürü, olaylar karşısında, herhangi bir faaliyette bulunarak siyasal süreci etkileyebileceklerini akıllarına bile getirmezler. Hiçbir şekilde süreci etkileyemeyeceklerini düşünürler. Sonuç itibariyle bu kesimde yabancılaşma görülür.

H12= Yoksulluk kültürünün karakteristik özellikleri yoksul kesimde bireylerin, partilerin vaatleri doğrultusunda oy kullanmaya yatkın olduklarını göstermektedir. Yoksulların, hayatlarını idame ettirebilmek için temel ihtiyaçlardan yoksunken bu şekilde hareket etmeleri doğaldır.

H13= Siyasal fikirlerin ve oy tercihlerinin oluşmasında, aracı kurumlardan aile ve arkadaş grubu etkilidir. Ayrıca siyasal tercihlerinin belirlenmesinde toplumdaki manevi önder ve kurumların etkisi de fazladır.

H14= Yoksullar siyaseti toplumsal fayda sağlamayan çatışma ve çekişme süreci olarak görürler.

H15= Yoksulların siyasi parti algılamasında ideoloji ve siyasal programın önemi yoktur.

H16= Yoksullar siyasal yöneticilerin eğitimli bilgili kültürlü olduklarını düşünürler ve onların icraatlarını sorgulamazlar (Tebaa kültürü).

H17= Devletin verdiği/vereceği gıda ve yakacak yardımları siyasal katılımlarını etkiler.

3.6. Veri Analizi

Araştırmada katılımcıların yoksulluk kültürü özelliklerinin varlığını, siyasal katılma ve davranışlarını tespit etmek açısından verilerin analizinde araştırma ölçeğinde cevaplara ilişkin frekans ve yüzde değerler verilmiştir. Ayrıca 5’li likert ölçeğine göre aritmetik ortalamaları ve bunların standart sapmaları ortaya konulmuştur. Bunlara ek olarak önermelere verilen cevaplar arasında ilişki olup olmadığını anlamak amacıyla korelasyon testi uygulanarak 0,01 hata payıyla aralarında pozitif korelasyon olan önermeler belirlenerek sunulmuştur.

Anket formunda kullanılan likert ölçeğinin yeterlilik sınırları belirlenirken en yüksek değer olan 5'ten 1 çıkartılmış ve elde edilen 4 sayısı seçenek sayısı olan 5'e bölüldüğünde 0.80 katsayısı bulunmuştur. Böylece tablo 10'da verilen "ağırlıklı aritmetik ortalamaların" değerlendirme aralığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 10: Likert Ölçeğine Göre Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Değerlendirme Aralıkları

Aralık	Seçenek	Aralığın Değeri	Değerlendirme
1.00-1.80 arası	Hiç Katılmıyorum	"Çok olumsuz" puan aralığı	Katılmama
1.81-2.60 arası	Çok Az Katılıyorum	"Olumsuz" puan aralığı	Alt düzey katılma
2.61-3.40 arası	Biraz Katılıyorum	"Orta" puan aralığı	Orta düzey katılma
3.41-4.20 arası	Büyük Ölçüde Katılıyorum	"Olumlu" puan aralığı	Üst düzey katılma
4.21-5.00 arası	Tamamen Katılıyorum	"Çok olumlu" puan aralığı	En üst düzey katılma

3.7. Bulgular

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS paket programı aracılığıyla işleme tabi tutulmuştur. Ulaşılan sonuçlar çalışmanın amacı doğrultusunda beş temel nokta çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunlar, ankete katılanların "kişisel bilgileri", "siyasal algıları" (önergeler ile ilgili görüşler), "siyasal katılma biçimleri", "siyasal davranışı etkileyen aracı kurumlar", ve "hipotezlerin analizi" şeklindedir.

3.7.1. Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri

Anket sorularında, ankete katılanların kişisel özelliklerini tespiti yönelik 8 adet soru bulunmaktadır. Amaç, ankete katılanların kişisel özellikleri ile genel yoksulluk kültürünün belli başlı özelliklerinin Türkiye için geçerliliğini tespit etmek ve siyasal algılamaları arasında bağ kurmaya çalışmaktır. Yönlendirilen sorular, cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, aylık gelir, evde yaşayan kişi sayısı, meskenin mülk olup olmadığı ve yardım aldıkları kuruluşlardan oluşmaktadır.

Bu çerçevede ulaşılan sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir;

Tablo 11: Örneklemin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Kişi	%
Kadın	149	71,0
Erkek	61	29,0
Toplam	210	100,0

Yukarıda yer alan tablo 11'den de anlaşılacağı gibi katılımcıların 149'u (%71) kadın, 61'i (%29) erkektir. Örneklemin büyük bir kısmının kadın olduğunu görmektedir. Sonucun kadınlardan oluşmasının altında yatan neden olarak; eşlerin işte olması, ayağa kalkamayacak şekilde rahatsız olması ve boşanmaları gösterilebilir. Tam bu noktada boşanma oranlarının bu kesimde yüksek olduğu gözlemlerinden de bahsetmekte yarar vardır. Hatırlanırsa yoksulluk kültürünün özellikleri arasında aile içi şiddet ve boşanma oranlarındaki fazlalık yer almaktaydı. Açıkçası anketler yapılırken karşılaşılan bu husus teorik olarak bahsedilen bu konudaki ifadeleri destekler niteliktedir.

Tablo 12: Örneklemin Yaş Dağılımı

Yaş	Kişi	%
16-20	8	3,8
21-25	8	3,8
26-30	22	10,5
31-35	25	11,9
36-40	31	14,8
41-45	31	14,7
46-50	29	13,8
51-55	18	8,6
56-60	10	4,8
61-65	10	4,7
66-70	5	2,4
72-75	6	2,9
76+	7	2,3
Toplam	210	100,0

Örneklemin yaş dağılımı ise 16 ile 20 yaş arası 8 kişi (%3,8), 21–25 yaş arası 8 kişi (%3,8), 26–30 yaş arası 22 kişi (%10,5), 31–35 yaş arası 25 kişi (%11,9), 36–40 yaş arası 31 kişi (%14,8), 41–45 yaş arası 31 kişi (%14,7), 46–50 yaş arası 29 kişi (%13,8), 51–55 yaş arası 18 kişi (%8,6), 56–60 yaş arası 10 kişi (%4,8), 61–65 yaş arası 10 kişi (%4,7), 66–70 yaş arası 5 kişi (%2,4), 72–75 yaş aralığının da 6 kişi (%2,9) ve 76+ yaş 7 kişi (%2,3) şeklindedir. Dikkat edilirse 31–50 yaş arasındaki grup ağırlıklıdır. Bu

değer 50 ve üstü yaş gurubu ile birlikte ele alındığında örneklemin yaş durumunun orta yaş ve üstü olduğu söylenebilir.

Araştırma esnasında, genç nüfusun okulda, evde olan çocukların ise okula gidemeyecek kadar küçük oldukları ya da akli melekelerinin yerinde olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 13: Örneklemin Hane Sayısı

Ev de yaşayan kişi sayısı	Kişi	%
1	13	6,2
2	22	10,5
3	32	15,2
4	48	22,9
5	47	22,4
6	19	9,0
7	10	4,8
8	8	3,8
9	4	1,9
10	4	1,9
10+	3	1,4
Toplam	210	100,0

Örneklem kitlesine uygulanan anket esnasında büyük bir çoğunluğun aile biçiminin geniş aile olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 13’de de görüleceği gibi 4-7 kişilik aile içinde yer alan kişi sayısı 124 (%59,1), 8-10+ kişilik aileye sahip olan kişi sayısı ise 16 (%9)’dır. 13 kişi ise (%6,2) evde tek başına yaşamaktadır.

Tablo 14: Örneklemin Meslek Durumu

Meslek	Kişi	%
İsci	2	1,0
Öğrenci	5	2,4
Emekli	3	1,4
Evhanimi	147	70,0
Çiftci	1	0,5
Serbest meslek	12	5,7
İssiz	40	19,0
Toplam	210	100,0

Tablo 14’den de görüleceği gibi katılımcıların çoğu yani 147 kişi (%70) ev hanımı ve 52 kişi (%24,7) serbest meslek+işsizdir. Örneklem kitlesinin çoğunun bayan olması,

çocuk ve evde hasta olmasından kaynaklıdır. Dolayısıyla %70'lik dilimin ev hanımı çıkması kaçınılmazdır. Verilerden anlaşılacağı gibi örneklem içerisinde bulunan erkeklerin %24,7'si serbest meslek ve işsizlerden oluşturmaktadır. Anket esnasında işsizim cevabını verenler hastalık ya da yaştan dolayı fazla iş bulamadıklarından bahsetmişlerdir. Serbest meslek diyenlerinde söylemleri işsizim diyenlerden farksızdır.

Tablo 15: Örneklem Evinin Aylık Geliri

Gelir TL	Kişi	%
0-200	55	26,2
201-400	59	28,1
401-600	54	25,7
601-800	34	16,2
801-1000	7	3,3
1001+	1	0,5
Toplam	210	100,0

Örneklem gelir düzeyi incelenecek olursa, 55 kişinin (%26,2) geliri 0-200TL, 59 kişinin (%28,1) geliri 201-400TL, 54 kişinin (%25,7) geliri 401-600TL, 34 kişinin (%16,2) geliri 601-800TL, 7 kişinin (%3,3) geliri 801-1000TL, 1 kişinin (%0,5) geliri 1001+TL arasındadır.

Tam bu noktada mutlak yoksulluk sınırının günlük 4,3\$ olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. 1\$, 1,6302TL olduğuna göre aylık geliri 129\$ yani 210 lira 29 kuruş olan kişiler mutlak yoksulluk sınırındadır²⁰. O halde örneklem kitlesinin % 54,3'ü mutlak yoksulluk sınırının altındadır. Anket sırasındaki söylemler de dikkate alındığında 601-800TL arasındaki %16,2'lik dilim asgari ücreti temsil etmektedir. Dolayısıyla %96,2'lik kısım asgari ücret ve altını temsil etmektedir.

Tablo 16: Örneklem Eğin Durumu

Eğitim Durumu	Kişi	%
Okuma yazma bilmiyor	36	17,1
İlkokul	147	70,0
Ortaokul	15	7,1
Lise	11	5,2
Üniversite	1	0,5
Toplam	210	100,0

²⁰ 30.06.2011 Merkez Bankası döviz kuru esas alınmıştır.

Örneklem grubundan 36 kişi (%17,1) okuma yazma bilmemektedir. 2007 TÜİK verilerine göre Türkiye genelindeki okuma yazma bilmeyen dilim %34,76'dır. Yaklaşık 147 kişi (%70) ilkokul, 15 kişi (%7,1) ortaokul, 11 kişi (%5,2) lise ve 1 kişi (%0,5) üniversite mezunlarından oluşmaktadır. Dikkat edilirse; okuma yazma bilmeyenler, ilkokul ve ortaokul mezunlarının toplam sayısı 198 (%94,2) olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sayı örneklem kitlesinin öğrenim durumunun oldukça düşük olduğu anlamına gelmektedir. Bu yoksulluk kültürünün karakteristik özelliklerini yansıtan bir veridir. Hatırlanırsa yoksulluk kültürünün özelliklerinden biri de bu kesimin eğitim seviyesinin düşük oluşudur.

Örneklem kitlesindeki üniversite mezunu olan bir kişi evin kızı, lise mezunu olanların yarısından fazlası da evin çocuğudur.

Tablo 17: Örneklem Mülk Durumu

Ev Durumu	Kişi	%
Evet	135	64,3
Hayır	75	35,7
Toplam	210	100,0

Örneklem kitlesinin 135 kişi (%64,3) kendi evlerinde, 75 kişi (%35,7) kirada oturmaktadır. 135 kişinin kendi evinde oturması açıklığa kavuşturulması gereken bir husustur. Çünkü kendi evlerinde oturan %64,3'lük bu kesimin evleri baraka, belediyenin verdiği prefabrik veya kapısı örtülmeyecek kadar eski binalardır. Ev sahibi yoksulların bir kısmı da, evin kendilerinin olmayıp bir hayırsever tarafından kirasız oturmaları için verildiğini söylemiştir.

Tablo 18: Örneklem Yardım Aldığı Kurumlar

Yardım Alınan Kurum	Kişi	%
Kaymakamlık	193	91,9
Belediye	138	65,7
STK'lar (Yardım Dernekleri)	10	4,8
Komşular	46	21,9
Zekât, Fitre vb.	54	25,7

Alınan yardımların kaynağı olarak katılımcılardan 193 kişi (%91,9) kaymakamlıktan, 138 kişi (%65) belediyeden, 10 kişi (%4,8) yardım derneklerinden, 46 kişi (%21,9) komşularından yardım aldığını, 54 kişi (%25,7) zekât fitre aldığını belirtti. Katılımcılar

içinde birden fazla yerden yardım alanların sayısı fazladır. Bunlar daha çok hem kaymakamlık hem belediyeden yardım alanlardır. Komşulardan yardım sorusu sorulduğunda ya “burada herkes bizim gibi gariban”, “yok kızım bu devirde düşenin dostu olmuyor nerde”, “millet seyre bakıyor” şeklinde cevaplarla karşılaşmıştır.

3.7.2. Araştırmaya Katılanların Siyasal Algıları

Anket formunda yer alan üçüncü grup ifadeler ise geliştirilen önermelerdir. Bu önermeler aracılığıyla esas olarak yoksulluk kültürünün özelliklerinin ne oranda geçerli olduğunu öğrenmek, yoksulların siyasal katılımlarını etkileyen faktörlere ilişkin veriler toplamak ve de siyasal algıları hakkında fikir edinebilmek amaçlanmıştır. Siyasal davranış ve algı karmaşık bir konudur. Burada yoksulların siyaset üzerine daha doğrusu siyasal algıları doğrultusunda fikir verebileceği düşünülen önermelerden hareket edilmiştir. Bu doğrultuda alan araştırması için geliştirilen önermelerden 2., 5., 6., 8., 15., 16., 17., 18., ve 24’ nolu olanlara verilecek cevaplar yoksulların siyaset algılaması noktasında bir fikir yürütme için analiz edilmiştir.

Örneklem kitlenin üçüncü grup ifadelerine verdiği tüm cevaplara ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. Tablo 19’ da önermelerin değer ve standart sapmaları ortaya konulmaya çalışılmış, Tablo 20’ de ise önermelere katılım durumu belirtilmiştir.

Tablo 19: Önermenin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Değer	Standart Sapma
1-Oy verirken kendi fikirlerimden ziyade siyasetle ilgilenen, kültürlü, eğitilmiş kişilerin fikir ve yönlendirmeleri benim için etkilidir.	1,77	1,42
2-Siyaset, bulaşılmaması gereken zararlı bir faaliyettir.	2,16	1,15
3-Oy verdiğim Partinin ideolojisini ve programını detaylıca okudum.	2,34	1,84
4-Oy vermediğim partiden gelen yardımları kabul etmem.	1,98	1,66
5-Siyaset zengin ve eğitilmiş insanların işidir. Benim aklım ermez.	3,08	1,73
6- Devletin verdiği gıda ve yakacak yardımları seçimlerde oy vereceğim partiyi belirlemede etkilidir.	1,69	1,63
7- Oy kullanmamda aile, yakın arkadaşlarım ve çevrem fikirleri beni etkiler.	2,18	1,73
8- Verdiğim oyla ülkenin gidişatının değişeceğini düşünmüyorum.	2,43	1,37
9- Yoksul olduğum/yardım aldığım için insanlar tarafından dışlanıyorum.	1,58	1,36
10-Siyasi parti liderlerinin çekişme ve atışmaları beni ilgilendirmez.	2,15	1,70
11- Partilerin reklâm, vaat ve kampanyaları ilgimi çekmez.	2,24	1,70
12-Siyasette bu hafta neler konuşulduğunu gazete, televizyon ve radyodan takip ederim.	2,34	1,73
13-Ne kadar çalışırsam çalışayım durumumu değiştiremem.	3,81	1,69
14-Dünyada olan gelişmeler ilgimi çekmez.	1,26	0,89
15-Devlet bana insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyini sağlamak zorundadır.	4,08	1,53
16- Bana yardım eden siyasal partiye seçim döneminde bu yardımlarına karşılık oy veririm/semptiyle bakarım.	2,84	1,76
17-Benim tepkimin siyasal liderler tarafından önemseneyeceğini düşünmüyorum.	3,18	1,49
18-Benim görüş ve düşüncelerim eğitilmiş, kültürlü, bilgili kişiler ve siyasal önderler tarafından dikkate alınmaz.	3,19	1,49
19-Son iki seçimde de aynı partiye oy verdim.	4,41	1,37
20-Siyaset hakkında pek bilgim olmadığından aile üyelerinin ya da yakın arkadaş grubumun oy vermeme söylediği partiye oy veririm.	2,34	1,78
21- Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin ülkenin bölünmez bütünlüğünü koruyacak olması beni etkiler.	3,25	1,73
22-Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin bana; aile sigortası, yeşil kart, işsizlik sigortası ya da yardım vaat etmesi tercihlerimi etkiler.	1,82	1,27
23- Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin terörü bitireceği söylemi beni etkiler.	3,24	1,74
24- Siyaset, vatandaşlar için hizmet aracıdır.	3,24	1,23

Tablo 20: Önermeler

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum ne katılmıyorum	Çok az Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum	
1-Oy verirken kendi fikirlerimden ziyade siyasetle ilgilenen, kültürlü, eğitilmiş kişilerin fikir ve yönlendirmeleri benim için etkilidir.	12,9	3,3	5,2	5,2	73	%
	27	7	11	11	154	f
2-Siyaset, bulaşılmaması gereken zararlı bir faaliyettir.	4,8	0	47,6	2,4	45,2	%
	10	0	100	5	95	f
3-Oy verdiğim Partinin ideolojisini ve programını detaylıca okudum.	30,5	2,9	1,9	0,5	64,3	%
	64	6	4	1	135	f
4-Oy vermediğim partiden gelen yardımları kabul etmem.	21,9	0,5	4,8	0	72,9	%
	46	1	10	0	153	f
5-Siyaset zengin ve eğitilmiş insanların işidir. Benim aklım ermez.	39,0	2,9	19,0	5,2	33,8	%
	82	6	40	11	71	f
6- Devletin verdiği gıda ve yakacak yardımları seçimlerde oy vereceğim partiyi belirlemede etkilidir.	5,2	1,4	21,0	1,9	70,5	%
	11	3	44	4	148	f
7- Oy kullanmamda aile, yakın arkadaşlarım ve çevremün fikirleri beni etkiler.	23,3	6,2	2,4	1,9	66,2	%
	49	13	5	4	139	f
8- Verdiğim oyla ülkenin gıda ve yakacak yardımlarının değişeceğini düşünmüyorum.	13,8	2,9	34,8	10,5	38,1	%
	29	6	73	22	80	f
9- Yoksul olduğum/yardım aldığım için insanlar tarafından dışlanıyorum.	12,4	1,9	0,5	1,9	83,3	%
	26	4	1	4	175	f
10-Siyasi parti liderlerinin çekişme ve atışmaları beni ilgilendirmez.	24,8	0	5,7	4,8	64,8	%
	52	0	12	10	136	f
11- Partilerin reklâm, vaat ve kampanyaları ilgimi çekmez.	24,8	1,4	6,7	7,6	59,5	%
	52	3	14	16	125	f
12-Siyasette bu hafta neler konuşulduğunu gazete, televizyon ve radyodan takip ederim.	24,8	6,7	4,3	6,7	57,6	%
	52	14	9	14	121	f
13-Ne kadar çalışırsam çalışayım durumumu değiştiremem.	63,8	2,9	7,1	3,8	22,4	%
	134	6	15	8	47	f
14-Dünyada olan gelişmeler ilgimi çekmez.	4,3	1,0	1,4	3,3	90,0	%
	9	2	3	7	189	f
15-Devlet bana insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyini sağlamak zorundadır.	68,6	7,1	6,2	0,5	17,6	%
	144	15	13	1	37	f
16- Bana yardım eden siyasal partiye seçim döneminde bu yardımlarına karşılık oy veririm/sempatiyle bakarım.	34,8	1,4	20,5	0,5	42,9	%
	73	3	43	1	90	f
17-Benim tepkimin siyasal liderler tarafından önemseneyeceğini düşünmüyorum.	32,9	1,9	37,6	5,7	21,9	%
	69	4	79	12	46	f
18-Benim görüş ve düşüncelerim eğitilmiş, kültürlü, bilgili kişiler ve siyasal önderler tarafından dikkate alınmaz.	33,3	1,4	37,6	6,2	21,4	%
	70	3	79	13	45	f
19-Son iki seçimde de aynı partiye oy verdim.	83,8	0	0,5	2,4	13,3	%
	176	0	1	5	28	f
20-Siyaset hakkında pek bilgim olmadığından aile üyelerinin ya da yakın arkadaş grubumun oy vermeme söylediği partiye oy veririm.	26,7	5,7	4,3	1,9	61,4	%
	56	12	9	4	129	f
21- Oy vermemde seçeceğim siyasal partinin ülkenin bölünmez bütünlüğünü koruyacak olması beni etkiler.	43,8	3,3	19,5	1,4	31,9	%
	92	7	41	3	67	f
22-Oy vermemde seçeceğim siyasal partinin bana; aile sigortası, yeşil kart, işsizlik sigortası ya da yardım vaat etmesi tercihlerimi etkiler.	7,1	2,9	21,9	1,4	66,7	%
	15	6	46	3	140	f
23- Oy vermemde seçeceğim siyasal partinin terörü bitireceği söylemi beni etkiler.	44,3	1,9	19,5	2,4	31,9	%
	93	4	41	5	67	f
24- Siyaset, vatandaşlar için hizmet aracıdır.	24,3	4,8	55,2	2,4	13,3	%
	51	10	116	5	28	f

2'nolu önerme - *Siyaset, bulaşılmaması gereken zararlı bir faaliyettir.*

Bu ifadeyle yoksulların siyaseti nasıl nitelendirdikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örneklemdaki 10 kişi (%4,8) siyaseti zararlı görürken, 100 kişi (%47,6) çekimser kalmıştır. Yine 100 kişi (%47,6) ise zararlı bir faaliyet olmadığını belirtmiştir. Anket esnasında örnekleme kurulan diyalogda %47,6'lık çekimser kalan dilim "bilemeyeceğim başta olanın zihniyetiyle alakalı, başa geçen iyi ise siyaset iyi, faydalı olur, kötü biri geçtiyse zararlı olur" diyerek cevap vermişlerdir.

2. önermeye katılım 2,16 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,15 olarak tespit edilmiştir. 2. önermeye verilen cevaplar ile 3., 5., 6., 10., 11., 12., 17. ve 18. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

5'nolu önerme - *Siyaset zengin ve eğitilmiş insanların işidir. Benim aklım ermez.*

Bu önermeye katılımcılardan 128 kişi (%60,9) evet cevabı verirken, 82 kişi (%39) önermeyi kabul etmeyip "benim de aklım erer, olur mu öyle şey" şeklinde cevap vermiştir.

5. önermeye katılım 3,08 seviyesinde olup, orta puan aralığında orta düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,73 olarak tespit edilmiştir. 5. önermeye verilen cevaplar ile 2., 3., 10., 11. ve 13. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

6'nolu önerme - *Devletin verdiği gıda ve yakacak yardımları seçimlerde oy vereceğim partiyi belirlemede etkilidir.*

Örnekleme grubundan 14 kişi (%6,6) etkilidir, 44 kişi (%21) bilmiyorum, 152 kişi (%72,4) etkili değildir, cevaplarını vermişlerdir. "Devlet benim oyumu neden etkilesin ki" diyerek partileri ayrı bir yere koydukları tespit edilmiştir. Çünkü anket esnasında *oy vermediğim partiden gelen yardımları kabul etmem* önermesinde "neden etkilesin ki" şeklinde bir tepki alınmamıştır. Oradaki tepkiler etkiler ya da etkilemez çerçevesinde gelmiştir.

6. önermeye katılım 1,69 seviyesinde olup, çok olumsuz puan aralığında, katılmama düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,63

olarak tespit edilmiştir. 6. önermeye verilen cevaplar ile 1., 2., 7., 16., 20. ve 22. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

8'nolu önerme - *Verdiğim oyla ülkenin gidişatının değişeceğini düşünmüyorum.*

Katılımcılardan 35 kişi (%16,7) verdiğim oyla ülkenin gidişatı değişmez derken, 175 kişi (%83,4) “bir oy bir oydur”, “niye öyle düşüneyim ki tabi ülke düzeler”, “herkes aynı yere doğru olana verirse herkesin oyu etkin olur” şeklinde cevaplar alınmıştır. Örneklem kitlesinin %83,4'ü ki bu azımsanamayacak bir oran, oylarının önemli olduğuna inanıyorlar. Sahip oldukları aracın sadece oyları olduğunun bilincindedirler.

8. önermeye katılım 2,43 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,37 olarak tespit edilmiştir. 8. önermeye verilen cevaplar ile 3., 16., 17., 18., 21. ve 24. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

15'nolu önerme - *Devlet bana insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyini sağlamak zorundadır.*

Katılımcıların 173 kişilik (%82,4) dilimi evet yanıtını verirken, 37 kişilik (17,6) dilim “kesinlikle böyle bir zorunluluğu yoktur” demiştir. 173 kişi, evet devlet bana yardım etmeli derken “durumum yok mağdurum ve çalışacak durumda da değilim, neticede bu devletin vatandaşıyım tabi yardım etmeli” ifadelerinde bulunmuşlardır. Sonuç olarak bu önermeyle, örneklem grubundaki bireylerde sosyal devlet anlayışının oturduğu anlaşılmaktadır.

15. önermeye katılım 4,08 seviyesinde olup, olumlu puan aralığında üst düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,53 olarak tespit edilmiştir. 15. önermeye verilen cevaplar 16. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

16'nolu önerme - *Bana yardım eden siyasal partiye seçim döneminde bu yardımlarına karşılık oy veririm/sempatiyle bakarım.*

Örneklem grubundan 120 kişilik (%57,2) kısım bu önermeye olumlu yaklaşırken 90 kişilik (%42,9) kısım sert bir şekilde reddetmiştir. 120 kişinin verdiği bu cevabın eleştirilmesi yaşadıkları ekonomik şartlardan dolayı söz konusu olamaz. O şartlarda

yaşayıp oy verme konusunda bu şekilde yaklaşımları çok doğaldır. Ama belirtmek gerekir ki örneklemin 120 kişiden oluşan bu kesimi “bize böyle bir yardım teklifi gelmedi, ama gelirse kabul ederim tabii” ifadelerinde bulunmuşlardır.

16. önermeye katılım 2,84 seviyesinde olup, orta puan aralığında orta düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,76 olarak tespit edilmiştir. 16. önermeye verilen cevaplar ile 1., 3., 4.²¹, 6., 8., 12., 15., 20. ve 22. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon tespit edilmiştir.

17'nolu önerme - *Benim tepkimin siyasi liderler tarafından önemseneneğini düşünmüyorum.*

Katılımcılardan 164 kişi (%78,1) tepkilerinin siyasi liderler tarafından önemsenmeyeceğini doğrularken, 46 kişi (%21,9) önemseneneğini belirtmiştir.

17. önermeye katılım 3,18 seviyesinde olup, orta puan aralığında orta düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,49 olarak tespit edilmiştir. 17. önermeye verilen cevaplar ile 2., 8., 18., 21. ve 23. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

18'nolu önerme - *Benim görüş ve düşüncelerim eğitimli, kültürlü, bilgili kişiler ve siyasi önderler tarafından dikkate alınmaz.*

Örneklem grubundan 165 kişi (%78,5) dikkate alınmayacağı doğrultusunda söylemlerde bulunurken, 45 kişi (%21,4) dikkate alınacağı şeklinde ifadeler kullanmıştır.

18. önermeye katılım 3,19 seviyesinde olup, orta puan aralığında orta düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,49 olarak tespit edilmiştir. 18. önermeye verilen cevaplar ile 2., 8., 11., 17., 21. ve 23. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

²¹ *Oy vermediğim partiden gelen yardımları kabul etmem* önermesine, örneklem grubundan 47 kişi (%22,4) hiçbir şekilde yardımları kabul etmem “oy verdiğim partiye ihanet etmiş gibi hissederim”, “asla” derken, 163 kişi (%77,7) yardımları kabul ederim “halimizi, yaşadığımız yeri görüyorsunuz, kabul etmem derssem yalan söylemiş olurum”, “ihtiyacımız var nasıl kabul etmem diyeyim” şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Netice itibarıyla bireylerin, birincil ihtiyaçlarından olan gıdadan yoksunken, siyasi bir tavır takınması beklenemez. 4. önermeye katılım 1,98 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,66 olarak tespit edilmiştir. 4. önermeye verilen cevaplar ile 3. ve 16. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

24'nolu önerme - Siyaset, vatandaşlar için hizmet aracıdır.

Katılımcılardan 61 kişi (%29,1) siyaseti hizmet aracı olarak görmektedir. 116 kişi (%55,2) bilemiyorum derken, 33 kişi (%15,7) siyasetin hizmet aracı olmadığını söylemiştir. Çekimsiz olan kısmı söylemlerinden dolayı %15,7'lik dilime dâhil etmek mümkündür. Anket esnasında kişiler “aslında siyaset vatandaş için hizmet aracı olmalı ama başa geçenler kendilerine göre kullanıyorlar” şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.

24. önermeye katılım 3,24 seviyesinde olup, orta puan aralığında orta düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,23 olarak tespit edilmiştir. 24. önermeye verilen cevaplar ile 8. ve 23. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

3.7.3. Araştırmaya Katılanların Siyasal Katılma Biçimleri

Bu kısımda örneklemden hareketle siyasal katılma bakımından bir fikir edinilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada en yaygın sınıflandırma olan izleyici, geçiş ve gladyatör faaliyetler bağlamında bir ölçüm yapılmak istenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde bahsedilen siyasal katılma biçimlerinden izleyici, geçiş ve gladyatör faaliyetlerin, yoksullar açısından ne düzeyde gerçekleştirildiği ölçülmeye çalışılmıştır.

İzleyici, geçiş ve gladyatör tarz siyasal davranışları kısaca hatırlamak gerekirse; izleyici faaliyetleri, bir parti veya aday rozeti taşımak, bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmak için ikna etmek, bir siyasal konu hakkında konuşma yapmak, oy vermek, vb. faaliyetleri içeren katılmalardır. Bunlar en kolay yapılan ve en yoğun karşılaşılan siyasal katılma biçimleridir. Geçiş faaliyetleri ise, bir siyasal toplantı veyahut gösteriye katılmak, bir parti veya adayın kampanyasına para yardımı yapmak, bir siyasal lider veya bürokratla temas kurmak gibi faaliyetleri içerir. Anlaşılacağı üzere geçiş faaliyetleri bireyin kendi özel alanından çıkan ve gerçekleştirilmesi daha zor olan siyasal katılmalardır. Son olarak gladyatör faaliyetler ise, kamuya veya siyasal partiye ait bir mevkii işgal etmek, bir siyasal makam için aday olma, siyasal fon temininde çaba göstermek, bir siyasal strateji toplantısına katılmak suretiyle siyasal parti faaliyetinde bulunmak, bir siyasal partinin aktif üyesi olmak, bir seçim kampanyasında faaliyette bulunmak gibi çok aktif ve zor siyasal katılmaları içermektedir (Kalaycıoğlu, 1984:201–203).

Bu konularda bir fikir edinebilmek için tablo 21'deki ifadeleri gerçekleştirme durumlarına göre 1'den 5'e kadar sıralamaları istenmiştir. Hiçbir şekilde gerçekleştirilmeyen faaliyetler 1 olarak baz alınmıştır.

Tablo 21: Örneklemin Siyasal Katılma Biçimleri

	1		2		3		4		5	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Parti rozeti taşıyorum	184	87,6	6	2,9	3	1,4	3	1,4	14	6,7
Bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etmeye çalışırım	136	64,8	2	1,0	8	3,8	5	2,4	59	28,1
Siyasal parti liderlerinin açık oturumlarını ve miting haberlerini izlerim	92	43,8	18	8,6	36	17,1	11	5,2	53	25,2
Bir siyasal toplantı veya gösteriye katılırım	183	87,1	5	2,4	10	4,8	2	1,0	10	4,8
Partilerin il/ilçe yöneticileri ile çeşitli konularda görüşürüm	196	93,3	1	0,5	4	1,9	2	1,0	7	3,3
Valilik ve/veya belediye personeli ile çeşitli konularda görüşürüm	3	1,4	0	0	10	4,8	9	4,3	188	89,5
Bir siyasal partinin seçim çalışmalarında yer alırım	185	88,1	6	2,9	7	3,3	3	1,4	9	4,3
Bir siyasal partinin mahalle temsilciliğini yaparım	191	91,0	4	1,9	4	1,9	5	2,4	6	2,9

Tablodaki verilerden hareketle *izleyici faaliyetler* hakkında şunlar söylenebilir; *Parti rozeti taşıyorum* ifadesine 184 kişi (%87,6) hayır derken, bazen rozet takarım diyen katılımcıları da dâhil ettiğimizde 26 kişi (%11,4) olumlu cevap vermiştir. *Bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etmeye çalışırım* ifadesine 136 kişi (%64,8) hayır ikna etmeye çalışmam “herkesin fikri kendine uğraşmam” yanıtını verirken, 74 kişi (%35,3) evet “tabii ki de ikna ederim” demiştir. *Siyasal parti liderlerinin açık oturumlarını ve miting haberlerini izlerim* ifadesine, 92 kişi (%43,8) izlemem diyerek katılmazken, 118 kişi (%56,1) izlerim demiştir. İzleyici faaliyetlerin gerek maddi olarak gerektirmemesi gerekse evde örneğin televizyon izleyerek kolaylıkla gerçekleştirilmesi, bu faaliyetin yerine getirilmesinde büyük bir etkidir.

Tablodaki verilerden hareketle *geçiş faaliyetleri* hakkında da şunları söylemek mümkündür; *Bir siyasal toplantı veya gösteriye katılım* ifadesine 183 kişi (%87,1) “hiç işim olmaz” derken, 27 kişi (%13) katılım demiştir. *Partilerin il/ilçe yöneticileri ile çeşitli konularda görüşürüm* ifadesine 196 kişi (%93,3) görüşmem derken, 14 kişilik (%6,7) kesim görüşürüm demiştir. *Valilik ve/veya belediye personeli ile çeşitli konularda görüşürüm* ifadesine 3 kişi (%1,4) hayır derken, 207 kişilik (%98,6) bir dilim görüşürüm demiştir. Fakat burada görüşmede söz konusu olan konu maddi durumları ve yardımlar hakkındadır. Geçiş faaliyetleri de bu kesim için söz konusudur. Dolayısıyla burada geçiş faaliyetlerinin yüksek çıkmasındaki en büyük etken maddi durumlarının yetersizliği sonucunda yapılan görüşmelerdir. Geçiş tarzı siyasal katılmalar sosyo-ekonomik unsurlarla da alakalıdır. Aslında burada elde edilen veriler bu noktaya da uyumludur.

Yine tablodaki veriler ışığı altında *gladyatör* faaliyetler için şunlar söylenebilir; *Bir siyasal partinin seçim çalışmalarında yer alırım* ifadesine 185 kişi (%88,1) yer almam, “bize sıra gelmez” şeklinde ifadeler kullanırken, 25 kişi (%11,9) alırım “teklif gelirse seve seve yaparım”, “zaten seçim çalışmalarında yer alıyorum” şeklinde belirtmiştir. *Bir siyasal partinin mahalle temsilciliğini yaparım* ifadesine 191 kişi (%91) katılmazken, 19 kişi (%9,1) “yaparım hatta birkaç kez yaptım” demiştir.

Sonuç itibariyle yoksul kesimde izleyici faaliyetler en yoğun görülen faaliyetlerdir. İzleyici faaliyetleri, geçiş faaliyetleri takip etmektedir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere geçiş faaliyetlerinde en çok gerçekleştirilen *Valilik ve/veya belediye personeli ile çeşitli konularda görüşürüm* ifadesi maddi yardımla alakalı bir husustur. Gladyatör faaliyetler ise bu kesim için yok denecek kadar azdır, sadece istisnai bir durumu teşkil etmektedir. Tam bu noktada siyasal katılmanın sosyo-ekonomik faktörlerle ilişkisine yönelik teorik verilerden bahsetmek yararlı olacaktır. Buna göre sosyo-ekonomik statüsü düşük kesimlerde gladyatör faaliyetler düşüktür. Çalışmayla elde edilen veriler de görüldüğü gibi bu tespiti doğrular niteliktedir.

Araştırmaya katılanların siyasal katılmaya yönelik analizlerin anlamlı olması açısından, siyasal toplumsallaşmada etkili aracı kurumlarla ilgili verileri de analiz etmek yararlı olacaktır. Çünkü aracı kurumlar siyasal toplumsallaşmada oldukça etkilidir. Siyasal toplumsallaşmanın yönü de siyasal katılmayı belirleyen unsurlar arasındadır.

Burada örneklem kitlesinin siyasal davranışlarında etkili olan aracı kurumlar ölçülmeye çalışılmıştır. Bu maksatla kişilere “oy verirken aşağıdakilerin sizi etkileme derecesi nedir?” şeklinde soru sorulmuştur. Bilindiği gibi siyasal toplumsallaşmada aracı kurumlar birincil ve ikincil gruplar olarak ele alınmaktadır. Aile ve arkadaş çevresi birincil gruplar, okul, sivil toplum örgütleri ve kitle iletişim araçları ikincil gruplardır. Burada ikincil grup kapsamına, mahalle muhtarı, dini kanaat önderleri ve yardım kuruluşları da eklenmiştir.

Tablo 22: Örneklem Kitlesinin Siyasal Davranışlarını Etkileyen Aracı Kurumlar

	1		2		3		4		5	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Dini kanaat önderleri ve grupları	190	90,5	6	2,9	5	2,4	2	1,0	7	3,3
Öğretmen	197	93,8	2	1,0	3	1,4	6	2,9	2	1,0
Mahalle muhtarı	193	91,9	1	0,5	2	1,0	4	1,9	10	4,8
STK'lar ve Yardım kuruluşları	199	94,8	1	0,5	3	1,4	3	1,4	4	1,9
Basın Yayın ve Kitle iletişim araçları	35	16,7	4	1,9	6	2,9	6	2,9	159	75,7
Arkadaş Çevresi	186	88,6	6	2,9	3	1,4	4	1,9	11	5,2
Aile	129	61,4	5	2,4	5	2,4	7	3,3	64	30,5

Örneklem kitlesi, oy kullanırken, *Aile*, 129 kişiyi (%61,4) etkileyemezken, 81 kişiyi (%38,6) etkilemektedir. *Arkadaş Çevresinin*, 186 kişiyi (%88,6) etkilemesi söz konusu olmazken, 24 kişiyi (%11,4) etkilemektedir. *Dini kanaat önderleri ve gruplarından*, 190 kişi (%90,5) etkilenmem derken, 20 kişi (%9,3) etkilenirim demiştir. *Öğretmen* için 197 kişi (%93,8) etkilemez, 13 kişi (%6,3) etkiler cevabını vermiştir. *Mahalle muhtarı* tarafından, 193 kişi (%91,9) etkileyemez, 17 kişi (%8,2) etkiler demiştir. Fakat burada bir açıklama yapmak gerekirse buradaki 17 kişi (%8,2) dilim köyde ikamet eden yaş ortalaması ortanın üzerinde olan gruptur. *STK'lar ve Yardım kuruluşları*, 199 kişiyi (%94,8) etkilemezken, 11 kişiyi (%5,2) etkilediği öğrenilmiştir. *Basın Yayın ve Kitle iletişim araçları* 35 kişiyi (%16,7) etkilemezken, 175 kişiyi (% 83,4) etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Örneklem kitlesinin siyasal davranışlarını etkileyen kurumların birinci sırasında kitle iletişim araçları gelirken, ikinci sırada aile bulunmaktadır.

3.7.4. Araştırma Hipotezlerinin Analizleri

Çalışmanın 1. ve 2. bölümlerine dayanılarak tespit edilen hipotezleri, anket sonucunda ortaya çıkan veriler ışığında tek tek ele almanın çalışma açısından daha faydalı olacağı söylenilebilir.

Yoksul kesimde, aile üyelerinin sayısı fazladır. Bu hipotez yoksulluk kültürü özelliklerinden birini temsil etmektedir. Amaç genel olarak söylenen yoksulluk kültürü özelliklerinin Türkiye açısından geçerliliğini tahlil etmektir. Yapılan anket sonucunda, örneklem kitlesindeki 124 kişinin hanesinde yaşayan birey sayısı 4 ve 7 arasında değişmektedir. 19 kişinin hanesinde bulunan birey sayısı 8'in üzerindedir. Örneklem kitlesinin büyük çoğunluğunun geniş ailelerden oluştuğu söylenebilir. Yoksul ailelerin, aile üye sayılarının fazla olması 143 kişinin geniş aile kategorisinde olmasıyla doğrulanmıştır.

Bir başka yoksulluk kültürü özelliklerinden olan, eğitim seviyelerinin düşük olmasıdır. Örneklem grubunun %17,1'inin okuma yazmasının olmadığı, %70'inin ilkökul mezunu, %7,1'inin ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Araştırma grubundaki 210 kişiden 198'inin ortaokul ve altı seviyesinden mezun olması, yoksulluk kültürü özelliklerinden olan eğitim seviyelerinin düşük olduğu yönündeki söylemi desteklemiştir.

Yoksulluk kültürü özellikleri çerçevesinde sürekli ele alınan dışlanma konusu oldukça önemlidir. Ülkelerin kültürel yapısındaki farklılıklardan yola çıkarak, gelenek görenek çerçevesinden hareketle böyle bir genelleme yapılmasının yanlış olduğu söylenebilir. Türk kültürel yapısına dayalı olarak yoksul kesimlere yönelik toplumda bir dışlanma söz konusu değildir. 9. önermeyle²² açılığa kavuşturulmuştur. Bu kesimlere devletin yanı sıra toplum da sahip çıkar. Teorik çerçevede verilen iftar çadırları örnekleri bunun

²² Sürekli dile getirilen, yoksul kesimlerin dışlandığı iddiası bu önermeyle ve bu örneklem kitlesi için çürütülmüştür. Kaynakların önemli bir kısmında dile getirilen yoksullara yönelik dışlanma söylemini analiz edebilmek için zengin ve yoksulun bir arada yaşadığı Serdivan ilçesi seçilmiştir. Katılımcılardan 30 kişi (%14,3) evet "dışlanıyorum" derken, 180 kişi (%85,7) hayır "böyle bir şey yok, olur mu öyle şey hiç" şeklinde cevaplar alındı. 9. önermeye katılım 1,58 seviyesinde olup, çok olumsuz puan aralığında katılmama düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,36 olarak tespit edilmiştir.

en açık örneğidir. Buradan hareketle örneklem grubunun dışlanıp dışlanmadıklarına dair sorulan sorular sonucunda 210 kişiden 180’i dışlanma gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. 30 kişi ise dışlandıklarını düşünmektedir. Fakat anket yapılırken sosyal yardımlaşma görevlilerinden alınan bilgiler doğrultusunda, maddi durumdan kaynaklı olarak alınganlık hissini yoksullarda yüksek olduğu saptanmıştır. En azından Türkiye için yoksul kesimlere yönelik bir dışlanmanın olmadığı söylenebilir.

Yoksul bireylerin etraflarında ortaya çıkan olaylara karşı tepkisiz ve eleştirilerden uzak olması da yoksulluk kültürü özelliklerinden birini temsil etmektedir. Bu hipotezi ölçmek için örneklem grubuna yöneltilen 10.²³, 11.²⁴, 21.²⁵, 22.²⁶ ve 23.²⁷ önermeler birbirini destekler niteliktedir. Bu 5 farklı önerme ile 4. hipotez doğrulanmamıştır. *Siyasi parti liderlerinin çekişme ve atışmaları beni ilgilendirmez* ifadesine 146 kişi karşı çıkarak “ilgilendirir yaptıkları çok çirkin” şeklinde ifadeler kullanmıştır. *Partilerin reklâm, vaat ve kampanyaları ilgimi çekmez* önermesine 141 kişi ilgimi çeker “bu kadar gürültü insanın nasıl ilgisini çekmesin” demiştir. *Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin ülkenin bölünmez bütünlüğünü koruyacak olması beni etkiler* önermesine 111 kişi

²³ Katılımcılardan 64 kişi (% 30,5) siyasi parti liderlerinin çekişme ve atışmalarına aldırmayıp umursamazken, 146 kişi (%69,6) ilgilendirir demiştir. Anket esnasında yapılan konuşmada katılımcıların 146’sı parti başkanlarının aralarındaki söz düellolarını çok çirkin bulduklarını sert bir şekilde dile getirmişlerdir. 10. önermeye katılım 2,15 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,70 olarak tespit edilmiştir. 10. önermeye verilen cevaplar ile 2., 5., 11., 12., 14. ve 22. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

²⁴ Örneklem grubundan 69 kişi (%32,9) ilgimi çekmez derken, 141 kişi (%67,1) ilgilerini çektiğini söylemiştir. 11. önermeye katılım 2,24 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,70 olarak tespit edilmiştir. 11. önermeye verilen cevaplar ile 2., 3., 5., 10., 12., 14., 18. ve 22. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

²⁵ Örneklem grubundaki 99 kişiden oluşan (%47,1) dilim ülkenin bölünmez bütünlüğünü koruyacak olması beni etkiler derken, 111 kişi (%52,8) etkilemez cevabını vermiştir. 21. önermeye katılım 3,25 seviyesinde olup, orta puan aralığında orta düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,73 olarak tespit edilmiştir. 21. önermeye verilen cevaplar ile 8., 13., 14., 22. ve 23. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

²⁶ Katılımcılardan 21 kişi (%10) işsizlik sigortası vb. oy vermemde tercihleri etkiler derken, 46 kişi (%21,9) anlamam cevabını vermiştir. 143 kişi (%68,1) sert bir şekilde hayır etkilemez yanıtını vermiştir. Anket esnasında yapılan gözlemler sonucunda bireylerin kurduğu cümlelerden siyasilerin özellikle maddi içerikli vaatlerine karşı güvensizlik tespit edilmiştir. 22. önermeye katılım 1,82 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,27 olarak tespit edilmiştir. 22. önermeye verilen cevaplar ile 6., 10., 12., 15. ve 21. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

²⁷ Örneklem grubundaki 97 kişi (%46,2) terörün bitireceği söylemi oy kullanmamda tercihlerimi etkiler derken, 113 kişi (%53,8) etkilemez demiştir. 23. önermeye katılım 3,24 seviyesinde olup, orta puan aralığında orta düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,74 olarak tespit edilmiştir. 23. önermeye verilen cevaplar ile 13., 14., 21. ve 24. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

“hiçbir şekilde etkilemez demiştir. *Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin bana; aile sigortası, yeşil kart, işsizlik sigortası ya da yardım vaat etmesi tercihlerimi etkiler* ifadesine karşılık 143 kişi etkilemez yanıtını vermiş ve “palavra, yalan söylüyorlar”, “hep söyleniyor ama icraat görmüyoruz”, “devletin, bu kadar yoksula yetecek parası yok” şeklinde konuya eleştirel yaklaşmışlardır. *Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin terörü bitireceği söylemi beni etkiler* önermesine 113 kişi etkilemez diyerek “senelerdir bitireceğiz diyorlar bir şey göremedik daha”, “terörü bitirmek istemiyorlar” diyerek etkilememe nedenini dile getirmişleridir. Görüldüğü üzere 5 farklı önermeye, yoksul kesim eleştirerek cevap vermiştir.

Yoksul bireylerin düzenli bir işi yoktur. Genellikle geçici işlerde çalışanlar hipotezi yoksulluk kültürünün özellikleri bakımından ortaya konulmuştur. Anket yapılan evrendeki katılımcıların 149’u bayanlardan oluştuğu için, meslek sorusu sonucunda ortaya çıkan %70’nin ev hanımı olması normaldir. %24,7’si serbest meslek ve işsizlerden oluşmaktadır. Serbest meslek grubunu oluşturanlar, iş buldukça çalıştıklarını belirttiklerinden ötürü işsiz kategorisinde değerlendirilmişlerdir. Cinsiyet tablosundan hatırlatma yapmak gerekirse, örneklem grubunun zaten %29’u erkeklerden oluşmaktadır. %24,7’sinin işsiz olması 5. hipotez olan yoksulluk kültürü özelliklerinden birini temsil eden düzenli işlerinin olmaması hipotezini doğrulanmıştır.

Yoksullar durumlarını kabullenmiştir. Yoksulluk kültürü söylemlerinden birini temsil eden bu hipotez sonucunda *Ne kadar çalışırsam çalışayım bu saatten sonra durumumu değiştiremem* olan 13. önermeye²⁸ 155 kişi katılarak hipotezi doğrulamıştır. Fakat belirtmekte yarar var ki, bu cevabı veren kişilerin yaşlarının çalışmaya uygun olmaması, evde bakıma muhtaç çocuk ve hasta olması çalışmalarına engel teşkil etmektedir.

²⁸ Katılımcıların 155 kişilik (%73,8) dilimi değiştiremem derken, 55 kişi (%26,2) “değiştiririm neden değiştiremeyeyim” ifadelerinde bulunmuşlardır. Fakat örneklem kitlesi bu önermeyi doğrularken gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta örneklem grubunda bu ifadeye katılan %73,8’lik kısmın yaş oranlarının yüksek olduğu, çalışamayacak bir rahatsızlıklarının olması ve evde bakılması gereken çocukların olmasıdır. 155 kişiden oluşan bu dilim “bu halde nasıl çalışayım”, çocuklara bakmam gerekiyor elimden bir şey gelmez” şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Hatta bu dilimdeki kişilerin bir kısmının ayakta durmakta zorlanacak derecede rahatsız olması, bu önermenin sorulmasında çekinceye yol açmıştır. 13. önermeye katılım 3,81 seviyesinde olup, olumlu puan aralığında üst düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,69 olarak tespit edilmiştir. 13. önermeye verilen cevaplar ile 5. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

Yoksul kesim güncel gelişmelerden uzaktır. Dünyada ve Türkiye’de olan biteni takip etmezler hipotezi ile siyasal algı kısmındaki 12.²⁹ ve 14.³⁰ önermeler ölçülmeye çalışılmıştır. *Siyasette bu hafta neler konuşulduğunu gazete, televizyon ve radyodan takip ederim* önermesine 135 kişi “normalde takip ederim ama bu hafta işlerim vardı” cevabını vermiştir. Düzenli olarak güncel gelişmelerin takibinin örneklem grubu için söz konusu olmadığı ortadadır. *Dünyada olan gelişmeler ilgimi çekmez* önermesine 196 kişi ilgimi çeker cevabını vermiştir. Belirtmek gerekir ki burada ilgi çeken konu iç savaşlar, depremlerdir. Sonuç olarak 7. hipotez güncel siyasi gelişmeler bakımından doğrulanmıştır. Ama insani duyarlılık noktasında doğrulanmamıştır.

Yoksul kesimin sosyal haklarının farkında olduklarına yönelik 8. hipotez, *Devlet bana insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyini sağlamak zorundadır* önermesine 173 kişinin katılmasıyla doğrulanmıştır. Ayrıca sosyal yardımlaşma kurumlarındaki memurlarla konuşma esnasında yoksul vatandaşların gelip yardım almak için “bu benim hakkım, benim ihtiyacım var” şeklinde ifadelerde buldukları bilgisi alınmıştır.

Yoksulların siyasal görüşleri bilgi eksikliğinden kaynaklı olarak çok çabuk değişebilir hipotezini ölçmek için *Oy verirken kendi fikirlerimden ziyade siyasetle ilgilenen, kültürlü, eğitilmiş kişilerin fikir ve yönlendirmeleri benim için etkilidir* şeklindeki 1. önermeye³¹ 176 kişi katılmamıştır. Sonuç itibariyle hipotez doğrulanmamıştır. Örneklem kitlesindeki bireyler kendi fikirlerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Yoksul kesimlerde (İzleyici faaliyetleri) parti rozeti taşımak, oy vermek; (Geçiş faaliyetleri), bir siyasal toplantı veya gösteriye katılmak, siyasal liderle diyalog görülür.

²⁹ Katılımcıların, 66 kişiden oluşan (%31,5) kısım takip ederim derken, 9 kişilik (%4,3) kısım bilmiyorum anlamam demiştir. 135 kişi (%64,3) normalde takip etmeye çalışırım ama bu hafta yetiştiremedim ve takip etmem diyenlerin oluşturduğu kısım. 12. önermeye katılım 2,34 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,73 olarak tespit edilmiştir. 12. önermeye verilen cevaplar ile 2., 3., 10., 11. ve 16. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

³⁰ Örneklem grubundan 14 kişi (%6,7) ilgimi çekmez, 196 kişi (%93,3) çeker demiştir. 14. önermeye katılım 1,26 seviyesinde olup, çok olumsuz puan aralığında hiç katılım yoktur. Önermeye verilen cevapların standart sapması 0,89 olarak tespit edilmiştir. 14. önermeye verilen cevaplar ile 10. ve 11. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon tespit edilmiştir.

³¹ Örneklem kitlesinde, 34 kişi (%16,2) bu ifadeye katılırken, 176 kişi (%83,4) etkili değildir cevabını vermiştir. Anket esnasında edinilen izlenimler sonucunda eğitim seviyesindeki düşüklükten kaynaklı olarak sabit fikirlilik tespit edilmiştir. 1. önermeye katılım 1,77 seviyesinde olup, çok olumsuz puan aralığında katılmama düzeyindedir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,42 olarak tespit edilmiştir. 1. önermeye verilen cevaplar ile 6., 7., 16. ve 20. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon tespit edilmiştir.

Fakat Gladyatör faaliyetlerin bu kesim için söz konusu olamayacağı yönündeki hipotez 18. tabloda açık bir şekilde ortaya konulmuştur. İzleyici faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gerek maddi olarak gerektirmemesi gerekse evde örneğin televizyon izleyerek kolaylıkla gerçekleştirileceğinden yoksul kesimde görüldüğü tespit edilmiştir. Anket sonucunda geçiş faaliyetlerinin de bu kesim için söz konusu olabileceği tespit edilmiştir. *Valilik ve/veya belediye personeli ile çeşitli konularda görüşürüm* ifadesine 207 kişi görüşürüm cevabını vermiştir. Fakat burada görüşmede söz konusu olan konu maddi durumları ve yardımlar hakkındadır. Gladyatör faaliyetlerinin gerçekleştirilme derecesini ölçmek adına sorulan sorulara çoğunluğun olumsuz yanıt vermesi 10. hipotezi doğrulamıştır.

Yoksul kesimler kendilerine olan güvensizlikten ötürü, olaylar karşısında, herhangi bir faaliyette bulunarak siyasal süreci etkileyebileceklerini akıllarına bile getirmezler. Hiçbir şekilde süreci etkileyemeyeceklerini düşünürler. Sonuç itibariyle bu kesimde yabancılaşma görülmesi yönünde oluşturulan 11. hipotez, 8. önermeyle açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. 175 kişi siyasal süreci etkileyebilecekleri tek aracı olan oylarının önemli olduğunu “bir oy bir oydur” ibaresiyle vurgulamışlardır. Sonuç olarak hipotez doğrulanmamıştır ve örneklem grubu için yabancılaşma söz konusu değildir.

Yoksulluk kültürünün karakteristik özellikleri yoksul kesimde bireylerin, partilerin vaatleri doğrultusunda oy kullanmaya yatkın olduklarını göstermektedir. Yoksulların, hayatlarını idame ettirebilmek için temel ihtiyaçlardan yoksunken bu şekilde hareket etmeleri doğaldır. Bu hipotezi ölçmek için örneklem grubuna *Bana yardım eden siyasal partiye seçim döneminde bu yardımlarına karşılık oy veririm/sempatiyle bakarım* önermesi sunulmuştur. 120 kişi bu önermeye olumlu cevap vermiştir. Böylece 12. hipotez doğrulanmıştır. Bu vaatler ekonomik temelli vaatlerdir. Sonuç itibariyle ihtiyaçlar hiyerarşisine göre hayatlarını idame ettirebilmek için temel ihtiyaçlardan yoksunken bu şekilde cevap vermeleri normaldir.

Siyasal fikirlerin ve oy tercihlerinin oluşmasında aracı kurumlardan aile ve arkadaş grubu etkilidir. Ayrıca siyasal tercihlerinin belirlenmesinde toplumdaki manevi önder ve kurumların etkisi de fazladır. 13. hipotezi ikiye bölerek açıklamakta yarar vardır.

Örneklem grubunun siyasal tercihlerinde aile ve arkadaş grubunun etkisi 7.³², 20.³³ önermeyle ve tablo 22’de açıklanmaya çalışılmıştır. *Oy kullanmamda aile, yakın arkadaşlarım ve çevrem fikirleri beni etkiler* önermesine 143 kişi katılmazken, *siyaset hakkında pek bilgim olmadığından aile üyelerinin ya da yakın arkadaş grubumun oy vermeme söylediği partiye oy veririm* önermesine 133 kişi katılmamıştır. Tablo 22’de siyasal davranışları etkileme hususunda 186 kişi arkadaş çevresinin, 129 kişi de ailesinin etkisiz olduğunu söylemiştir.

Siyasal tercihlerin belirlenmesinde toplumdaki manevi önder ve kurumların etkisinin fazla olduğu yönündeki söyleme 22. tabloyla cevap verilmeye çalışılmıştır. *Dini kanaat önderleri ve gruplarından*, 190 kişi etkilenmem demiştir. *Öğretmen* için 197 kişi etkilemez cevabını vermiştir. *Mahalle muhtarı* için 193 kişi etkileyemez, 17 kişi etkiler demiştir. Fakat burada bir açıklama yapmak gerekirse buradaki 17 kişi köyde ikamet eden yaş ortalaması ortanın üzerinde olan gruptur. *STK’lar ve Yardım kuruluşlarının*, 199 kişiyi etkilemediği öğrenilmiştir. *Basın Yayın ve Kitle iletişim araçlarının* 175 kişi etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ailenin, arkadaş çevresinin, toplumdaki manevi önder ve kurumların siyasal tercihler üzerinde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Yani 13. hipotez doğrulanmamıştır.

Yoksullar siyaseti toplumsal fayda sağlamayan çatışma ve çekişme süreci olarak görürler. Yoksulların siyaseti toplumsal fayda sağlamayan çatışma ve çekişme süreci olarak gördüğü 2. ve 24. önermelerle desteklenerek, örneklem kitlesi için 14. Hipotez doğrulanmamıştır. 2. önerme olan *siyaset bulaşılmaması gereken zararlı bir faaliyettir* ifadesine 10 kişi zararlı olduğunu doğrularken, 100 kişi çekimser kalarak “başa iyi biri

³² Örneklem kitlesinden 67 kişi (%31,9) etkilendiğini söylerken, 143 kişi (%68,1) fazla etkileyemeyeceğini ve etkilenmediklerini dile getirmişlerdir. Anket esnasında gerçekleştirilen sohbet esnasında aile içinde fikir alış verişinin olup olmadığı sorulduğunda, “herkes istediğine oy verir bizim evde” şeklinde cevaplar alınmıştır. 7. önermeye katılım 2,18 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,73 olarak tespit edilmiştir. 7. önermeye verilen cevaplar ile 1., 6., ve 20. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

³³ Örneklem grubundan 77 kişi (%36,7) oy verirken bilgim olmadığından aileme ve yakın arkadaş grubumun oy vermeme söylediği partiye oy veririm derken, grubun 133 kişi (%63,3) vermem şeklinde yanıtlamıştır. 20. önermeye katılım 2,34 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,78 olarak tespit edilmiştir. 20. önermeye verilen cevaplar ile 1., 6., 7. ve 12. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

gelirse iyi olur, kötü biri gelirse kötü olur” şeklinde cevap vermiştir. 24. önerme siyaset vatandaşlar için hizmet aracıdır ifadesine 116 kişi çekimser kalarak “aslında siyaset vatandaş için hizmet aracı olmalı ama başa geçenler kendilerine göre kullanıyorlar” demiştir. 33 kişi değildir diyerek “kendilerine hizmet ediyorlar” cevabını vermişlerdir. Veriler doğrultusunda örneklem grubu için, siyasetin toplumsal fayda sağlayan süreç olduğu söylenebilir.

Yoksulların siyasi parti algılamasında ideoloji ve siyasal programın önemi olmadığı yönündeki 15. hipotez 3. önermeyle³⁴ doğrulanmıştır. Örneklem grubundan 140 kişi oy verdiği partinin programı hakkında bir şey okumadığı ve bilgisinin olmadığı yönünde söylemde bulunmuştur.

Siyasal yöneticilerin eğitilmiş, bilgili, kültürlü olduklarını düşünürler ve onların icraatlarını sorgulamazlar hipotezi yoksul kesimin tebaa kültürüne sahip olup olmadıkları yönünde geliştirilmiştir. *Siyaset zengin ve eğitilmiş insanların işidir benim aklım ermez* önermesine 128 kişi katılırken, *benim tepkimin siyasal liderler tarafından önemseneneğini düşünmüyorum* önermesine 164 kişi katılmıştır. Son olarak *benim görüş ve düşüncelerim eğitilmiş, kültürlü, bilgili kişiler ve siyasal önderler tarafından dikkate alınmaz* ibaresine 165 kişi katılmıştır. 5., 17. ve 18. önermeler sonucunda 16. hipotez olan, siyasal yöneticilerin eğitilmiş bilgili kültürlü olduklarını düşünürler ve onların icraatlarını sorgulamamaları doğrulanmıştır. Buradan hareketle bu örneklem kitlesinde Tebaa Kültürü’nün hâkim olduğu söylenebilir.

Son olarak 17. hipotez olan devletin verdiği/vereceği gıda ve yakacak yardımları siyasal katılımlarını etkiler ibaresi 6. önermeyle desteklenmiştir. Fakat bu önermeye, örneklem grubundan 152 kişi etkilemez, 44 kişi bilmiyorum cevabını vermiş ve hipotez doğrulanmamıştır.

³⁴ Örneklem grubundan 70 kişi (%33,4) oy verdiği partinin ideolojisini ve programından haberdarken 140 kişi (%66,7) kesin bilgisi olmadan oy vermektedir. Bu 140 kişilik grup parti programı için “öyle bir şey elime geçmedi”, “o ne ki bilmiyorum” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Eğitim seviyesindeki düşüklük hatırlanacak olursa bu duruma şaşırılmamak gerekir. Örneklem grubundaki 198 kişinin ortaokul ve altı mezuniyete sahip olması karşısında, 140 kişinin oy verdikleri partinin programından haberdar olmaması normal bir durumdur. 3. önermeye katılım 2,34 seviyesinde olup, olumsuz puan aralığında alt düzey katılım olduğu belirlenmiştir. Önermeye verilen cevapların standart sapması 1,84 olarak tespit edilmiştir. 3. önermeye verilen cevaplar ile 2., 4., 5., 8., 11., 12. ve 16. önermelere verilen cevaplar arasında anlamlı pozitif bir korelasyon bulunmuştur.

Çalışma çerçevesinde geliştirilen 17 hipotez ile yoksul kesimlerin siyasal algılarını ve yoksulluk kültürünü ölçmeye yönelik tahliller yapılmaya çalışılmıştır. Yoksulluk kültürünün genel özelliklerinden dışlanma ve çevreye karşı duyarsız olmaları yönündeki karakteristik özellikler Türkiye için söz konusu olmazken, bunların dışındaki diğer karakteristik özelliklerin varlığı söz konusudur. Yoksulluğa yol açan faktörlerin başında olan nüfus artışı, göç, eğitim seviyesinin düşüklüğünün etkisi örneklem grubunda net bir şekilde görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluk yüzyıllardan beri dünyada varlığını sürdüren bir olgudur. Yoksulluk küreselleşmenin, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle günümüzde oldukça popülerleşen bir konu haline gelmiş; bu sorunun çözümü noktasında gerek dünya genelinde gerekse Türkiye’de bilimsel faaliyetlerin sayısı giderek artmıştır.

Bu çalışmadaki temel problematik, yoksulların oy vermelerinde etkili olan faktörleri ortaya koymaktır. Yani yoksul kesimin siyasal davranışlarını ve siyasal katılmalarını etkileyen faktörlere ulaşarak, bu kesimin siyasal algılarını elde etmek amaçlanmış bu amaçlar doğrultusunda Sakarya’nın Serdivan İlçesinde alan araştırması yapılmıştır. Çalışma ile elde edilen sonuçları bölümler eksenli olarak ifade etmek faydalı olabilir.

Çalışmanın birinci bölümünde elde edilen sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür. İlk olarak yoksulluk kavramının mutlak, görel, önel ve insani yoksulluk gibi farklı yaklaşımlar etrafında incelendiği bulgusundan bahsedilmelidir. Çünkü araştırma, TUIK verilerinden hareketle mutlak ve görel yoksulluk çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Mutlak yoksulluk, bireyin hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari kalori miktarının altında olmasıdır. Görel yoksulluk ise bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranın altında olması durumudur. Yani toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey ve hane halkının görel anlamda yoksul olduğu söylenebilir.

Elde edilen bir diğel önemli sonuç ise yoksulluğun birçok nedene dayanmakta oluşudur. Bunların başlıcaları; ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının eşit olmaması, ağır bir nüfus artışı, göç, iş gücü piyasalarında görülen istihdam yetersizliği, ekonomi politikalarındaki istikrarsızlıktan kaynaklı olarak enflasyonda görülen dalgalanma, bireylerin yeteneklerindeki eksiklik ve ayrımcılık politikalarıdır.

Elde edilen ve demokrasinin pekişmesi açısından oldukça önemli olduğu söylenebilecek olan sonuç ise; gelir eşitsizliğinin derin olduğu toplumların önemli bir kısmında yönetimin de demokratik olmaktan uzak olacağı tespitidir. Dünya ülkelerindeki yönetim biçimleri dağılımında 1990 ile 2003 yılları için bir karşılaştırma yapıldığında demokrasi açısından olumlu bir gelişmenin gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim 1990 yılında dünya

ülkelerindeki yönetimlerin ancak %39'u demokrasi ile yönetilirken bu oran 2003 yılında önemli bir düzeyde gelişme göstererek %55 düzeyine yükselmiştir. Buna karşın ifade edilen tarihlere otokrasi ile yönetilen toplumların oranları ise % 39'dan % 18'e düşerek olumlu bir gelişme göstermiştir. Dolayısıyla günümüzde toplumlar sadece gelir eşitsizliği sorunuyla karşılaşmamakta, aynı zamanda bireysel yaşam hakları konusunda eşitsizliğe de muhatap olmaktadır. Bu bakımdan yoksulluğun sadece ekonomik mahrumiyet durumu olarak ortaya konulması, demokratikleşme kriterinin yoksulluğu önleme noktasında sahip olduğu önemi görmezden gelmek anlamına gelir. Nitekim yoksul olma durumunu bir kader olarak tanımlayan ve insanların bu süreçte itirazlarını yükseltebilecekleri demokratik ve sivil mekanizmaları olmayan toplumların yoksullukla baş etmeleri de oldukça zor görülmektedir (Bilen ve Şan, 2007:638).

Birinci bölümde elde edilen sonuçların en çarpıcılarından biri olarak da yoksulluk kültürünün başlıca karakteristiklerinin olduğu söylenebilir. Oscar Lewis, belli bir kesim içinde gelişen kişisel kaygıların ön planda olduğu sosyo-ekonomik açıdan zayıf kalan kesimlerin gösterdiği tepkiler ve şartlara uyma çabasını yoksulluk kültürü olarak nitelendiriyor. Yoksulluk kültürüne sahip bireyler; sosyo-ekonomik yönden zayıf, siyasi ve medeni hakları noktasında ise duyarlıdırlar. Bu kültür kuşaktan kuşağa geçen bir olgu olup, yaşam tarzı haline gelerek insanların hiçbir çaba göstermemesine de yol açabilmektedir. Kişilerin toplumdan dışlanmış hissetmesi sonucunda aşağılık duygusunun gelişmesiyle oluşan zayıf benlik yapısı da bu kültürde göze çarpmaktadır. Ayrıca yoksulların daha çok kendi hayat şartlarına sahip kişilerin olduğu çevrede yaşamaları, eğitim seviyelerinin oldukça düşük olması bu kültürün özelliğidir. Çevreye karşı duyarsız olan bu kesimdeki bireylerde sık sık iş değişikliği görülmektedir. Son olarak içki kumar vb. kötü alışkanlıklarla birlikte şiddete başvurmalarının sonucunda yoksulların suç oranlarında artışa yol açtıkları görülür. Yoksulluk kültürünün bu karakteristik özelliklerinden hangilerinin Türkiye ile uyduğu noktasında bir analiz yapmak gerekirse şunları söylemek mümkündür. Türkiye'de sosyo-ekonomik yönden zayıf olan 12 milyon 751 bin yoksul bulunmaktadır. 1980'lerdeki iktisadi reformlar sonucunda gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması ve devletin sosyal niteliğini terk etme çalışmaları yoksulluğun şiddetlenmesinde etkili olmuştur (Aytaç ve Akdemir, 2003:55). Türkiye'de 2011 verilerine göre işsizlik oranı %11,9 iken yoksulluk oranının %18,08 olması doğal bir durumdur. 2007 verilerine göre kentte %70,47, köyde %29,53 göç

görülmesi oldukça yüksek olmakla birlikte yoksulluğu etkilemesi kaçınılmazdır. Kısacası yoksulluk kültüründeki dışlanma ve çevreye karşı duyarsızlık haricinde bütün özelliklerin Türkiye için geçerli olduğu şeklinde bir sonuçtan bahsetmek mümkündür.

İkinci bölümden hareketle siyasal davranış, siyasal katılma ve siyasal algı noktasında ulaşılan sonuçlar da şu şekilde ifade edilebilir. Siyasal süreç birçok boyuttan meydana gelmektedir. Günümüzde siyasal manada gelinen noktada bu süreçteki başlıca oyuncu bireylerdir. Bireyin siyasal süreçlere yönelik algıları, yaptığı siyasal katılımlar, demokrasinin gelişmesiyle daha da önem kazanmıştır. Elbette ki bireyin sosyo-ekonomik statüsü de algı açısından önemli bir faktördür. Dolayısıyla sosyo-ekonomik düzeyi yetersiz olan yoksulların siyasal algılarını ortaya koyabilmek için genel anlamda siyasal davranış ve siyasal katılmada rol oynayan etmenler önemlidir.

Siyasal davranışın bireye göre farklılık gösteren bir olgu olduğu önemli bir tespittir. Yine bu tespitle bağlantılı olarak bireyin içinde bulunduğu çevre ve sahip olduğu siyasal kültürün siyasal davranışı etkilemekte oluşu da önemlidir. Bir siyasal davranış olan siyasal katılmayı da birçok faktör etkilemektedir. Bunlardan sosyo-ekonomik ve psikolojik etkenler yoksulların siyasal katılmalarında ve siyasal algılarında belirleyici olabilmektedir.

Siyasal katılmayı etkileyen sosyo-ekonomik etkenler; gelir, eğitim, meslek, yaş, cinsiyet, yerleşim yeridir. Bireyin gelir durumunun düşük olması, birincil ihtiyaçlarını karşılayamaması siyasal düşüncelerini etkiler. Açken siyaset düşünemeyebilir, ya da tam tersi etkide bulunup ekonomik sıkıntısını gidermenin yolunu siyasetle ilişkilendirerek arayabilir. Bireyin eğitim seviyesinin düşük olması tüm olaylara bakışını etkilemesinin yanında kaçınılmaz olarak siyasete bakış açısını etkiler. Dolayısıyla bu durumun bireyin siyasal katılımına da dolaylı olarak yansımaları kaçınılmaz olur. Yaptığı iş, bulunduğu mevki'in imkânları, bu mevkinin getirdiği kurallar dizisi de siyasal katılmada etkilidir. Yaş ilerledikçe insana verdiği olgunlukla bireyler daha olgun ve duyarlı bir şekilde siyasal katılmada bulunurken, gençliğin verdiği deli doluluk da siyasal katılmaya ya hareketli bir şekilde ya da umursamaz bir ruh haliyle yansır. Cinsiyetteki farklılık, erkek egemen bir topluma sahip olunması siyasal katılmayı etkiler.

Psikolojik etkenler siyasal katılmaya olumlu ve olumsuz şekillerde etkide bulunabilir. Bireyin siyasal süreci benimsemesi sonucunda siyasal katılımını aktifleştiren, benimsememe sonucunda gelen yabancılaşmayla siyasal katılmada olumsuz etki yapabilir.

Ülkedeki siyasal şartların da siyasal katılma üzerinde etkisi oldukça yüksektir. Siyasal sistemin demokrasi veya totaliter bir rejim olması siyasal katılmayı farklı boyutlarda etkileyebileceği gibi, ifade özgürlüğü gösteri vb. faaliyetlerin yasak olduğu hukuk sistemi çerçevesinde siyasal katılma o sistemin şartları doğrultusunda şekil alır.

Çalışmanın 3. bölümünde elde edilen sonuçların problematik doğrultusunda fikir verebilecek başlıca hususlar olduğu ortadadır. Üçüncü bölümde, yoksul kesimin siyasal algılarını ölçmek adına Serdivan ilçesinde alan araştırmalarından anket çalışmasıyla elde edilen sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür.

Kısa bir hatırlatma yapmak gerekirse; 1. ve 2. bölümdeki teoriden hareketle geliştirilen 17 hipotez çerçevesinde önermeler oluşturulmuştur. Hipotezler genel yoksulluk kültürü özelliklerinin Türkiye’de nasıl olduğunu ölçmek ve evren içindeki yoksulların siyasal katılım ve davranışlarını analiz ederek siyasal algılarını belirleyecek şekilde hazırlanmıştır.

Örneklem kitlesinde evde 4 ve 7 arasında aile üyesiyle yaşayan kişi sayısı 124 iken, 8 ve 10+ arasında aile üyesiyle yaşayan kişi sayısı 19’dur. Kısacası bu kesim geniş ailelerden oluşmaktadır. Araştırmanın yapıldığı bu örneklem grubunda çoğu ailelerin üye sayıları yüksektir. Ayrıca %94,2’lik kısmın eğitim seviyesi ortaokul ve altını oluşturuyor olması kısacası yoksulluk kültürü özelliklerinden olan eğitim seviyesi düşüklüğü bu örneklem grubu için geçerli olmuştur. Teoride verilen, yoksulluk kültürünün karakteristik özelliklerinden olan kalabalık aile ve eğitim seviyelerinin düşük olma özelliğinin yapılan anketle uyduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sürekli dile getirilen, yoksul kesimlerin dışlandığı iddiasına yönelik bulgulara, yapılan çalışma sonucunda rastlanmamıştır. Türkiye’deki manevi değerler sonucunda görülmesi kültürel olarak mümkün olmayan fakat yoksul kesimde dışlanmanın olduğu iddiasına yönelik söylemleri evren içindeki örneklem grubuna yöneltildiğinde %85,7’lik kısım

böyle bir şeyin söz konusu olmadığını dile getirerek yoksulluk kültüründeki dışlanma olgusunun en azından Türkiye için geçerli olmadığını ortaya koymuştur.

Yoksulların etraftaki olaylara karşı ilgisiz ve eleştiriden uzak olması yönündeki bir başka yoksulluk kültürü özelliğini temsil eden yaklaşım da Türkiye için söz konusu değildir. Yapılan çalışma sonucunda bireylerin siyasal parti liderlerini eleştirmesi ve dünyada yaşanan insani olaylara karşı kayıtsız kalmadıkları ortaya konulmuştur.

Düzenli bir işleri olmaması yönündeki yoksulluk kültürü özelliği yapılan çalışmada doğrulanmıştır. Bireylerin çoğunluğunun ev hanımı, işsiz ve serbest meslek grubuna üye olması bunun en bariz kanıtıdır.

Yoksul kesim olan evrendeki, örneklem grubuna yapılan çalışmada %73,8'lik dilim maddi durumunu değiştiremeyeceğini söyleyerek durumlarını kabullenmelerinin yanında çaresizliklerini ortaya koymuştur. Bu hususu tebaa siyasal kültürü olarak, anomik psikolojik yapı (siyasal sistemi etkileyemeyeceği düşüncesi) olarak da ifade edilebilir. Başka bir açıdan ise yoksul kesimin kendisini ekonomik manada etkisiz olarak gören kültürel bir kalıbın varlığından bahsedilebilir.

Deneklerden 176 kişi (%83,4) “*vereceğim oyu bilgili kişiler etkileyemez kafamdaki değişmez*” diyerek yoksulların siyasal görüşlerinin her ne kadar eğitim seviyeleri düşük olsa da kolay kolay değişmeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu veriden hareketle farklı görüşlere de açık olmadıkları, siyasal tercihlerinin kolay değişmediği, telkinlere tepki de gösterebildikleri söylenebilir.

Örneklem grubundaki 128 kişi siyasetin zengin ve eğitilmiş insanların işi olduğunu düşünmektedir. Bu durum çalışmanın birinci bölümünde değinilen yoksulluk kültüründe kendini yetersiz görme ve edilgenlik içeren unsurlarla örtüşen bir sonuçtur. Bu sonuç yoksulların sosyo-ekonomik faktörler bakımından da zayıf olmasıyla alakalandırılabilir. Çünkü çalışmanın ikinci bölümünde de değinildiği gibi faktörlerdeki ilerleme kişiyi siyasal katılmalar ve davranışlar noktasında kendine daha güvenen hale getirebilir.

Siyasal katılma biçimlerinden izleyici faaliyetleri (kitle iletişim araçları yönünden) 118 kişi (%56,1) için olumlu yanıt verilmiş daha sonra arkasından geçiş faaliyetleri gelmiştir. Fakat sonuçlar doğrultusunda bu kesim için gladyatör faaliyetler söz konusu değildir.

Katılımcılardan 175 kişi (%83,4) verdiği oyla ülkenin gidişatının değişeceğini savunurken “bir oy bir oydur”, “niye öyle düşünüyüm ki tabi ülke düzeler, “herkes aynı yere doğru olana verirse herkesin oyu etkin olur” şeklinde cevaplar vermiştir. Örneklem grubu siyasal gidişatı oylarıyla etkileyebileceklerini düşündüklerinden dolayı yabancılaşma söz konusu değildir. Tıpkı 2. önermede olduğu gibi siyasete olumlu bir yaklaşım ifade eden bir sonuç olmuştur.

Devletin verdiği gıda ve yakacak yardımları seçimlerde oy vereceğim partiyi belirlemede etkilidir önermesine katılımcılardan 14 kişi etkilidir, 44 kişi bilmiyorum, 152 kişi etkili değildir, cevaplarını vermişlerdir. Yoksulların siyaseti algılamalarında devlet kurumuyla siyasal partileri birbirinden ayırma ve devleti kendilerine yardım etmesi gereken bir kurum olarak görme söz konusudur. Bu durumun aynı zamanda siyaset kurumunu genel olarak faydalı görmeye de uyumlu bir sonuç olduğu söylenebilir. Ek olarak belirtmek gerekirse *Devlet bana insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyini sağlamak zorundadır* önermesine katılımcılardan 173 kişinin evet demesi, 6. önermeyle örtüşen başlıca siyasal kurumlardan olan devlete yönelik olumlu ve görev yükleyici bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Başka bir yandan da “ihtiyacım var devlet bana yardım etmeli” denilerek sosyal haklarının farkındalığını ve sosyal devlet anlayışının bu kesimde hâkim olduğunu ortaya konulmuştur.

Örneklem grubundan 120 kişiden bana yardım eden partiye oy veririm cevabı alınmıştır. Bu 120 kişinin verdiği bu cevabın eleştirilmesi yaşadıkları ekonomik şartlardan dolayı söz konusu olamaz. O şartlarda yaşayıp oy verme konusuna bu şekilde yaklaşımları çok doğaldır. Ama belirtmek gerekir ki örneklemin %57,2’lik bu kesimi “bize böyle bir yardım teklifi gelmedi, ama gelirse kabul ederim tabi” ifadelerinde bulunmuşlardır. Buradan elde edilen sonuçta siyasal davranış açısından tam bir bölünme söz konusudur. Yoksulların siyasal tercihte bulunmalarında parti yardımlarının düşünüldüğü kadar belirleyici olmadığı şeklinde bir yorum ilk bakışta yapılabilir. Ancak anket çalışması esnasındaki diyaloglar, gözlemler ve yoksullarla ilgilenen uzmanların bahsettiklerinden hareketle önermeye katılım oranının çok daha fazla olabileceğini de belirtmekte yarar vardır.

Yapılan araştırmada evrendeki grubun oy verirken aile ve kitle iletişim araçlarından etkilendiği tespit edilmiştir. Fakat kitle iletişim araçlarının etkisi %83,4 iken, ailenin

etkisi %38,6'tür. Buradan hareketle çalışmanın 2. bölümünde değinilen siyasal davranış ve katılmayı etkileyen faktörlerden kitle iletişim araçlarının yoksul kesim için etkili olduğu sonucuna varılabilir. Bu husus ailenin daha çok çocukluk döneminde etkili olan aracı kurum olma özelliğiyle uyumludur. Yani aile hem birincil grup olarak hem de çocukluk çağı sonrası siyasal davranış noktasında etki kaybetmesi ile araştırma da teyit edilmiş durumdadır. Burada asıl dikkat çekici sonuç ikincil grup kategorisindeki kitle iletişim araçlarının etki düzeyindeki yüksekliktir.

Katılımcıların siyaseti nasıl gördüğü ölçülmeye çalışılmış, siyaseti zararlı bir faaliyet olarak görenlerin oranı %4,8'iken, yaşanan diyalogda %47,6'lık çekimser kalan dilim "*bilemeyeceğim başta olanın zihniyetiyle alakalı, başa geçen iyi ise siyaset iyi, faydalı olur, kötü biri geçtiyse zararlı olur*" şeklinde cevap vermişlerdir. Bu bulgulardan hareketle şunları söylemek mümkündür. Yoksullar siyaseti faydalı bir kurum ve faaliyet olarak algılamaktadır. Elde edilen bir başka sonuç olarak da siyaseti kurumsal değil kişisel ekseninde değerlendirmenin yaygın oluşudur. Buna göre de siyaset, liderin zihniyetine göre zararlı veya faydalı bir faaliyet olabilmektedir.

Siyasetin hizmet aracı olup olmadığı yönünde sorulan çapraz önermeye, örneklem grubunun 116'sı (%55,2) bilemiyorum derken, 33'ü (%15,7) siyasetin hizmet aracı olmadığını söylemiştir. Anket esnasında kişiler "*aslında siyaset vatandaş için hizmet aracı olmalı ama başa geçenler kendilerine göre kullanıyor siyaseti*" şeklinde ifadelerde bulunmaları çekimser tarafın %15,7'lik tarafa taşınabilirliğini ortaya koymuştur. Bu hususu 2'nolu önerme ile irtibatlandırarak şu şekilde yorumlamak mümkündür. Hatırlanırsa 2'nolu önermeye göre yoksul kesim için siyaset zararlı bir kurum değildir. Bunu zararlı ya da sevimsiz kılan husus kişiler olabilir. Buradaki sonuç ise siyaseti hizmet aracı olmaktan çıkarabilecek olanlar siyasetçilerdir.

Örneklem grubundaki 128 kişinin "*siyasete benim aklım ermez, siyaset bilgili, kültürlü, kişilerin işidir*" ifadesinde bulunması, yine 164 kişinin "*benim fikirlerim siyasal liderler tarafından önemsenmez*" demesi, bu kesimde tebaa kültürünün etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarabilir.

Benim tepkimin siyasal liderler tarafından önemseneceğini düşünmüyorum önermesine verilen cevaplar psikolojik faktörler açısından ele alındığında yoksul kesimde anomi ve apati (ilgisizlik) duygularının her zaman için önemli bir potansiyele sahip olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Bu aynı zamanda yoksulluk kültüründe karşılaşılan kendine güvenmeme özelliği ile örtüşmektedir. Aslında dışlanma yaratan duygular, algılar olarak da bunlar gösterilebilir. Ayrıca 17'nolu bu önerme 18'nolu önermeyle aynı doğrultudadır.

Sonuçlardan hareketle yoksulluk kültürü özelliklerinden olan dışlanmanın ve çevreye karşı duyarsızlıkların Türkiye'nin kültürel yapısından kaynaklı olarak söz konusu olmadığı ortadır.

Tüm bu elde edilen sonuçlardan hareketle yoksulluğun çözümünün temelinde eğitimin yattığı söylenilebilir. Yoksulluğu çözmek için eğitim sorununu halletmek gerekir. Daha sonrasında burada çalışamayan kesimin, çalışamama nedenlerini ortadan kaldırmak gereklidir. Yoksul olan kesimin birçoğunun sağlık ve yaş nedeniyle çalışmadığı tespit edilmiştir. Yoksullukla mücadele edebilmek için bu sorunun çözümü şarttır.

KAYNAKÇA

- ALKAN, Türker (1979), **Siyasal Toplumsallaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ALTUNIŞIK, Remzi, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu ve Engin Yıldırım (2007), **Araştırma Yöntemleri**, 5. Baskı, Sakarya Yayıncılık, Adapazarı.
- ATAÇ, Beyhan (2009), **Maliye Politikası**, Turhankitabevi, 8. Baskı, Temmuz, Ankara.
- AYDIN, Mustafa (2006), **Siyasetin Sosyolojisi Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset**, Açılımkitap, 2. Baskı, İstanbul.
- AYTAÇ, Ömer ve İlhan Oğuz Akdemir (2003), “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, **Deniz Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 2, Temmuz, Entegre Matbaacılık, İstanbul, sf. 50–77.
- BAYKAL, Deniz (1970), **Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- BİLEN, Mahmut ve İbrahim Güran Yumuşak (2006), “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Sorunu”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ed: Atilla Sancıklı, Sayı: 8, TASAM Yayınları, İstanbul, sf. 47–63.
- BİLEN, Mahmut ve Mustafa Kemal Şan (2006), “Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu”, **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi**, Ed: Yasin Aktay ve Ömer Çaha, Yıl: 4, Sayı: 13–14, Göksu Ofset, Ocak-Haziran, İstanbul, sf. 167–178.
- BİLEN, Mahmut ve Mustafa Kemal ŞAN (2007), “Yoksulluğun Azaltılmasında Devlet ve Sivil Toplum İşbirliğinin Etkinliği/Gerekliliği”, **6. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Ed: İbrahim Güran Yumuşak, Cilt:1, 26–28 Aralık, sf. 635–649.
- BİLEN, Mahmut, M. Kemal Şan ve M. Kemal Aydın (2005), “Yoksulluk Sorunu Üzerine”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 10, Değişim Yayınları, İstanbul, sf. 1–26.

- BUĞRA, Ayşe (2009), **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BUZ, Sema (2003), “Yoksulluk ve Göç”, **Deniz Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 2, Temmuz, Entegre Matbaacılık, İstanbul, sf. 150–161.
- CAN, Yücel (2003), “Yoksulluğun Yeniden Üretildiği Mekânlar Olarak Yoksulluk”, **Deniz Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 2, Temmuz, Entegre Matbaacılık, İstanbul, sf. 78–89.
- ÇAM, Esat (1995), **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2007), “Yoksulluk ve Dinsellik”, **Yoksulluk Halleri**, Ed: Nemci Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, sf. 203–248.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2006), **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Çizgi Kitabevi, 3. Baskı, Konya.
- DAĞDEMİR, Özcan (2002), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu Ve Yoksulluğun Analizi: 1987–1994”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ed: C. C. Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemit.pdf>, 08.12.2010.
- DEMİRAL, Nalân, Hakan Evin ve Berkan Demiral (19–21 Ekim 2007), “Yoksulluğun Küreselleşmesi Ve Küresel Yoksulluk”, **IV Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk**, Ed: Ali Akdemir, Bestami Sadi Bilgiç, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün, Abdurrahman Benli, Tanju Çolakoğlu, Pozitif Matbaacılık, Çanakkale, sf. 1–10.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007–2013, Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu Ankara (2007) <http://ekutup.dpt.gov.tr>, 23.11.2010.

- DOĞAN, İsmail (2003), “Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo-Kültürel Zemini”, **Deniz Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 1, Temmuz, Entegre Matbaacılık, İstanbul, sf. 80–90.
- DOĞAN, M. Cihangir (2003), “Gece Kondu bölgelerinde İşsizlik ve Yoksulluk Problemi”, **Deniz Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 2, Temmuz, Entegre Matbaacılık, İstanbul, sf. 140–149.
- DUMANLI, Recep (1995), “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri”, **Yeni Türkiye Gelir Dağılımı**, Sayı: 6, Eylül-Ekim, sf. 211–229.
- DURŞUN, Davut (2008), **Siyaset Bilimi**, Beta Basım, 4. Baskı, İstanbul.
- DUVERGER, Maurice (1975), **Siyaset Sosyolojisi**, Çev: Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, Ankara.
- FICHTER, Joseph (2000), **Sosyoloji Nedir?**, Çev: Nilgün Çelebi, Atilla Kitapevi, 4. Baskı, Ankara.
- GENÇ, Yusuf (2010), “Yoksulluk Kültürü”, **Yazı Atölyesi Kültür Edebiyat Düşünce Dergisi**, Sayı:4, Gümüş Ofset, Mart, Sakarya, sf. 38–40.
- GIDDENS, Anthony (2008), **Sosyoloji**, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, Çev: Mehmet Ali Sarı, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2001), **Üçüncü Yol ve Eleştirileri**, Çev: Nihat Şad, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Gini Katsayısı, http://tr.wikipedia.org/wiki/Gini_katsay%C4%B1s%C4%B1, 28.02.2011.
- GÜL, Hüseyin ve Songül Sallan Gül (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, Der: Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, Ekim, İzmir, sf. 57–96.

- GÜRSES, Didem (2007), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ed: Mehmet Aça ve Tamer Bolat, Cilt: 10, Sayı: 17, Balıkesir, sf. 59–74.
- HEYWOOD, Andrew (2006), **Siyaset**, Ed: Buğra Kalkan, Çev: Bekir Berat Özipek, Liberte Yayınları, Ankara.
- HEYWOOD, Andrew (2007), **Siyasi İdeolojiler**, Çev: A. Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnanç, Şeyma Akın ve Buğra Kalkan, Adres Yayınları, Şubat, Ankara.
- HUNTINGTON, Samuel P. ve Jorge I. Domınguez (1975), **Siyasal Gelişme**, Çev: Ergun Özbudun, Siyasal İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- İŞİK, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu (2008), **Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İÇİN AKÇALI, Selda (2006), “Tüketim Toplumunda Yoksulluk Algısı” **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi**, Ed: Yasin Aktay ve Ömer Çaha, Yıl: 4, Sayı: 13–14, Göksu Ofset, Ocak-Haziran, İstanbul, sf. 179–188.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1988), **İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş**, Evrim Basım Yayın Dağıtım, 7. Basım, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1984), **Çağdaş Siyasal Bilim**, Beta Yayım, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, Sibel ve Helga Rittersberger-Tılıç (2002), “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla baş etme Stratejileri”, **7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Kentleşme, Göç ve Yoksulluk**, Ed: Ahmet Alpay Dikmen, İmaj Yayıncılık, Ankara, sf. 197–247.
- KAPANİ, Münici (1997), **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, 9. Basım, Ankara.
- KAPLAN, Yaşar (1994), **Siyaset Bilinci**, Denge Yayınları, İstanbul.
- KARAMAN, İsmail (2001), “Ekonomik Kriz ve Kimsesiz Yoksullarımız”, **Yeni Türkiye Ekonomik Kriz II.**, Sayı: 42, Kasım-Aralık, sf. 1183–1188.

- KARATAY, Abdullah (2010), “Türkiye’de Yoksulluk, Yoksullukta Değişimler ve Sosyal Hizmetlerin Artan Önemi”, **İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk**, Der: Pınar Uyan Semerci, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart, İstanbul, sf. 21–56.
- KIŞLALI, Ahmet Taner (1997), **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara.
- LEWIS, Oscar (1965), **İşte Hayat**, E Yayınları, İstanbul.
- LIOSA, Mario Vargas (2003), “Yeni Bin Yılda Liberalizm”, **Kapitalizm ve Küresel Refah**, Ed: Ian Vásquez, Çev: Metin Toprak, Murat Doğanlar ve Ekrem Erdem, Liberte Yayınları, Ankara, sf. 15-27.
- LIPSET, Seymour Martin (1964), **Siyasi İnsan**, Çev: Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- OCAK, Ersan (2007), “Yoksulun Evi”, **Yoksulluk Halleri**, Ed: Nemci Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, sf. 133–174.
- OKTAY, Cemil (2005), **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, Alfa Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- OKTİK, Nurgün (2008), “Yoksulluk Olgusu Kavramsal ve Kurumsal Bakış”, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, Der: Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, Ekim, İzmir, sf. 21–56.
- ONAT, Ümit (2003), “Yoksulluk Ve Sosyal Hizmet”, **Deniz Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 2, Temmuz, Entegre Matbaacılık, İstanbul, sf. 8–22.
- ÖRS, Ferlal, (t.y.) “Yoksullukla Mücadele ve Toplumsal İletişim”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: XXXI, Sayı: 255, sf. 193–202, http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_rokdownloads&view=file&Itemid=63&id=1107:yoksullukla-mucadele-ve-toplumsal-iletiim-doc-dr 04.12.2010.
- ÖZBEK SÖNMEZ, İpek (2002), “Yoksulluğu Sürekli Kılan Faktörler Üzerine Gözlemler İzmir Kent Merkezi Tarihi Konut Alanı Örneği”, **Kentleşme, Göç ve**

Yoksulluk 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ed: Ahmet Alpay Dikme, İmaj Yayıncılık, Kasım, Ankara, sf. 247–267.

ÖZBUDUN, Sibel (2002), “Küresel Bir “Yoksulluk Kültürü” mü?”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed: Yasemin Özdek, TODAİE Yayın, Mayıs, Ankara, sf. 53-70.

ÖZER, İnan ve Mehmet Meder (2008), **Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı**, Ege Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Şinasi (2008), “Kırsal Yoksulluk”, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, Der: Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, İzmir, sf. 265–300.

POGGE, Tomas W. (2004), “Küresel Yoksullukla Mücadele İçin Bir Perspektif”, **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi**, Ed: Yasin Aktay ve Ömer Çaha, Atlas Yayın Dağıtım, Yıl: 2, Sayı: 6-7, Nisan-Eylül, İstanbul, sf. 157-170.

SARIBAY, Ali Yaşar ve Süleyman Seyfi Öğün (2006), **Politikbilim**, Alfa Aktüel, 3. Baskı, Bursa.

Satın Alma Paritesi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Sat%C4%B1n_alma_g%C3%BCc%C3%BC_paritesi, 28.02.2011.

SEN, Amartya (2004), **Özgürlükle Kalkınma**, Çev: Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

SİNANOĞLU, Reşat (2004), **Yoksulluk Tuzağı**, Dünya Yayıncılık, İstanbul.

ŞAHİN, Köksal (2009), **Ulus Devlet**, Yeni Yüzyıl Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

ŞENSES, Fikret (2009), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

TOPRAK, Metin ve Ömer Demir (2001), **Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi Serbest Piyasa Devriminin Serüveni**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

TUIK Yoksulluk Çalışması (2008), **T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu**, <http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/20122008-3.pdf>, 17.03.2011.

- TURAN, İlter (1996), **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1977), **Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı**, Dede Korkut Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2003), “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü”, **Deniz Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 1, Temmuz, Entegre Matbaacılık, İstanbul, sf. 104–110.
- Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, Sayı: 205, 1 Aralık 2009, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4151> 23.11.2010.
- Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, Sayı: 3, 06 Ocak 2011, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365>, 09.02.2011
- Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010 Ekim Dönemi Sonuçları (Eylül, Ekim, Kasım 2010), Sayı: 14, 17 Ocak 2011, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8424>, 08.02.2011.
- Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2011 Ocak Dönemi Sonuçları (Aralık 2010, Ocak, Şubat 2011) Sayı: 79, 15 Nisan 2011, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8485>, 14.05.2011
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar (2000), **Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm**, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er (2007), “Siyasi Kültür”, **Siyaset**, Ed: Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayınevi, 7. Baskı, Ankara.
- USLU, Salim (2001), “Ekonomik Kriz ve Yoksulluk”, **Yeni Türkiye Ekonomik Kriz II.**, Sayı: 42, Kasım-Aralık, sf. 1163–1171.

UYAN SEMERCİ, Pınar (2010), “Dev ve Cüce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Pozitif Özgürlükler”, **İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk**, Der: Pınar Uyan Semerci, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart, İstanbul, sf. 1–20.

www.serdivan.gov.tr/default.asp?orta=ilcemizin_nufusu.asp, 26.05.2011.

YANAR, Rüstem ve Ahmet Şahbaz (2011), “Küreselleşme ve Yoksulluk: Küreselleşme Yoksulluğu Azaltıyor Mu?” **Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler 13-15 Ekim 2010 İstanbul**, Ed: N. Fırat Kunduracı, Orhan Bilge, Ersin Kaya ve Sumer İncedal, SATA Reklam Tasarı, 2. Baskı, Ankara, sf. 313-326, www.onlinebildiri.com/povertistanbul2010.php, 14.07.2011.

YAYLA, Atilla (2002), **Siyaset Teorisine Giriş**, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

YILMAZ, Aytakin (2003), “**Çağdaş Siyasal Akımlar Modern Demokraside Yeni Arayışlar**”, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Nisan, Ankara.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul (2004), **Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme**, Adres Yayınları, Ankara.

EKLER

Ek 1:

YOKSULLARIN SİYASAL ALGILARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Yoksulluk olgusu dünyada ve ülkemizde önemli bir sorundur. Bu çerçevede yoksul olan kesimin siyasete olan bakışı da önem arz etmektedir. Bu araştırmada da ülkemizdeki yoksulluk kültürü ve bu kültürün siyasetle olan ilişkisi, yoksulların siyasal algıları ve siyasal davranışlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi uygulanan bu ölçekten elde edilecek veriler doğrultusunda ve çeşitli araştırma yöntemleriyle belirlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Araştırmada veri toplama araçları olarak ilişik anket ve görüşme formu geliştirilmiştir. Bu ankete vereceğiniz objektif cevaplar araştırmanın sonuçlarının daha sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Bu anketle toplanacak veriler birleştirilerek değerlendirilecek ve sadece bu bilimsel araştırma için kullanılacaktır. Lütfen isim belirtmeyiniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Hümeyye OKUROĞLU
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ABD
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI ÖĞRENCİSİ

KİŞİSEL BİLGİLER

1-Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

2-Yaşınız:.....

3-Eğitim durumunuz?

Okuma yazma yok İlkokul Ortaokul Lise Üniversite

4-Çalışma alanınız?

Esnaf İşçi Öğrenci Diğer(.....)
 Emekli Ev hanımı Çiftçi Serbest meslek İşsiz

5- Evinizin aylık geliri ne kadar?

0-200 TL 201-400 TL 401-600TL 601-800 TL 801-1000 ve üstü TL
 1001 ve üzeri

6-Bu evde yaşayan kişi sayısı?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 10+

7-Bulduğunuz ev size mi ait?

evet hayır kirası;(.....TL)

8-Aşağıda belirtilen kurum ya da kurumlardan hangisinden yardım aldığınızı işaretleyiniz(birden fazla işaretlenebilir)

8.1 Kaymakamlık	
8.2 Belediye	
8.3 STK'lar (Yardım Dernekleri)	
8.4 Komşular	
8.5 Zekât Fitre vb.	

9-Aşağıda belirtilen faaliyetleri yapma sıklığınıza göre 1-5 arasında değerlendiriniz.

	1	2	3	4	5
9.1 Parti rozeti taşıyorum					
9.2 Bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmaya ikna etmeye çalışırım					
9.3 Siyasal parti liderlerinin açık oturumlarını ve miting haberlerini izlerim					
9.4 Bir siyasal toplantı veya gösteriye katılırım					
9.5 Partilerin il/ilçe yöneticileri ile çeşitli konularda görüşürüm					
9.6 Valilik ve/veya belediye personeli ile çeşitli konularda görüşürüm					
9.7 Bir siyasal partinin seçim çalışmalarında yer alırım					
9.8 Bir siyasal partinin mahalle temsilciliğini yaparım					

Lütfen aşağıdaki önermeleri okuyunuz ve karşılarında yer alan ölçekte size uygun gelen seçeneği (X) şeklinde işaretleyiniz.	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyor ne katılmıyorum	Çok az Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
1-Oy verirken kendi fikirlerimden ziyade siyasetle ilgilenen, kültürlü, eğitilmiş kişilerin fikir ve yönlendirmeleri benim için etkilidir.					
2-Siyaset, bulaşılmaması gereken zararlı bir faaliyettir.					
3-Oy verdiğim Partinin ideolojisini ve programını detaylıca okudum.					
4-Oy vermediğim partiden gelen yardımları kabul etmem.					
5-Siyaset zengin ve eğitilmiş insanların işidir. Benim aklım ermez.					
6- Devletin verdiği gıda ve yakacak yardımları seçimlerde oy vereceğim partiyi belirlemede etkilidir.					
7- Oy kullanmamda aile, yakın arkadaşlarım ve çevremün fikirleri beni etkiler.					
8- Verdiğim oyla ülkenin gidişatının değişeceğini düşünmüyorum.					
9- Yoksul olduğum/yardım aldığım için insanlar tarafından dışlanıyorum.					
10-Siyasi parti liderlerinin çekişme ve atışmaları beni ilgilendirmez.					
11- Partilerin reklâm, vaat ve kampanyaları ilgimi çekmez.					
12-Siyasette bu hafta neler konuşulduğunu gazete, televizyon ve radyodan takip ederim.					
13-Ne kadar çalışırsam çalışayım durumumu değiştiremem.					
14-Dünyada olan gelişmeler ilgimi çekmez.					
15-Devlet bana insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyini sağlamak zorundadır.					
16- Bana yardım eden siyasal partiye seçim döneminde bu yardımlarına karşılık oy veririm/sempatiyle bakarım.					

Lütfen aşağıdaki önermeleri okuyunuz ve karşılarında yer alan ölçekte size uygun gelen seçeneği (X) şeklinde işaretleyiniz.	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyor ne katılmıyorum	Çok az Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
17-Benim tepkimin siyasal liderler tarafından önemsenmediğini düşünmüyorum.					
18-Benim görüş ve düşüncelerim eğitilmiş, kültürlü, bilgili kişiler ve siyasal önderler tarafından dikkate alınmaz.					
19-Son iki seçimde de aynı partiye oy verdim.					
20-Siyaset hakkında pek bilgim olmadığından aile üyelerinin ya da yakın arkadaş grubumun oy vermemi söylediği partiye oy veririm.					
21- Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin ülkenin bölünmez bütünlüğünü koruyacak olması beni etkiler.					
22-Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin bana; aile sigortası, yeşil kart, işsizlik sigortası ya da yardım vaat etmesi tercihlerimi etkiler.					
23- Oy vermemde seçeceğim siyasi partinin terörü bitireceği söylemi beni etkiler.					
24- Siyaset, vatandaşlar için hizmet aracıdır.					

25.Aşağıda belirtilenlerden oy verme davranışınızı etkileme oranını belirtiniz.

	1	2	3	4	5
25.1 Dini kanaat önderleri ve grupları					
25.2 Öğretmen					
25.3 Mahalle muhtarı					
25.4 STK'lar ve Yardım kuruluşları					
25.5 Basın Yayın ve Kitle iletişim araçları					
25.6 Arkadaş Çevresi					
25.7 Aile					

ÖZGEÇMİŞ

Bursa 1987 doğumludur. İlköğrenimini Bursa'nın İznik ilçesinde bulunan 1993 yılında girdiği Kılıçaslan İlköğretim Okulu'nda, Lise öğrenimini ise 2001 yılında girdiği İznik Şehit Sedat Pelit Lisesi'nde tamamlamıştır. 2005 yılında girdiği Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2009 yılında mezun olmuştur. 2009 yılında giriş yaptığı Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı'nda halen öğrenimine devam etmektedir.